

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Nikola Sasinová

Sametová revoluce v Havířově a výuka této
problematiky v hodinách občanské výchovy

Olomouc 2024

vedoucí práce:
doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedenou literaturu a zdroje. Souhlasím se zveřejněním práce pro účely soukromého studia a výzkumu. Dále prohlašuji, že elektronická verze nahraná do IS/STAG je totožná s verzí odevzdané diplomové práce.

V Olomouci dne 14.4.2024

Bc. Nikola Sasinová

Poděkování

V první řadě si mé poděkování zaslouží doc. PhDr. Karel Konečný, CSc., za odborné vedení diplomové práce, poskytování cenných rad a připomínek. Děkuji všem, kteří se na této práci podíleli, respondentům za jejich čas a ochotu při poskytování rozhovoru. Další poděkování patří zaměstnancům Státní okresního archivu Karviná a také Kamilovi Tillovi za poskytnutí fotografií. V neposlední řadě bych chtěla především poděkovat své rodině a nejbližším za podporu během celého studia.

ÚVOD	6
1 Metodologie	8
2 Kurikulární dokumenty	11
2.1 Stručný vývoj občanského vzdělávání.....	11
2.2 Výchova k občanství v RVP.....	15
2.2.1 Vzdělávací oblast Člověk a společnost	16
2.2.2 Vzdělávací obsah	16
2.3 Průřezová témata	18
2.4 ŠVP – občanská výchova	19
3 Historie města Havířova	21
3.1 Základní údaje	21
3.2 Vznik a historický vývoj města	22
3.2.1 Historie do roku 1948: Počátky a vývoj	22
3.2.2 Havířov v éře komunismu: 1948-1968	23
3.2.3 Přelomový rok 1968	25
3.2.4 Havířov v době normalizace	27
4 Revoluční rok 1989	30
4.1.1 Historický a politický kontext před rokem 1989.....	30
4.1.2 Příčiny pádu režimu.....	33
4.1.3 Klíčové momenty v Praze	35
5 Sametová revoluce v Havířově	40
5.1 Přehled událostí.....	40
5.2 Palčivé téma životního prostředí okresu Karviná.....	52
6 Z pohledu učitelů občanské výchovy	61
7 Metodické listy	75
7.1 Pracovní list – Demokracie a svobodné volby.....	77
7.2 Práce s novinovým článkem.....	81
7.3 Role play – Argumentace	85
7.4 Václav Havel.....	88
7.5 Vědomostní hra na téma Sametové revoluce.....	92
ZÁVĚR	94

Seznam zdrojů	96
Seznam použitých zkratek	101
Seznam obrázků	102
Přílohy	103
Pracovní list – demokracie a svobodné volby	103
Práce s novinovým článkem	105
Role play – argumentace	106
Václav Havel	107
Anotace	109

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na Sametovou revoluci v Havířově a její začlenění do výuky občanské výchovy. Rozhodla jsem se pro tuto problematiku z několika důvodů. I přes důležitost události v Praze není vhodné ve výuce opomíjet skutečnost, že revoluce se odehrála v celém Československu s regionálními odlišnostmi. Tyto odlišnosti nabízejí cenný materiál pro výuku občanské výchovy, umožňují porovnávat průběh revoluce v různých lokalitách a tím hlouběji pochopit tehdejší události a jejich vliv na společnost. Téma Sametové revoluce v Havířově nebylo dosud podrobně prozkoumáno, a proto je cílem této práce přispět k zaplnění této mezery a rozšířit znalosti o revoluci v regionálním kontextu. Jelikož pocházím z Havířova a studuji učitelství občanské výchovy, považuji za důležité vzdělávat mladou generaci o tomto významném okamžiku v našich dějinách.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je dále rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se zaměřuje na kurikulární dokumenty, které ovlivňují výuku občanské výchovy. Stručně shrnuje vývoj občanského vzdělávání v České republice a podrobněji se věnuje výchově k občanství v Rámcovém vzdělávacím programu (RVP). Analyzuje vzdělávací oblast Člověk a společnost, vzdělávací obsah a průřezová témata. Dále se zabývá Školním vzdělávacím programem (ŠVP) a jeho specifikací pro oblast občanské výchovy.

Druhá kapitola se věnuje historii města Havířova. Poskytuje obecné informace o městě a podrobněji se zabývá jeho historií a vznikem. Zvláštní pozornost je věnována období komunismu, včetně roku 1968 a normalizace.

Třetí kapitola shrnuje události roku 1989 v Československu. Analyzuje historický a politický kontext před rokem 1989, příčiny pádu režimu a klíčové události v Praze.

Čtvrtá kapitola práce se zaměřuje na Sametovou revoluci v Havířově. Podrobně popisuje události v tomto městě a jejich specifika. Věnuje se také životnímu prostředí okresu Karviná, které nejen v průběhu revoluce stálo v čele problémů této oblasti.

Práce se opírá o analýzu dokumentů a archivních materiálů paměťových institucí, kroniky města Havířova, včetně dobového tisku jako jsou noviny Hlasy Havířova a Zprávy Karvinska. Množství dostupných materiálů, které s diplomovou prací souvisejí, byl značně limitován. Bohužel, Státní okresní archiv v Karviné nedisponuje samostatným fondem MV

KSČ Havířov ani MV NF Havířov a ve zpracovaném fondu MěstNV Havířov nebyly nalezeny žádné archiválie z konce 80. let 20. století. Při práci s kronikou bylo nezbytné zachovat kritický pohled, zohlednit možné ovlivnění komunistickým režimem a subjektivitu kronikáře. Ve zkoumaných letech byl kronikářem Erich Bohdal, ke kterému se kromě jména, bohužel nepodařilo dohledat více informací.¹ I přes tyto nedostatky je kronika cenným zdrojem informací o historii města. Pomocí kritického hodnocení a doplnění informací z kroniky s jinými zdroji můžeme získat komplexnější obraz o událostech Sametové revoluce v Havířově. Dále byly využity metody kvalitativního výzkumu, specificky se jedná o rozhovory s učiteli, kteří jsou zároveň pamětníky.

Mezi další výstupy praktické části této práce patří metodické materiály, které pomohou učitelům zprostředkovat tuto důležitou událost žákům. Sametová revoluce v Havířově představuje cennou kapitolu lokální historie, která si zaslouží začlenění do výuky občanské výchovy. Lokální specifika otevírají prostor pro hlubší pochopení revolučních událostí a jejich dopadu na společnost, a zároveň motivují žáky k aktivnímu zájmu o historii a dění ve svém okolí.

¹ SOkA Karviná, fond: Městský národní výbor Havířov, NAD: 290, inventární číslo: bez inventárního čísla, pořadové číslo: 149, typ kroniky: obecní, místní označení: Havířov. Kronika 1988. Zápisy pro léta: 1988.

1 METODOLOGIE

V praktické části bude využíváno zásad kvalitativního výzkumu. Nejprve tedy v krátkosti objasním rozdíl mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem. Prvním rozdílem je definice obou přístupů. Zatímco kvalitativní výzkum je charakterizován jako proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání sociálních nebo lidských problémů, kvantitativní výzkum se zaměřuje na dosahování výsledků pomocí statistických metod a kvantifikace. Druhým významným rozdílem je přístup k datům. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na detailní popis, porozumění a interpretaci sociálních jevů a procesů prostřednictvím nestrukturovaných metod sběru dat, jako jsou rozhovory a pozorování. Naopak, kvantitativní výzkum se zaměřuje na kvantifikaci jevů a procesů s důrazem na statistickou analýzu a zobecnění výsledků na základě velkých vzorků, využívá strukturované metody sběru dat, jako jsou dotazníky a experimenty.

Kvalitativní výzkum se vyznačuje několika klíčovými prvky, které podporují jeho flexibilitu a hloubku porozumění zkoumaným jevům. Prvním z těchto prvků je flexibilita v procesu sběru a analýzy dat, kde výzkumník postupuje cyklicky – sbírá data, analyzuje je a na základě výsledků rozhoduje o dalším směřování výzkumu. Tato pružnost umožňuje neustálé přehodnocování domněnek a závěrů. Dále, kvalitativní výzkum využívá různé metody získávání dat, jako jsou terénní poznámky, rozhovory, fotografie, audio, videozáznamy či deníky, což umožňuje detailní porozumění zkoumaným jevům a situacím. Analýza a interpretace dat probíhá induktivně s cílem postupně konstruovat obraz a porozumět zkoumaným jevům a procesům. Kvalitativní výzkum se zaměřuje na procesy a interakce v menších sociálních jednotkách. Důležitým aspektem je také zachycení detailů a kontextu zkoumaných jevů, což umožňuje vytvoření podrobného popisu situace a hlubšího porozumění sledovaných fenoménů. Tato kombinace prvků kvalitativního výzkumu přispívá k jeho schopnosti poskytnout komplexní a hlubší pohled na sociální jevy a procesy prostřednictvím detailní analýzy a interpretace získaných dat.²

Interview v pedagogickém výzkumu je metoda sběru dat o pedagogické realitě, která spočívá v přímé verbální komunikaci mezi výzkumníkem a respondentem. Termín „rozhovor“ se někdy používá ve stejném smyslu, ale pojmenování interview je přesnější a

² HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, s. 49-59.

výstižnější. Anglické slovo interview je složeno z „inter“ znamenající „mezi“ a „view“ znamenající „názor“ nebo „pohled“. Hlavní výhodou interview oproti jiným výzkumným metodám je možnost navázání osobního kontaktu, což umožňuje hlubší porozumění motivům a postojům respondentů. Během interview lze sledovat reakce respondentů na otázky a tyto reakce mohou usměrňovat další průběh rozhovoru. Úspěšnost interview závisí převážně na schopnosti výzkumníka navázat přátelský vztah s respondentem a vytvořit otevřenou atmosféru.

Typy interview se liší podle míry řízení výzkumníkem a mohou být strukturované, polostrukturované nebo nestrukturované.

Strukturované interview je charakterizováno tím, že tazatel následuje pečlivě připravený scénář s definovanými otázkami a jejich pořadím. Tazatel se drží otázek bez vlastních komentářů a zaznamenává odpovědi respondenta, což připomíná postup při vyplňování dotazníku. Tato forma poskytuje všem respondentům stejné podmínky pro odpovědi a vede k dobře analyzovatelným výsledkům, avšak může být obtížné navázat osobní kontakt a působí formálněji než nestrukturované interview.

Nestrukturované interview se blíží běžné komunikaci, kde tazatel musí mít jasnou představu o informacích, které chce získat od respondenta. Formulace otázek a průběh rozhovoru jsou ponechány na tazateli, který může volně reagovat na výpovědi respondenta. Tato metoda usnadňuje navázání kontaktu a autentičtější projev respondentů, avšak neposkytuje přímo kvantitativně zpracovatelná data.

Polostrukturované interview představuje střední cestu mezi strukturovaným a nestrukturovaným přístupem, kde respondentům jsou nabídnuty alternativní odpovědi s požadavkem na vysvětlení nebo zdůvodnění.

Skupinový rozhovor se často využívá při zkoumání citlivých témat, kde účastníci nemusí vnímat otázky tak osobně jako v případě individuálního rozhovoru. Doporučuje se, aby skupina pro skupinový rozhovor měla ideálně šest až deset členů a probíhal v přirozeném prostředí, jako je například třída, pracoviště nebo hřiště. Jednou z výhod skupinového rozhovoru je možnost okamžité kontroly odpovědí jednotlivců prostřednictvím vzájemné korekce chyb. Naopak mezi nevýhody skupinového rozhovoru patří nestejná úroveň účasti

účastníků, která může být ovlivněna jejich aktivitou, agresivitou, znalostmi nebo orientací ve zkoumané problematice.³

V diplomové práci využívám individuální, nestrukturované interview, které je se svolením respondentů nahráváno.

³ CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu, s. 176-178.

2 KURIKULÁRNÍ DOKUMENTY

Tato kapitola se komplexně zaměřuje na kurikulární dokumenty relevantní pro výuku zaměřenou na téma sametové revoluce v základním vzdělávání v České republice. Nabízí podrobný přehled o vývoji občanského vzdělávání a jeho proměnách v závislosti na klíčových politických a společenských událostech 20. a 21. století. Kapitola dále detailně rozebírá koncept Rámcového vzdělávacího programu (RVP) a jeho implementaci do Školních vzdělávacích programů (ŠVP). V závěru se kapitola zaměřuje na konkrétní příklady z ŠVP Základní školy Havířov-Šumbark Marie Pujmanové, které ilustrují různé způsoby, jak lze téma sametové revoluce efektivně zařadit do výuky a aktivně zapojit žáky do procesu poznávání a učení.

2.1 Stručný vývoj občanského vzdělávání

První právní norma přijatá Československým národním výborem 28. října 1918, známá jako "recepční zákon", přenesla veškerý právní systém a řád rakousko-uherské monarchie pro české země na nově vzniklou Československou republiku, včetně působnosti jednotlivých ministerstev. Úřad pro správu vyučování a národní osvěty vznikl 2. listopadu 1918 na základě zákona Národního výboru československého č. 2/1918 Sb. Nakonec se však vrcholné správní úřady začaly postupně označovat jako ministerstva a vzniklo tak Ministerstvo školství a národní osvěty.⁴

V těžké prvorepublikové éře se lidé stále vyrovnávali s následky války a přizpůsobovali se životu v nové republice. Mladí lidé i dospělí občané se potřebovali vzdělávat. Nový stát se tak musel mimo jiné vypořádat se zvýšenými nároky v oblasti vzdělávání. Bylo třeba nejen vzdělávat školáky, ale posílit vztah celé společnosti ke státu. V roce 1919 byly poprvé vytvořeny kurzy občanské výchovy.⁵ K tomuto kroku se později ve svém článku pro časopis *Pedagogika* vrací i Dušan Sukuba. Významným hnutím pro laickou etiku v prvních třech desetiletích 20. století, zejména v českých zemích, byla významně

⁴MŠMT. MŠMT OD ROKU 1848 DO SOUČASNOSTI [online]. [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy>.

⁵ POLOLÁŇKOVÁ, Martina. Od totality k demokracii v rámci kurikula občanské výchovy [online]. Brno, 2022 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vsddn/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radim ŠTĚRBA.

oponována silná vlivu církve v oblasti vzdělávání. Radikálnější zástupci buržoazie, usilující o svůj vliv ve školním vzdělávání, museli čelit dominanci církví a náboženství, které bránily jejich vzdělávacím reformám, zejména v etickém vzdělávání. Pedagogové a intelektuálové té doby, jako například Otakar Kádner, Otokar Chlup či Jiří V. Klíma, se snažili reagovat na potřebu a úpravu mravní výchovy na školách v této nové republikánské situaci. Někteří z nich byli nespokojeni s ústavním zákonem a navrhovali zavedení bezkonfesijního mravního vyučování jako samostatného předmětu na všech československých školách. Navzdory své buržoazní povaze toto reformní hnutí zpočátku získalo podporu progresivních pedagogů a učitelů, odrážejíc mnoho progresivních myšlenek. Navrhované reformy zahrnovaly oddělení církve od státu, vyřazení náboženství ze školních osnov a zavedení specializovaného etického předmětu založeného na principech laické etiky. Dále autor naznačuje, že původní naděje a plány na reformu mravní výchovy na školách se nenaplnily. Malý školský zákon z roku 1922 ustanovil občanskou nauku a výchovu jako samostatný předmět, ale skutečný vliv a změny ve výchově byly omezené. Náboženství zůstalo prvním vyučovacím předmětem a zavedení občanské výchovy mělo spíše sloužit k uklidnění učitelstva, které požadovalo světský charakter školy.⁶

Pro výuku tohoto předmětu se od školního roku 1923/1924 používaly tříleté prozatímní učební osnovy nazvané Učební osnovy občanské nauky a výchovy pro školy obecné, občanské a jednoleté kursy na školách občanských. V tehdejších osnovách občanské nauky byly začleněny tři stupně obsahu: nižší (1.-3. třída), střední (4.-5. třída) a vyšší (6.-8. třída). Nižší stupeň se zaměřoval na praktické aspekty s použitím příkladů a vypravování, primárním cílem byla výchova a disciplína. Důraz byl kladen na propojení s dalšími předměty a témata jako domov, škola, obec a okolí. Střední stupeň zdůrazňoval pochopení příčin jevů, zejména v kontextu domova a vlasti. Osnovy doporučovaly besedy, návštěvy úřadů a vycházky do přírody. Na vyšším stupni bylo důležité státovědní zaměření, s postupným přechodem od lokálních ke globálním tématům a od domova ke světu.⁷

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava došlo k dalším změnám učebních osnov. Zvláště důležité je zmínit učební osnovy, které byly schváleny 27. července 1939. Vše, co hrubě odporovalo novému státoprávnímu postavení českého národa, bylo odstraněno. Přednost měly dostat hodnoty jako výchova vůle, cit pro rodinný život, úcta k fyzické práci

⁶ SUKUBA, Dušan. K problému laické morálky a občanské nauky a výchovy na školách v buržoazní ČSR, s. 318-331.

⁷ STANĚK, Antonín. Výchova k občanství a evropanství. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 978-80-7182-224-0, s. 20-23.

a slušné společenské chování. Období, které nastalo v polovině roku 1941 bylo ještě kritičtější. Vše, co by mohlo, byť jen vzdáleně souviset se židovstvím, bylo podle směrnic vydaných protektorátní vládou, přísně zakázáno. Ve školách se mělo vyučovat podle podstaty říšské ideologie, která vyzývala k neustálému zdůrazňování neschopnosti českého národa existovat jako samostatný stát. Vše, co se týkalo vzniku samostatného československého státu, T. G. Masaryka, E. Beneše a dalších významných osobností a událostí bylo z učebnic odstraněno. Obecné a měšťanské školy od školního roku 1942/1943 občanskou výchovu ze svých osnov zcela vypustily a přibýly hodiny německého jazyka.

Během období tzv. třetí republiky byla důležitou součástí i obnova školství a odstranění nacistických vlivů. Dalším cílem poválečného československého školství bylo zpřístupnit vzdělání co nejširší škále obyvatelstva. Ministerstvo školství a osvěty dále nařídilo všem pedagogům a vedení škol, aby se co nejdříve, již v květnu 1945, vrátili k výuce na obecných školách.⁸ Využívalo se upravených učebních plánů z roku 1933. Zvláštní pozornost byla věnována občanské výchově, která byla z minulých let silně ovlivněna ideologií nacismu. K posílení didaktiky společenských věd přispěl dekret z roku 1945, který zavázal učitele všech stupňů škol k absolvování pedagogických a jiných fakult. Tento dekret byl o rok později doplněn zákonem, který nařizoval zřízení pedagogických fakult při všech univerzitách s cílem připravit budoucí učitele. Po změně politického režimu byl vydán další důležitý školský zákon v roce 1948.⁹

Po komunistickém převratu byla 21. dubna 1948 přijata nová školská legislativa, která upravovala výuku ve školách. Tento zákon počítal s výchovou politicky a národně uvědomělých jedinců, kteří by byli oddanými stoupenci socialismu a dělnické třídy a rovněž uvědomělými členy lidově demokratického státu. Ministerstvo školství a osvěty schválilo pro výuku učebnice a knihy, které vydávala výhradně státní nakladatelství. Jako nový předmět byla zavedena branná výchova, která měla všechny studenty poučit o tom, že jejich hlavní povinností je bránit stát.

Nový školský zákon přijatý v roce 1953 ještě více posílil ideologický vliv školství. Škola byla nově prezentována jako prostředek k výchově nových socialistických občanů, kteří jsou všestranně vzdělaní a plně připravení k aktivní účasti v socialistické společnosti –

⁸ STANĚK, Antonín. *Výchova k občanství a evropanství*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 978-80-7182-224-0, s.26-27.

⁹ POLOLÁŇKOVÁ, Martina. *Od totality k demokracii v rámci kurikula občanské výchovy* [online]. Brno, 2022 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vsddn/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radim ŠTĚRBA.

at' už jako dělníci, rolníci či příslušníci inteligence. Došlo také ke změně v organizaci školství, kdy byly zavedeny dvě nové kategorie všeobecně vzdělávacích škol: osmiletá střední škola (připravující žáky na zaměstnání či další studium) a jedenáctiletá střední škola (poskytující vyšší všeobecné vzdělání a přípravu na vysokou školu).¹⁰

Školní výuka se v roce 1960 úplně podřídila marxisticko-leninské ideologii a Komunistické straně Československa s přijetím nového školského zákona. Tento zákon zdůrazňoval nutnost vytvořit jedince, který je všestranně vzdělaný a připravený na přechod ke komunismu, a který nachází radostné uspokojení ve spolupráci a práci pro společný prospěch. Výchova podle tohoto zákona měla být prováděna pod vedením KSČ. Státní ideologie se nejvíce projevila v občanské výchově, která se tak stala nástrojem politické a mravní výchovy dětí a mládeže, opouštěje své původní poslání. V pozdějších letech šedesátých byl předmět přejmenován na občanskou nauku a vyučoval se na druhém stupni základní školy jednou týdně.¹¹

Roku 1978 přinesl zákon o opatřeních v soustavě základních a středních škol významné organizační změny. Školní soustava byla od té chvíle tvořena základními školami a středními odbornými učiteli. Základní škola měla nyní osm ročníků, přičemž první čtyři ročníky patřily k prvnímu stupni a zbývající čtyři k druhému. Současně nadále také existovala i devítiletá základní škola, a to až do pozdějších let. Posledním úpravou ve školním systému před pádem komunistického režimu byla změna v roce 1984, kdy byla devítiletá základní škola vyňata ze školní soustavy zákonem o soustavě základních a středních škol a zachována zůstala pouze osmiletá základní škola.¹²

Rok 1989 přinesl v Československu významné změny, které ovlivnily všechny aspekty života, včetně školství. Po pádu komunistického režimu bylo nezbytné rychle reagovat a přijmout opatření a zákony, které by odrážely nový charakter společnosti.

Společenské změny po roce 1989 vytvořily prostor pro revizi a aktualizaci stávajících školských zákonů, které byly vytvořeny v období komunistického režimu. Na tuto potřebu reagovala také pedagogická veřejnost. Především v Praze na některých základních a středních školách vznikala místní Občanská fóra pedagogických pracovníků, která postupně rozšiřovala svou aktivitu do dalších částí republiky. Jejich hlavním cílem bylo provést

¹⁰ STANĚK, Antonín. Výchova k občanství a evropanství. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 978-80-7182-224-0, s. 29-30.

¹¹ Tamtéž, s. 30-31.

¹² Tamtéž, s. 32.

ideovou změnu ve školství. Tyto změny měly za úkol demokratizovat školství a přinést nové přístupy k vzdělávání. Bylo důležité zbavit školy ideologického vlivu komunismu a obnovit jejich nezávislost na politickém vedení. Jedním z hlavních kroků byla decentralizace školského systému, která posílila samostatnost škol a zvýšila jejich pravomoci v rozhodování. Došlo také k reformě v obsahu a metodách vzdělávání, které se staly otevřenějšími a demokratičtějšími. Změny ve výukových plánech reflektovaly potřebu připravit studenty na aktivní účast v demokratické společnosti a podporovat jejich kritické myšlení.¹³ Veškeré úsilí vyvrcholilo v roce 1991, kdy byly publikovány nové vyučovací osnovy pro občanskou výchovu, které nahradily dřívější občanskou nauku. Tyto osnovy byly navrženy jako přechodné, avšak už svým charakterem odrážely posun k nové demokratické společnosti. Výrazné změny nastaly v novém pojetí státu, občana a jejich vzájemných vztahů. Zatímco předchozí režim ve výchově žáků zdůrazňoval především jejich roli jako občanů, kteří mají plnit požadavky státu, nový režim se zaměřoval na výchovu žáků jako na přípravu pro jejich budoucí život, kde je důraz kladen na jejich individuální rozvoj a aktivní účast v demokratické společnosti.¹⁴

2.2 Výchova k občanství v RVP

Následující informace v diplomové práci jsou založeny na nových principech kurikulární politiky, které byly vyvíjeny od roku 2001. Tyto principy byly formulovány v Národním programu rozvoje vzdělávání, známém jako "Bílá kniha" (MŠMT 2001), která představovala dlouhodobé strategie pro české školství. Principy nového kurikula byly také zakotveny do školského zákona č. 561/2004 Sb. týkajícího se předškolního, základního, středního a vyššího odborného vzdělávání. Formální rámec školní reformy byl nastaven tak, že došlo k přechodu od jednotných osnov pro všechny školy k Rámcovým vzdělávacím programům (RVP), na jejichž základě si školy vytvářejí své vlastní Školní vzdělávací programy (ŠVP).¹⁵

¹³ KREJČOVÁ, Soňa. Debata o reformě českého školství v letech 1989–2004 [online]. Brno, 2012 [cit. 2023-10-20]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/e84c0/>. Master's thesis. Masaryk University, Faculty of Social Studies. Thesis supervisor Lubomír KOPEČEK.

¹⁴ STANĚK, Antonín. Výchova k občanství a evropanství. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 978-80-7182-224-0, s. 33.

¹⁵ PRŮCHA, Jan. Moderní pedagogika. 4. přeprac. vyd. Portál, 2013.

Aktuální novou verzi Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělání (RVP ZV) vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2021. Hlavním cílem této revize byla modernizace obsahu vzdělávání, který odpovídá současným 21. století. Aktualizovaný RVP ZV zavádí novou vzdělávací oblast nazvanou Informatika a vyzdvihuje tak rozvoj digitální gramotnosti žáků. S účinností od 1. září 2023 dochází v RVP ZV k drobným změnám. Tato úprava především reflektuje specifické vzdělávací potřeby žáků-cizinců, kteří jsou zapojeni do vzdělávání v českých školách.¹⁶

2.2.1 Vzdělávací oblast Člověk a společnost

Předměty výchova k občanství a dějepis jsou součástí vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Tato oblast je úzce propojena se vzdělávací oblastí známou jako Člověk a jeho svět, která je koncipována pouze pro 1. stupeň. Další spojitost lze nalézt také se vzdělávacím oborem Zeměpis.

V rámci základního vzdělávání nabízí oblast Člověk a společnost žákům znalosti a dovednosti potřebné k jejich aktivnímu zapojení do demokratické společnosti. Jejím cílem je poskytnout žákům povědomí o různých a vzájemně propojených aspektech historie, společnosti a kultury. Žáci se učí o vývoji společnosti a významných událostech a procesech, které se odrážejí se v jejich každodenním životě. Tato oblast podporuje přijetí hodnot, na nichž je založena moderní demokratická Evropa, a zdůrazňuje rozvoj pozitivních občanských postojů. Současně podporuje pocit spojení s evropským kulturním dědictvím. Vzdělání v této oblasti by mělo klást důraz na prevenci rasismu, xenofobie a extremismu a na výchovu k toleranci, dodržování lidských práv, rovnosti pohlaví, ohledu k přírodě a kultuře a ochraně uměleckých a kulturních hodnot.¹⁷

2.2.2 Vzdělávací obsah

RVP ZV, v sekci týkající se obsahu předmětu výchovy k občanství, udává kategorie učiva, které jsou povinné a všechny školy je tak musí začlenit do svých Školních vzdělávacích programů. Jmenovitě se jedná o tyto kategorie: „Člověk ve společnosti; člověk jako jedinec; člověk, stát a hospodářství; člověk, stát a právo; mezinárodní vztahy, globální

¹⁶ RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>.

¹⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf.

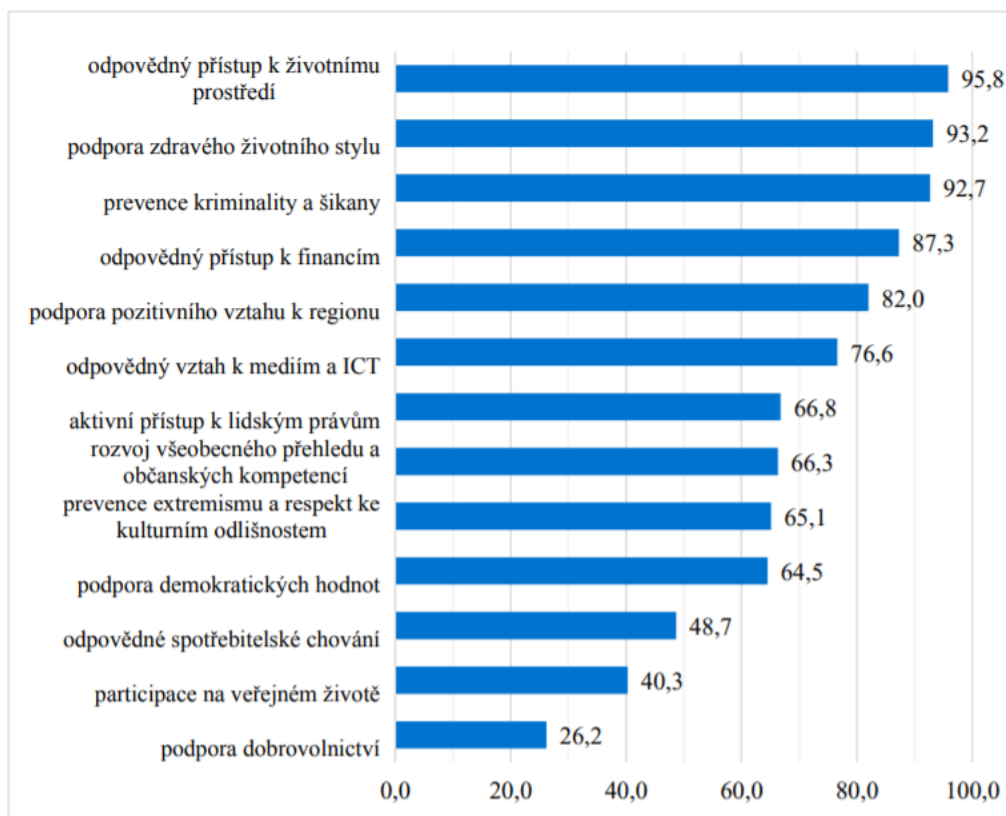
svět“. Kromě toho jsou zde uvedeny i očekávané výstupy žáků a detailní obsah učiva, který bude žákům předáván.

Pro účely diplomové práce nyní ve zkratce přiblížím vybrané kategorie učiva, které nabízejí vhodné zařazení a propojení tématu sametové revoluce. Vzdělávací obor „Člověk ve společnosti“ v sobě skrývá učivo „naše vlast“ ve kterém se žáci učí například významné osobnosti, státní svátky a významné dny. Ve školách v Havířově a jeho blízkém okolí je také možno využít učiva „naše obec, region, kraj“, kde se zmiňují například zajímavá a památná místa, tradice a kulturní památky. Dalším vhodným oborem je „Člověk, stát a právo“ a využití učiva „právní základy státu“, „principy demokracie“ či „lidská práva“.¹⁸

Z výzkumu provedeného Českou školní inspekcí v roce 2016 o občanském vzdělávání lze zjistit, která témata jsou nejčastěji zařazena do Školního vzdělávacího programu řediteli škol. Z grafu je patrné, že právě témata, která s touto problematikou úzce souvisí, zařadilo do výuky přes 60 % dotazovaných škol. Jedná se například o „aktivní přístup k lidským právům, rozvoj všeobecného přehledu a občanských kompetencí, či podpora demokratických hodnot.“¹⁹

¹⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf.

¹⁹ Česká školní inspekce. *Tematická zpráva: Občanské vzdělávání v základních a středních školách*. [online]. 2016. [cit. 2021-02-25]. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/2016_TZ_obcanske_vzdelavani.pdf.

Obrázek 1: Témata zařazená do výuky OV řediteli ZŠ (podíl ZŠ v %) (Zdroj: Česká školní inspekce, 2016)

2.3 Průřezová témata

Průřezová témata, jak jsou definována v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání, představují oblasti aktuálních problémů současného světa a stávají se důležitou a nedílnou součástí základního vzdělání, neboť přispívají k rozvoji postojů a hodnot žáků. Jedná se o povinnou součást základního vzdělávání, a proto jsou školy povinny začlenit všechny uvedená průřezová témata do výuky na prvním i druhém stupni školního vzdělávání.

V rámci základního vzdělávání jsou určena následující průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova; výchova demokratického občana; výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; multikulturní výchova; environmentální výchova; mediální výchova.

Zpracování těchto průřezových témat je jednotné a vždy obsahuje následující prvky. Prvním z nich je charakteristika průřezového tématu, která zdůrazňuje jeho význam a roli v rámci základního vzdělávání. Také je popsán vztah mezi průřezovým tématem a jednotlivými vzdělávacími oblastmi, stejně jako přínos průřezového tématu pro rozvoj

osobnosti žáka. Přínos můžeme nalézt nejen v nárůstu znalostí, dovedností a schopností, ale také formování postojů a hodnot. Obsah průřezových témat je rozdělen do tematických okruhů, které pak obsahují nabídku různých témat, činností a námětů, které pomáhají při vzdělávacím procesu.²⁰

Vzdělávací oblast Člověk a společnost se nachází v každém z těchto průřezových témat. Pro zařazení výuky tématu sametové revoluce můžeme ku příkladu využít průřezového tématu „výchova demokratického občana“.

2.4 ŠVP – občanská výchova

Předmět občanská výchova je v ŠVP vybrané Základní školy Havířov-Šumbark M. Pujmanové zařazen pro všechny ročníky od 2. stupně. Časová dotace je jedna hodina týdně ve všech ročnících. Školní vzdělávací program dodržuje strukturu dle RVP ZV. Vzdělávací obsah „Člověk ve společnosti“ je vyučován v 6. ročníku, „Člověk a jedinec“ v 7. ročníku, „Stát a právo“ je určen pro 8. ročník a v 9. ročníku je zařazen obsah „Mezinárodní vztahy, globální svět“.²¹

S ohledem na téma této diplomové práce se zaměřím především na propojení průřezových témat a mezipředmětových vztahů s ohledem na možnost zařazení tématu komunismu a sametové revoluce. V 7. ročníku je zařazeno učivo „ČR – demokratický stát, Prezidenti“ a jeden z výstupů je zde definován jako „*Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů*“. V 8. ročníku se dle ŠVP využívá průřezové téma „Výchova demokratického občana: Občan, občanská společnost a stát“ a také mezipředmětových vztahů „Dějepis – vznik státu, vznik ČR“. Dějepis v tomto ročníku rozebírá vzdělávací obsah „Modernizace společnosti“, kde se zaměřuje například na učivo: „politické proudy (konzervatismus, liberalismus, demokratismus, socialismus)“. V 9. ročníku se poté jedná o vzdělávací obsah „Moderní doba“ s učivem „komunismus, fašismus, nacismus – důsledky pro Československo a svět druhá světová válka, holocaust; situace v našich zemích, domácí a zahraniční odboj; politické, mocenské a ekonomické důsledky války“. Dále je zde zařazen „Rozdělený a integrující svět“ a jeho učivo „studená válka...“

²⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf.

²¹ Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Základní škola Havířov – Šumbark Marie Pujmanové [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: https://www.zsph.cz/modules/download_gallery/dlc.php?file=245&id=1637935698&sid=120.

vývoj Československa a od roku 1945 do r. 1989, vznik České republiky“. I zde jsou uvedeny mezipředmětové vztahy s občanskou výchovou.²²

²² Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Základní škola Havířov – Šumbark Marie Pujmanové [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: https://www.zsph.cz/modules/download_gallery/dlc.php?file=245&id=1637935698&sid=120.

3 HISTORIE MĚSTA HAVÍŘOVA

Cílem následující kapitoly je přiblížit významné zlomové okamžiky v dějinách Havířova, od jeho vzniku v meziválečných letech až po éru socialismu a následný politický vývoj k demokracii. Na začátku se autorka věnuje přehledu geografie a organizační struktury města. Poté se věnuje historickému pozadí vzniku města, které úzce souvisí s rozvojem ostravské průmyslové oblasti a okolních měst. Pozornost je věnována především důležitým událostem a politickým změnám, jako například období Pražského jara a normalizace. Tyto události zásadně ovlivnily nejen ekonomický a politický život města, ale také jeho sociální a kulturní strukturu. Text se věnuje tématům, jako je urbanismus, výstavba obytných komplexů a průmyslových zařízení. Zkoumá společenský a kulturní život města, společně s rozvojem sportovních, vzdělávacích a kulturních organizací.

3.1 Základní údaje

Město Havířov se spolu s jeho 70 tisíci obyvateli nachází v okrese Karviná, v Moravskoslezském kraji.²³ Nejvýznamnější řekou protékající územím města je Lučina, která se v Ostravě vlévá do Ostravice. Významnou roli v silniční komunikaci má silnice první třídy č. 11 z Ostravy do Českého Těšín. Podél ní leží hlavní část sídlištní výstavby města. Havířov je také silnicí propojen s Orlovou a Karvinou.

Havířov je rozdělen na následující správní části: Město, Šumbark, Podlesí, Životice, Bludovice, Prostřední Suchá, Dolní Suchá a Dolní Datyně. První historické zmínky o území města najdeme již v roce 1305. Tyto historické prameny pojednávají o Šenovu, Horní a Dolní Suché. Samotné město Havířov získává městská práva v prosinci roku 1955. V roce 1990 se poté stává statutárním městem.²⁴

²³ Havířov v číslech [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/havirov-v-cislech/havirov-v-cislech>.

²⁴ Historie a současnost [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/historie-soucasnost/historie-soucasnost>.

3.2 Vznik a historický vývoj města

3.2.1 Historie do roku 1948: Počátky a vývoj

Havířov se nachází v ostravsko-karvinské průmyslové oblasti, se kterou souvisí i důvod jeho vzniku.²⁵ Během 19. století bylo Ostravsko převážně agrárním osídlením. V počátcích 20. století Ostrava nabývá na své velikosti a významu. Z bezvýznamných venkovských sídel začaly vznikat významná průmyslová střediska, která sloužila jako základ pozdějších měst. Velký pokrok v sídelním rozvoji se projevil i v okolních hornických městech, jako je Karviná, Orlová a Český Těšín. Ostravsko tehdy poprvé pocítuje potřebu nového místa pro urbanistický růst. Nacistická okupace nicméně pozastavila rozvoj sídelní modernizace. Ostrava se tak potýkala s přelidněním, nejen z důvodu imigrace z Polska a Německa. Technická úroveň bydlení, spolu s potřebami veřejného zájmu, byly v poválečných letech utlačovány do ústraní na úkor těžkého průmyslu. Po 2. světové válce bylo hlavní prioritou, společně s obnovou rozvráceného průmyslu, zajistit domov pro pracovníky dolů a hutí.

Únorový převrat roku 1948 vyvolal zásadní politické změny v rámci dalšího společenského vývoje. Nejen přechod na plánované hospodářství, ale i obavy plynoucí ze „studené války“ přispěly k rozhodnutí naplno využít metalurgie a základny energetiky na Ostravsku. Toto rozhodnutí tak silně ovlivnilo vznik nového města. Zajištění bydlení pro nové pracovníky je totiž nutnější než kdy před tím.²⁶

Havířov byl vybudován jako satelitní město Ostravy. Město mělo vzniknout na rozhraní tří okresů: Ostrava, Český Těšín a Karviná. Hornická sídliště se vystavěla na území tehdejších obcí Dolní Bludovice, Prostřední suchá, Šumbark a Šenov.²⁷ První výstavba započala v roce 1947 v Prostřední suché a Šumbarku. Sídliště však postrádaly dostatečnou občanskou vybavenost a obyvatelé tak pro služby či zboží jiné než potraviny, museli vyjet do Ostravy.²⁸

²⁵ Historie a současnost [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/historie-soucasnost/historie-soucasnost>.

²⁶ PROKOP, Radim. Havířov 1955-2005. Havířov: Statutární město Havířov, 2005, s. 8.

²⁷ Historie a současnost [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/historie-soucasnost/historie-soucasnost>.

²⁸ MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. Historie města Havířov [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>.

3.2.2 Havířov v éře komunismu: 1948-1968

V letech 1952-1956 probíhala hlavní část výstavby města, na které se podílelo mnoho architektů po celé republice. Hlavním představitelem architektů byl Zdeněk Špaček a hlavním projektantem Vladimír Meduna.²⁹ Během této etapy se dosáhlo plánovaného počtu obyvatel (60 000) rychleji, než se očekávalo. Rychlý růst města sebou přinášel také mnoho potíží. Rozestavěné domy, chybějící chodníky, nedostatečné zásobování, to vše vysloužilo městu lidový název „Korea“.³⁰

Centrum města je vystavěno v uměleckém stylu zvaném Sorela. Název pochází z uměleckého směru socialistického realismu, který vyjadřuje velké myšlenky komunismu. Historické jádro tak má bohatě zdobené fasády, velkou roli hraje sgrafitová a sochařská výzdoba, mozaika, ozdobné vchody a zábradlí.³¹ Socialistický realismus, spojený s vizionářskou kulturou raného sovětského komunistického státu, často zdůrazňuje monumentální formu, prostoupenou nadšením a vírou v lepší socialistickou budoucnost. Tento umělecký směr preferuje jednoduchost ve vyjádření, aby byl srozumitelný co nejširšímu publiku a sloužil výchovným a propagandistickým cílům. Inspiraci čerpá především z radikální ruské avantgardy počátku 20. století, která usilovala o sjednocení umění s životem. I přes svou často schematickou a monotónní povahu vytváří dojem estetického kánonu. Socialistický realismus si klade za cíl, aby jeho monumentální díla přetrvávala staletí, sjednocujíc různé umělecké žánry a využívajíc archetypů k politické propagandě. Je inspirován uměním antiky a renesance, pravděpodobně kvůli obdivu Karla Marxe a Bedřicha Engelse k tomuto období a také pro tehdejší sepětí umění s politikou.³² V roce 1992 bylo historické jádro Havířova vyhlášeno ochranným pásmem a bylo pojmenováno „Sorela“, což odkazuje na umělecký styl socialistického realismu, specifický pro tuto oblast.³³ Po roce 1955 se v důsledku politických změn v Sovětském svazu postupně

²⁹ MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. Historie města Havířov [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>.

³⁰ PROKOP, Radim. Havířov 1955-2005. Havířov: Statutární město Havířov, 2005, s. 22-24.

³¹ MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. Historie města Havířov [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>.

³² PETIŠKOVÁ, Tereza. Československý socialistický realismus 1948-1958, s. 7.

³³ Havířov – city [online]. 2008 [cit. 2023-09-23]. Pamětihodnosti. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/pametihodnosti/pametihodnosti>.

začala snižovat úroveň výzdoby domů, jelikož tradiční cihlové stavebnictví bylo postupně nahrazováno blokovými a panelovými strukturami.³⁴

S přílivem velkého množství obyvatel nastává také nutnost umožnit vzdělání pro děti a mladistvé. V letech 1950 až 1952 byl pro učně v hornickém oboru postaven rozsáhlý komplex, který zahrnuje dva internáty pro učně a učiliště. Dnes slouží tento komplex jako sídlo magistrátu a městské knihovny.³⁵ Tradiční sociální struktura Havířova historicky spočívala ve většině obyvatel tvořené dělnickými profesemi. Tyto sociální vztahy v rámci pracovního prostředí měly vliv na politické názory, společenské postoje a životní cíle mnoha jednotlivců. Všichni byli zaměstnáni a soukromý sektor byl fakticky nulový. Preference dělnického povolání však vedla k tomu, že vzdělanost byla znevýhodňována a zvyšovala se tak pomaleji, než by bylo žádané.³⁶

První školský objekt vzniká v letech 1953-1956 a poskytuje dvě základní a jednu střední školu. Dnes je budova známa jako ZŠ Na Nábřeží. Mezi další důležité milníky kulturního a společenského rozkvětu města patří rok 1961 a otevření Kulturního domu Petra Bezruče.³⁷

První městské noviny s názvem "Hlasy Havířova," které začaly pravidelně vycházet od roku 1957, byly důležitým zdrojem informací pro občany ohledně veřejných událostí. S příchodem období normalizace bylo vydávání Hlasů Havířova zastaveno po publikaci článku od Hany Kuchařové s názvem "Hlíдали jsme západ a východ nás napad". Někteří členové redakční rady těchto novin se po srpnových událostech v roce 1968 podíleli i na vydávání takřka nezákonného "Hlasu Ostravy."

V roce 1960 došlo k významné administrativní změně, kdy bylo území Havířova rozšířeno o Dolní Suchou, Šumbark, Dolní Bludovice a také o Životice. Až do roku 1970 Havířov rychle nabíral na své velikosti, v daném roce dosahoval v počtu bytů až na 26,6 tisíc. Za poslední etapu výstavby sídlišť můžeme považovat léta 1982-1990.³⁸

³⁴ MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. Historie města Havířov [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>.

³⁵ MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. Historie města Havířov [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>.

³⁶ PROKOP, Radim. Havířov 1955-2005. Havířov: Statutární město Havířov, 2005, s. 38.

³⁷ MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. Historie města Havířov [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>.

³⁸ PROKOP, Radim. Havířov 1955-2005. Havířov: Statutární město Havířov, 2005, s. 27-30.

3.2.3 Přelomový rok 1968

Obyvatelstvo Havířova mělo v období 60. let průměrný věk 22 let, což jej činilo jedním z nejmladších měst naší republiky. Navzdory své relativní mladosti (jak z hlediska historie, tak i obyvatel), se jednalo o hospodářsky významné město, které se chlubilo téměř 90 000 obyvateli.

Stejně jako zbytek Československa, ani Havířov neunikl událostem Pražského jara. Občané a funkcionáři města dávali najevo svůj nesouhlas s režimem. Koncem 60. let se ukázalo, že existují problémy s propojením růstu těžkého průmyslu s dalším rozvojem města. Důsledky jednostranné hospodářskou politiky Ostravska se projevovaly stále zřetelněji. První kritické hlasy proti jednání národních výborů a jednotlivých představitelů i proti hlavním charakteristikám komunistického systému zazněly během předvolebních rozhovorů na počátku roku 1968.³⁹

Jednou z klíčových událostí, která stála na počátku demokratizace, byla okresní konference KSČ, která probíhala ve dnech od 15. do 17. března 1968. V městské kronice můžeme nalézt následující informace: „Okresní konference našeho okresu konaná 17. března byla ukončena v pozdních hodinách a potvrdila, že náš hornický okres se plně postavil na stranu obrodného procesu ve straně.“⁴⁰

Proces demokratizace měl dopad i na městskou organizaci Komunistické strany Československa. To bylo patrné v názorech komunistů z organizace Městského národního výboru a Dolu Dukla, kde došlo ke změně ve vedení. Kritice byl podroben zejména Drahomír Kolder ve funkci poslance Národního shromáždění.⁴¹

Další významnou událostí byla debata konaná v kulturním domě Radost dne 29. března. Do této debaty se zapojili lidé jako Michael Kautský, člen rady havířovského národního výboru, a Zdeněk Hejzlar, pedagog a významný představitel obnovy v oblasti Ostravska. Daniel Liszok, v souladu s městskou kronikou, poznamenává, že účast na této debatě byla poměrně malá a publikum tvořili především studenti. Právě žáci městského gymnázia se stali významnou skupinou, která se zapojila do procesů demokratizace.

³⁹ ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s. 120-121.

⁴⁰Kronika města Havířova: rok 1969 [online]. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <http://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1969>.

⁴¹ ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s. 122-124.

Během oslav Prvního máje se veřejnost znovu zřetelně vyjádřila. Tyto oslavy totiž poskytly obyvatelům příležitost vyjádřit své názory v ulicích prostřednictvím pokřiků a transparentů.⁴²

Učinit Havířov statutárním městem bylo v procesu přípravy na federální uspořádání republiky považováno za prioritní. Tím by se město stalo samosprávným celkem, přímo odpovědným vládě a České národní radě, s možností samostatného hospodaření s významným rozpočtem. Tato situace by umožnila rychlé řešení sociálních, kulturních a ekonomických potřeb města. Důkazem významu tohoto požadavku je fakt, že se jím zabývala městská rada dne 21. srpna 1968. Avšak v následující době normalizace byl tento požadavek odmítnut. Režim odmítl tuto iniciativu, jelikož ji považoval za snahu oslabit centrální politickou moc.⁴³

V noci mezi 20. a 21. srpnem překročily hranice Československé socialistické republiky vojska z okolních socialistických zemí, včetně NDR, Polska, Maďarska, Bulharska a Sovětského svazu. Jejich cílem bylo obsadit strategická místa po celém území, ovládnout klíčové instituce a podniky a stát se exekutivní silou, která by pod vedením Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) potlačila "kontrarevoluci" v Československu a ukončila tak reformní proces. Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa (KSČ) stačilo ještě veřejně oznámit, že vojenská invaze probíhala bez vědomí legitimních československých představitelů a byla v rozporu s mezinárodním právem. Nicméně ani veřejnost nezůstala nečinná, projevy odporu vůči okupantům byly více než znatelné. Tato vojenská intervence se stala klíčovým momentem, který proměnil úsilí několika jedinců a institutů v celospolečenskou snahu o "svobodu a nezávislost".⁴⁴

Zmíněné události probíhaly v Havířově dle městské kroniky následovně. Dne 21. srpna 1968 vyšly mimořádná čísla městských novin „Hlasy“, které pohotově informovaly veřejnost o aktuální situaci. Ráno tohoto dne se také sešla rada Městského národního výboru a vyjádřila své názory ve zvláštním prohlášení, ve kterém mimo jiné stálo: “Podporujeme výzvu předsednictva Ústředního výboru KSČ a stavíme se plně za ni! (...) Jsme přesvědčení, že vzniklá situace ještě více stmelí veškeré obyvatelstvo naší republiky kolem skutečně

⁴² PECHNÍK, Ondřej. Reflexe událostí pražského jara na Havířovsku v regionálním tisku [online]. Brno, 2017 [cit. 2023-10-05]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/h6pk0/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jaroslav VACULÍK.

⁴³ ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s.124.

⁴⁴ BÁRTA, Miloš. Československo roku 1968. Praha: Parta, 1993.

progresivních sil v ÚV KSČ, parlamentu, vlády a Národní fronty. Stavíme se za požadavek okamžitého svolání XIV. Sjezdu KSČ“.

Městský výbor (KSČ) oznámil občanům, že bude aktivně podporovat generální stávkou jako protest proti přítomnosti sovětských vojsk. Zároveň vyzývá občany, aby nespolupracovali s okupačními jednotkami a odmítli jim poskytovat jakoukoli pomoc.

Lidé v ulicích otáčeli dopravní značky a snímali názvy ulic, aby ztížili orientaci okupantům. První konflikt mezi obyvateli města a vojsky okupantů se odehrál v blízkosti vlakového nádraží, kde začali ruští vojáci střílet na lidi, protože i zde Havířované měnili dopravní značení, aby zmátli vojsko.

Během tohoto dne přicházely do kanceláře předsedy Městského národního výboru rezoluce od místních podniků. Tyto rezoluce vyjadřovaly plnou podporu prezidentovi republiky, legální vládě, parlamentu a vedení Ústředního výboru Komunistické strany Československa pod vedením Alexandra Dubčeka.⁴⁵ Ve dnech 22.-23. srpna podepsalo petici za odstoupení Drahomíra Koldera téměř 34 000 lidí. Zastupitelstvo MěstNV trvalo na tom, aby byl pohnán k odpovědnosti za zradu země.⁴⁶

Protest proti okupaci intenzivně pokračoval několik dní. Dne 22. srpna se městem šířily nápisy, letáky výzvy a hesla, které podporovaly politiku legální vlády a Ústředního výboru KSČ. Na svém zasedání dne 26. srpna Městská školská a kulturní komise schválila žádost občanů o přejmenování ulic, jejichž názvy byly spojeny se sovětskou tematikou. Tento návrh se týkal například ulic „Rudé armády“ a „Moskevská“.⁴⁷

3.2.4 Havířov v době normalizace

Šest měsíců po srpnových událostech se v rámci fungování města projevovaly protichůdné tendence. Když v Praze probíhal pohřeb Jana Palach, zúčastnila se jej delegace havířovských obyvatel, uspořádala se také sbírka na jeho památku a padl návrh pojmenovat jednu z ulic

⁴⁵ Kronika města Havířova: rok 1969 [online]. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <http://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1969>.

⁴⁶ ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s. 125.

⁴⁷ Kronika města Havířova: rok 1969 [online]. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <http://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1969>.

na jeho počest. Ve stejné době však na Městském národním výboru a v redakci Hlasu Havířov probíhalo první kolo kádrových čistek.⁴⁸

Další významnou událostí byly bouřlivé protesty havířovské veřejnosti dne 21. srpna 1969, kdy se skupina mladých lidí pokusila uctít památku J. Palacha položením květin na náměstí. Po policejním zásahu spontánně vypukla demonstrace s protirežimním a protisovětským charakterem. Bezpečnostní složky z Havířova, Frýdku-Místku a Karviné použily obušky a vodní děla k rozehnání demonstrace.⁴⁹ Během zásahu utrpělo zranění několik osob a v noci z 21. na 22. srpna bylo předvedeno 105 lidí, z nichž 54 bylo vzato do vazby.

Následně 12. září 1969 přehodnotil Městský výbor KSČ své postoje z ledna 1968 a označil obsazení Československa za projev mezinárodní pomoci.⁵⁰ „*Plénum Měst. výboru KSČ oceňuje vstup spojeneckých vojsk dne 21. srpna 1968 jako pomoc KSČ a dělnické třídě při upevňování socialismu v ČSSR a boji proti kontrarevoluci, čímž spojenci splnili svou internacionální povinnost a přispěli k řešení složité vnitropolitické situaci.*“⁵¹ Výbor také vydal příkaz k tvrdému stíhání reformních komunistů ve městě.

Začátkem listopadu 1969 se v Havířově uskutečnila druhá okresní konference Leninského svazu mládeže v českých zemích. Ještě téhož roku vydal Městský výbor Komunistické strany Československa příkaz, kterým byla koncem května 1970 zřízena městská organizace Socialistického svazu mládeže. Městské konference, konané v závěru měsíce, se zúčastnil i zástupce ÚV Národní fronty D. Kolder. V roce 1970 bylo pod záštitou normalizačního programu, který byl přijat na konferenci, reorganizováno více než sto občanských výborů a hromadných organizací a zvolen nový městský výbor. Prověrky a čistky uvnitř komunistické strany a skupin NF byly ukončeny počátkem roku 1971. Byl vyměněn náčelník Veřejné bezpečnosti (VB) a ředitelé několika podniků a škol. Obnoveny byly i partnerské vztahy s východoněmeckým městem Hoyerswerde, které byly z důvodu účasti NDR na okupaci v srpnu 1968 zrušeny.

Sedmdesátá a osmdesátá léta znamenala v mnoha ohledech návrat k přísným počátkům a prvnímu rozvoji komunistického režimu. Jedním z důkazů byly uměle vyvolané integrační procesy, které vykazovaly typické znaky centralizace. 1. října 1974 byla připojena obec

⁴⁸ ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s. 125-126.

⁴⁹Kronika města Havířova: rok 1969 [online]. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <http://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1969>.

⁵⁰ ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s. 125-126.

⁵¹Kronika města Havířova: rok 1969 [online]. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <http://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1969>.

Dolní Datyně a 1. července 1975 obec Horní Suchá. Jednalo se nicméně o nepřínosná administrativní opatření, neboť rozšířila území Havířova, aniž by těmto obcím přinesla nějaké výhody.

První fáze normalizace skončila s volbami do Federálního shromáždění a národních výborů na podzim 1971. Celkový průběh a výsledky voleb evokovaly vzpomínky na 50. léta, kdy kandidátka Národní fronty v Havířově získala 99,7 % platných hlasů. Následující volby až do roku 1986 probíhaly v podobném duchu.

V porovnání s 60. lety se po roce 1970 míra rozšiřování bytové výstavby snížila na polovinu, čímž se výrazně snížilo tempo rozvoje. Složení obyvatelstva se značně změnilo a v některých ohledech se začalo více podobat běžným městským oblastem. Demografická stagnace a pokles přílivu migrantů způsobily stárnutí obyvatelstva Havířova. V roce 1970 byl průměrný věk 27,9 let, v roce 1980 to bylo 32,0 let.

Největší překážkou ve vzdělávání dětí a mladistvých v Havířově 70. a 80. letech byly problémy s vytížením a kapacitou základních škol. Byl také problém s nedostatkem středních a odborných škol, protože městská učiliště, kterých byl sice ve městě dostatek, neposkytovala kvalitní základ pro vyšší vzdělávání. V 70. letech mateřské školy navštěvovalo okolo 2 800 dětí, základní školy obstarávaly vzdělání pro 14 000 žáků, na středních a odborných bylo okolo 2 000 studentů a učiliště připravovalo 1 800 učňů. V roce 1980 bylo ve městě 45 mateřských škol, 26 základních devítiletých škol, 2 zvláštní školy, Lidová škola umění, Městský dům pionýrů a mládeže, 2 gymnázia, pedagogická škola a 5 učilišť. V dalších letech došlo k výstavbě 3 základních škol, 6 mateřských škol a ke sloučení několika základních škol.⁵²

⁵² ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995, s. 142.

4 REVOLUČNÍ ROK 1989

Třetí kapitola diplomové práce se zaměřuje na historický a politický kontext před rokem 1989. Odkazuje na klíčové události, které předcházely pádu komunistického režimu v Československu. Po druhé světové válce se v zemi ujal moci Komunistický režim, který po tzv. "vítězném únoru 1948" zavedl totalitní režim. Tato kapitola se zabývá postupem komunistické strany a událostmi, které vedly k narůstající nespokojenosti občanů s režimem, včetně období Pražského jara v roce 1968 a období normalizace. Dále se v této kapitole zaměříme na klíčové příčiny pádu režimu, jako byla absence politických a občanských práv, ekonomické omezení, korupce a celková demotivace obyvatelstva. Podrobněji se také zabýváme událostmi v Praze v listopadu 1989, které vyústily v sametovou revoluci. Uvedeny jsou významné politické kroky a protesty, které nakonec vedly k pádu komunistického režimu.

4.1.1 Historický a politický kontext před rokem 1989

Po druhé světové válce se u nás dominantní politickou silou stala Komunistická strana Československa (KSČ). Vznikla v roce 1921, kdy se několik radikálních levicových organizací spojilo do KSČ. Jako jedna z nejsilnějších politických stran v Československu se od počátku své existence vyznačovala širokou volební přízní. Komunisté se díky své filozofii, nesmlouvavému politickému boji a mocenské podpoře Sovětského svazu dokázali zmocnit klíčových funkcí v omezeném stranickém systému poválečného Československa. Po tzv. "vítězném únoru 1948" se komunisté prosadili jako výhradní vládnoucí třída v Československu. Komunistická strana tehdy zneužila demise ministrů ostatních stran Národní fronty, podané v únoru na protest proti libovůli komunistů a jejich ovládnutí klíčových postů v policejním aparátu. Prezident Edvard Beneš, který sdílel názory s ministry demokratických stran, byl komunisty donucen demisi přijmout a jmenovat do funkcí členy nebo spojence komunistické strany. Pod vlivem obav z občanské války a případné invaze sovětských vojsk toto rozhodnutí přijal.⁵³

Všechny státní orgány, včetně soudní moci, nakladatelství, divadel, škol a hromadných

⁵³ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. Politický systém České republiky: historie a současnost. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7. s. 45.

sdělovacích prostředků, byly podřízeny Komunistické straně Československa. K řízení a dohledu nad jejich činností vytvořila KSČ základní organizace ve všech podnicích, institucích a městech. Zemědělské podniky byly zabráný, soukromý sektor zcela zanikl a zemědělci byli nuceni vstupovat do jednotných zemědělských družstev. Každý, kdo se postavil proti komunistickému režimu, ať už skutečně nebo domněle, čelil perzekuci.⁵⁴

Postupem času se však ve straně objevily konflikty způsobené rozpory v teorii a uplatňování této ideologie. Po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, na němž Chruščov odsuzoval dřívější stalinský kult, se vše vyostřilo. Na počátku 60. let bylo také všem jasné, že hospodářská krize vyžaduje přehodnocení náročného pětiletého plánu.⁵⁵ V 60. letech 20. století nastala znatelná uvolňování, zejména v kulturní oblasti. Nástup Alexandra Dubčeka do vedení komunistické strany roku 1968 vedl k dalším změnám. Jeho cílem byla především demokratizace politického života. Byla odstraněna cenzura, vyměněno bylo několik funkcionářů, ale komunistická strana měla i nadále hrát hlavní roli ve státě. Historický termín "Pražské jaro" označuje toto období politické a ekonomické transformace.⁵⁶ Proces restrukturalizace trval pouhých pět měsíců. Příchod vojsk Varšavské smlouvy do Československa 21. srpna 1968 zabránil dokončení reform.⁵⁷ Podnětem k invazi vojsk bylo obvinění československého vedení, že není schopno kontrolovat situaci v zemi a že hrozí kontrarevoluce. Vojska Varšavské smlouvy vtrhla do Československa poté, co někteří konzervativní členové Komunistické strany Československa zaslali sovětskému vedení tzv. zvací dopisy s prosbou o pomoc. Odpůrci změn získali rozhodující moc a jednotliví členové Dubčekova vedení začali být postupem času jeden po druhém sesazováni. S příslibem, že vyvede celý stát z krize, vystřídal Alexandra Dubčeka v čele státu Gustáv Husák.⁵⁸

Po výměně vedení se tvrdou politikou stala "normalizace a konsolidace". Počáteční změny

⁵⁴ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. II., Od nástupu osvěcenství po naši dobu. 6. vyd. Praha: Paseka, 1999, c1993. ISBN 80-7185-258-9.

⁵⁵ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. Politický systém České republiky: historie a současnost. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7.

⁵⁶ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. II., Od nástupu osvěcenství po naši dobu. 6. vyd. Praha: Paseka, 1999, c1993. ISBN 80-7185-258-9.

⁵⁷ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. Politický systém České republiky: historie a současnost. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7.

⁵⁸ BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. II., Od nástupu osvěcenství po naši dobu. 6. vyd. Praha: Paseka, 1999, c1993. ISBN 80-7185-258-9.

nastaly s rozsáhlým vylučováním členů strany. Vykázáno bylo půl milionu členů, kteří podporovali politické a ideologické reformy. Stejně důsledky nesli i potomci vykázanych osob, kterým bylo zakázáno pokračovat ve středoškolském či vysokoškolském vzdělávání. Hlavním cílem režimu bylo posílit svou moc a potlačit jakýkoli odpor. Protože neviděli způsob, jak režim svrhnout, většina občanů se mu tiše podřídila. Dokud veřejně projevovali svou oddanost režimu, mohli lidé v druhé polovině 70. a na počátku 80. let žít svůj soukromý život v relativním klidu. Během dvaceti let normalizace se počet členů strany zvýšil. Mnozí účastníci přicházeli do strany, aby mohli vykonávat svou profesi. Náš národ byl během normalizace ovládnut konzervativními silami komunistické strany, což nás odlišovalo od sousedních komunistických zemí. Reformní síly totiž dosahovaly významného pokroku v Polsku a Maďarsku. Další významnou událostí bylo zahájení perestrojky Michaiilem Gorbačovem. Tento model však trpěl značnými strukturálními problémy, které ztěžovaly zásadní přestavbu ekonomiky a politiky.⁵⁹

Helsinský závěrečný akt podepsalo Československo během Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v roce 1975. V tomto dokumentu se zavázalo k dodržování občanských a lidských práv – včetně svobody slova, tisku a náboženského vyznání. Cílem podpisu závazků bylo utužit vazby mezi Západem a komunistickými zeměmi. Přestože byly zahrnuty do sbírky československých zákonů k roku 1976, režim neměl v úmyslu se jimi řídit. V důsledku trestního stíhání členů undergroundové hudební skupiny The Plastic People of the Universe, které bylo v rozporu s podepsanými závazky, vzniklo opoziční uskupení Charta 77. Tato nově zformovaná opozice se rozhodla opřít o nedávno přijaté právní normy a vytvořit své požadavky, které byly v souladu s platnými zákony. Mezi pět předních osobností patřili spisovatel Pavel Kohout, publicista Zdeněk Mlynář, bývalý ministr zahraničí Jiří Hájek, filozof Jan Patočka a Václav Havel. Dokument nazvaný "Prohlášení Charty 77" obsahující tyto požadavky byl vydán v lednu 1977. Dalšími 242 signatářů posílilo její význam a získala i příznivou odezvu zbytku svobodného světa. Navzdory tomu, že neporušovala žádné zákony, se proti ní ihned postavila Státní bezpečnost, což vedlo k zatčení tří klíčových představitelů včetně Václava Havla. V opozici proti Chartě 77, k jejímuž podpisu byla režimem donucena řada známých československých umělců a osobností, vznikla tzv. anticharta.

⁵⁹ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. Politický systém České republiky: historie a současnost. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7.

Členové Charty 77 se stali skupinou opozičních aktivistů, kteří pokračovali ve své činnosti až do pádu režimu na podzim 1989.⁶⁰

4.1.2 Příčiny pádu režimu

K porozumění událostem pádu komunistického režimu v listopadu roku 1989 je nutné zkoumat příčiny, které vedly k tomuto historickému okamžiku. Výraznou roli sehrála nespokojenost občanů s režimem, která dosáhla vrcholu během povolené demonstrace vysokoškolských studentů. Reakcí na tuto demonstraci bylo brutální násilí ze strany režimu.

Komunistický režim v Československu čelil výrazné nespokojenosti občanů, která měla několik klíčových příčin. Uvedeno bude jen několik vybraných příkladů:

- Absence politických a občanských práv a svobod
- Absence ekonomických svobod a omezené soukromé ekonomické aktivity občanů
- Centrální plánování a kádrová politika neodpovídající schopnostem a znalostem
- Absence rozvoje občanů v soukromých ekonomických aktivitách a svobodného podnikání.
- Všeobecně rozšířený systém korupce, který vedl k narušení spravedlnosti a rovnosti před zákonem.
- Neefektivní byrokratické metody řízení hospodářství a technologická zaostalost. Režim se nesnažil o modernizaci technologií což vedlo k technologickému a hospodářskému zaostávání a nízké konkurenční schopnosti v porovnání s jinými zeměmi.⁶¹
- Zhoršení stavu životního prostředí, které bylo způsobeno nedostatečnou péčí, nedostatkem ochranných opatření a nadměrným zaměřením na průmyslový rozvoj bez ohledu na ekologické dopady.⁶²

⁶⁰ EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě. V Brně: CPress, 2019. ISBN 978-80-264-2834-3, s. 35-39.

⁶¹ BUREŠ, Jan. Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4283-0, s. 25-27.

⁶² VANĚK, Miroslav. Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989.

Karel Vodička popisuje demotivační charakter komunistické vlády jako jedním z jejich nejvýznamnějších rysů. Občané se v jejím důsledku stále více odcizovali celému politickému systému. Jádrem základů režimu byly prvky, které potlačovaly motivaci ke kariernímu a ekonomickému růstu. Na počátku problémů stálo státní vlastnictví. Nastával zde konflikt mezi touhou státu po co nejlepších výkonech a touhou pracujících po získání nejen hmatatelné osobní odměny. V centrálně plánovaném hospodářství se střetávaly zájmy státu a podniků, což vedlo k dalšímu konfliktu. Pomyslnou třešničku na dortu tomu všemu dodala kádrová politika. Na důležité posty byli přednostně vybíráni lidé s jasnou politickou loajalitou před ostatními s možnou větší kvalifikací a zkušeností. Úpadek systému se v důsledku uplatňování těchto myšlenek ještě více prohloubil.⁶³

Pro některé oblasti Československa však právě znečištěné životní prostředí nejvíce přispívalo k nespokojenosti tamních obyvatel. Mezi nejzatíženější lokality patřily Podkrušnohoří, Praha a Ostravsko. Tyto oblasti trpěly vysokými koncentracemi škodlivých látek v ovzduší a patřily mezi nejvíce zatížené životním prostředím nejen v rámci Československa, ale i ve srovnání s městy v rozvojových zemích⁶⁴ Dalšími postiženými oblastmi byly pánevní okresy na severu Čech a na Sokolovsku, kde byla krajina natolik zdevastovaná, že se téměř nedalo hovořit o přírodě. Tyto oblasti trpěly intenzivní těžbou uhlí a průmyslovou činností, což vedlo k vážnému zhoršení životního prostředí a zpusťování krajiny.⁶⁵

Co však celou situaci ještě zhoršovalo, bylo zatajování informací o míře znečištění životního prostředí. Zisk pravdivých informací, byl pro mnoho lidí pohonem k demonstracím. Hlavním důvodem, proč informace o stavu životního prostředí nebyly veřejně dostupné byla politická strategie totalitního režimu. Vedení státu se obávalo, že zveřejnění informací o ekologických problémech by mohlo vyvolat znepokojení veřejnosti, paniku a následně i sociálně politickou destabilizaci. Tímto způsobem chtělo politické vedení udržet kontrolu nad veřejným míněním a zabránit jakémukoli ohrožení své autority.⁶⁶

⁶³ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. Politický systém České republiky: historie a současnost. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7, s. 103-105.

⁶⁴ VANĚK, Miroslav. Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989, s. 27.

⁶⁵ Tamtéž, s. 92.

⁶⁶ Tamtéž, s. 116.

4.1.3 Klíčové momenty v Praze

Na počest studenta Jana Opletala a u příležitosti 50. výročí uzavření českých vysokých škol nacisty uspořádalo nezávislé studentské sdružení Stuha 17. listopadu 1989 vzpomínkovou akci. V 16 hodin se oficiální průvod vydal z Albertova na Vyšehrad. Zúčastnilo se ho přibližně patnáct až dvacet tisíc studentů, kteří nesli transparenty a provolávali protirežimní hesla. Po oficiálním zakončení v 18 hodin se neorganizovaný průvod vydal dál do centra města. Na Národní třídě je však zastavily pořádkové síly. Během prvního nenásilného protestu lidé pokládali květiny, zapalovali svíčky a provolávali slogan, který vešel do naší historie: "Máme holé ruce!".

Po 20. hodině byl vydán rozkaz k zásahu a demonstranti byli policejními jednotkami brutálně napadeni. Kromě téměř 600 zraněných se hovořilo také o možných ztrátách na životech.⁶⁷

Zpráva o akci Sboru národní bezpečnosti (SNB) na Národní třídě se začala šířit již 18. listopadu, tedy hned následující den. Objevily se první plány na týdenní stávkou vysokých škol a divadel. Vysokoškolští studenti Univerzity Karlovy vyzvaly spoluobčany ke generální stávce dne 27.11. Během několika následujících dnů se k nim připojili studenti středních a dalších vysokých škol z celého Československa.⁶⁸

19. listopadu se na Václavské náměstí vydaly tisíce lidí. Policejní síly jim však opět znemožnily pochodovat centrem. Nejvýznamnější událost dne se však odehrála večer v Činoherním klubu. Vzniklo zde totiž Občanské fórum (OF). Václav Havel, významné české osobnosti, zástupci nejrůznějších sdružení a iniciativ se sjednotili v široké hnutí občanů reprezentující demokratizační část společnosti. Účastníci tohoto prvního setkání se přihlásili ke generální stávce a vyjádřili tak studentům svou podporu. Jedním z dalších požadavků, které ten den vznesli, bylo odstoupení členů KSČ, kteří měli, co dočinění s událostmi v roce 1968.⁶⁹ Na Slovensku vznikla obdoba Občanského fóra. Hnutí Verejnost proti násiliu (VPN) vzniklo na veřejném setkání, kterého se zúčastnili zástupci bratislavských univerzit, kulturních institucí a uměleckých sdružení. Připojili se k protestní stávce a postavili se na stranu studentů, stejně jako Občanské fórum.⁷⁰

⁶⁷ RADOVANOVIČ, Dušan. Znovu 89: Týden po týdnu, den po dni, s. 100-101.

⁶⁸ EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě, s. 112.

⁶⁹ RADOVANOVIČ, Dušan. Znovu 89: Týden po týdnu, den po dni, s. 102-103.

⁷⁰ SUK, J. Labyrintem revoluce. Aktéři, Zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2. vydání. Praha: PROSTOR 2009, s. 483.

Pro širokou veřejnost tato platforma fungovala jako organizátor a mluvčí. Dříve neorganizovaná opozice proti režimu se vznikem Občanského fóra změnila v široké lidové hnutí. OF muselo zřídit vlastní ústřední orgány hnutí, protože se již během několika dní natolik rozšířilo. Organizace Občanského fóra vznikaly na celém českém území během prvního revolučního týdne. Jejich hlavním cílem bylo navrátit demokracii, aniž by se museli uchýlovat k násilí. Členství bylo otevřené všem, kteří sdíleli jeho přesvědčení.⁷¹

Herci a studenti byli vyzváni, aby se 20. listopadu okamžitě vrátili do práce a do výuky. Na Václavském náměstí v Praze se uskutečnil neplánovaný protest proti komunistické vládě, kterého se zúčastnilo přes 100 000 lidí. Občanské fórum zahájilo politická jednání s tehdejší předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem. Premiér Adamec na svém prvním setkání se zástupci protestujících 21. listopadu zdůraznil, že probíhající sociální reformy nepřekročí rámec socialistického zřízení, a přislíbil, že proti protestujícím nebude použita síla.⁷²

22. listopadu brzy ráno přijely do Prahy autobusy s tisíci vojáky Lidových milicí. Takzvaná "ozbrojená pěst pracujícího lidu", založená v roce 1948, sloužila jako stranická armáda se základnami ve velkých výrobních podnicích. Lidové milice se několikrát postavily proti svým vlastním občanům. Pozdější vysvětlení tvrdilo, že jejich jediným účelem bylo nahradit vyčerpané příslušníky SNB. V té době začaly mezi stávkujícími kolovat zprávy o tom, že se Lidové milice připravují na ozbrojený zásah proti stávce nebo na násilné obsazení vysokých škol. Vedení komunistické strany je však vzápětí odpoledne odvolalo.⁷³

Od 21. do 27. listopadu se po celé zemi konaly nenásilné protesty. Vůdce Komunistické strany Československa Miloš Jakeš podal 24. listopadu demisi. Na jeho místo byl zvolen Karel Urbánek.

Prezident Gustáv Husák 25. listopadu na žádost Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí nařídil propustit nejznámější politické vězně. Václav Havel, který byl v čele OF, vystoupil večer v televizním přenosu.⁷⁴

⁷¹ EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě, s. 125.

⁷² SUK, J. Labyrintem revoluce. Aktéři, Zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2. vydání. Praha: PROSTOR 2009 s. 484.

⁷³ EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě, s. 141–142.

⁷⁴ SUK, J. Labyrintem revoluce. Aktéři, Zápletky a křížovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2. vydání. Praha: PROSTOR 2009 s. 484–485.

Václav Havel a premiér Ladislav Adamec se 26. listopadu sešli před kamerami v Obecním domě. I dalším žádostem OF a studentů zde vláda vyhověla. Zavázala se ke zřízení vyšetřovací komise k 17. listopadu, propuštění všech politických vězňů, zrušení cenzury a pokračování v jednání. Později toho dne odjel Adamec spolu s představiteli OF na Letnou. Premiér byl během svého projevu na shromáždění v Praze na Letné terčem nesouhlasných pokřiků a pískotu, který se ozýval z řad demonstrantů. Účast na demonstraci přesáhla půl milionu lidí.⁷⁵ Na pódium toho dne vystoupili i dva propuštění vězni Jiří Ruml a Petr Uhl, ti byli vystřídáni třemi příslušníky Veřejné bezpečnosti. Policisté prosili o odpuštění za zásah 17. listopadu. V reakci na žádosti policistů o odpuštění propukly v publiku výkřiky "odpouštíme". Přesto bylo vystoupení VB ze strany studentů kritizováno.⁷⁶ Občanské fórum také představilo svůj program a zdůraznilo, že jeho cílem jsou svobodné volby, nikoliv moc.⁷⁷

27. listopadu začala plánovaná dvouhodinová stávka. Předpokládá se, že se jí zúčastnilo zhruba padesát procent pracovníků, další čtvrtina, u které nebylo možno práci přerušit se přidala alespoň symbolicky. Dalších dvacet procent se nezúčastnilo vůbec. Tato stávka, která byla všeobecně považována za obrovský úspěch, znamenala ukončení fáze masivních protestů a začátek éry intenzivních jednání a vytváření nového příznivého programu.⁷⁸

28. listopadu delegace OF a VPN přednesla své další požadavky. Stalo se tak při druhém jednání mezi Ladislavem Adamcem a vedoucím zástupcem opozice Václavem Havlem. Mezi požadavky patřila demise vlády ČSSR a ustavení přechodné vlády složené z řad odborníků. Dále požadovali odstranění tří částí ústavy, které zaručovaly dominantní postavení komunistické strany ve společnosti, politickou strukturu Národní fronty, a ustanovení marxismu-leninismu jako oficiální doktríny státu. Kromě toho žádali, aby prezident Gustáv Husák odstoupil do 10. prosince 1989, aby byli propuštěni všichni političtí vězni, aby OF bylo uznáno za právoplatné, aby byl doplněn počet členů zákonodárného sboru kooptací nových členů. Premiér Adamec odmítl výzvu k odstoupení vlády a přislíbil výraznou rekonstrukci vlády do 3. prosince 1989. OF a VPN prohlásily, a také v následujících dnech několikrát zopakovaly, že se nebudou podílet na sestavování nové vlády.

⁷⁵ EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě, s. 178.

⁷⁶ RADOVANOVIČ, Dušan. Znovu 89: Týden po týdnu, den po dni, s. 109.

⁷⁷ EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě, s. 178.

⁷⁸ RADOVANOVIČ, Dušan. Znovu 89: Týden po týdnu, den po dni, s. 110.

Když se 29. listopadu Federální shromáždění Československé socialistické republiky rozhodlo hlasovat o úpravě ústavy a vyřadilo tak požadované články, sametová revoluce prakticky zvítězila. Rezignoval předseda FS Alois Idra a byla ustavena parlamentní komise pro dohled nad vyšetřováním událostí 17. listopadu. Na rozhlasové stanici Hvězda začalo Občanské fórum provozovat každodenní vysílání.⁷⁹

Rozhodnutí o odstranění zábran na hranicích Československa s Rakouskem bylo pravděpodobně nejvýznamnější událostí 30. listopadu. V jistém smyslu tím tak padla železná opona.⁸⁰

Vládou tolik slibovaná rekonstrukce začala 3. prosince. Navrhované složení bylo následující: patnáct členů KSČ, tři nestraníci, jeden ze strany ČSS, a jeden člen ČSL. Tento návrh nicméně vyvolal vlnu společenských protestů. Občanské fórum tak v reakci na tlak veřejnosti rovněž zamítlo návrh vlády a požadovalo rozsáhlejší obměnu do 10. prosince.

V následujících dnech se řešily neustále se měnící poměry kolem nové vlády. Dne 7. prosince oznámil Adamec svou rezignaci a na své místo navrhl Mariána Čalfu. Návrh Mariana Čalfy byl OF a VPN schválen za předpokladu, že bude souhlasit i s jimi navrhovaným složením vlády, které požadovalo jmenovat prezidentem republiky nestraníka České národnosti.

Po jednání se stranami ustanovil 9. prosince jmenovaný premiér Marián Čalfa federální "vládu národního porozumění". Dvacet vládních postů obsadilo devět členů KSČ, dva členové ČSL, dva ze strany ČSS a sedm nestraníků. Šest křesel ve vládě – tři místopředsedové vlády, ministr zahraničních věcí, ministr financí a ministr práce a sociálních věcí – obsadilo Občanské fórum a Verejnost proti násiliu.⁸¹

10. prosince na Pražském hradě abdikoval prezident Gustáv Husák, poté co jmenoval novou federální vládu. Václav Havel ohlásil svou kandidaturu na prezidenta za podpory OF a VPN. Do okamžiku, kdy by Havel zastával prezidentský úřad pouze do červnových svobodných voleb, podpoří VPN jeho kandidaturu. Přiměla ji k tomu široká podpora Alexandra Dubčeka na Slovensku. Dalšími kandidáty byli Ladislav Adamec (za

⁷⁹ SUK, J. Labyrintem revoluce. Aktéři, Zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2. vydání. Praha: PROSTOR 2009, s. 485–486.

⁸⁰ RADOVANOVIČ, Dušan. Znovu 89: Týden po týdnu, den po dni, s. 110.

⁸¹ SUK, J. Labyrintem revoluce. Aktéři, Zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2. vydání. Praha: PROSTOR 2009, s. 486–488.

KSČ) a Čestmír Císař (navržen ústředním výborem Socialistického svazu mládeže).⁸² Další důležitou otázkou k diskusi a řešení byl proces volby prezidenta. Občanské fórum nesouhlasilo s návrhem zástupců KSČM na přímou volbu prezidenta, protože by to vyžadovalo vytvoření časově náročné volební kampaně. Místo toho se domnívali, že by bylo efektivnější, aby hlavu státu volili poslanci Federálního shromáždění. To byla nakonec vítězná varianta. Sametová revoluce byla završena zvolením Václava Havla prezidentem Československa 29. prosince.⁸³

⁸² SUK, J. Labyrintem revoluce. Aktéři, Zápletky a křižovatky jedné politické krize (od listopadu 1989 do června 1990). 2. vydání. Praha: PROSTOR 2009, s. 488.

⁸³ RADOVANOVIČ, Dušan. Znovu 89: Týden po týdnu, den po dni, s. 118-119.

5 SAMETOVÁ REVOLUCE V HAVÍŘOVĚ

Kapitola poskytuje důležitý kontext pro porozumění událostem a jejich dopadu na místní společnost. Text popisuje různé aspekty protestů, politických jednání a rozhodnutí v Havířově, od reakcí komunistické strany až po formování opozičních hnutí. Zvláštní pozornost bude věnována reakcím místního tisku.

Autorka se také zaměřuje na životní prostředí okresu Karviná a jeho vztah k událostem během sametové revoluce. Zmiňována je kontroverzní výstavba koksovny ve Stonavě, která vyvolala rozsáhlý odpor tamních obyvatel. Tato kapitola popisuje vznik ekologického hnutí v regionu a jeho úsilí o ochranu životního prostředí. Blíže se zabývá rolemi místních organizací a občanského fóra při prosazování ekologických požadavků v kontextu politických změn po roce 1989.

5.1 Přehled událostí

Regionální týdeník Zprávy Karvinska sehrál klíčovou roli v předávání informací občanům v této hektické době. Na první pohled je však patrný vliv KSČ. Noviny byly vydávány jakožto tiskový orgán ONV a OV NF. Název novin, doprovázen hvězdou, a všechny ostatní barevné nápisy byly omezeny na symbolickou rudou barvu. Titulek na titulní straně každého vydání zněl: "Proletáři všech zemí, spojte se!". Sám šéfredaktor po revoluci podává prohlášení v reakci na dopis, který novinám vyslovuje nedůvěru. Vedoucí redaktor zde připomíná, že se jedná o týdeník, jehož vydavatelem byl okresní výbor KSČ. *„A co je podstatné, zkrácené informace a doslova jednoznačná stanoviska, na která reagovali pracující a občané našeho okresu, jsme i my dostávali prostřednictvím centrálních sdělovacích prostředků ovlivňovaných totalitním režimem.“*⁸⁴

Týdeník Zprávy Karvinska, který vyšel 18. listopadu nepřináší žádné informace o událostech z předchozího dne v Praze. To je ale pravděpodobně vinou toho, že text musel být poslán ke kontrole a do tisku s časovým předstihem. Na titulní straně je pouze zmíněno

⁸⁴ Karvinské Noviny. *Dopis, který nepotěšil*. č. 11. 17.3.1990, s. 1.

„Smutné jubileum“, kdy před padesáti lety 17.11.1939 došlo k uzavření vysokých škol, potrestání studentů a boji proti fašismu.⁸⁵

V Havířově se občané v období od 18. do 24. listopadu scházeli před plakátovací plochou, kde národní výbor svým podpisem vyjádřil nesouhlas s politikou Severomoravského krajského výboru Komunistické strany Československa. Přes tři tisíce lidí se podepsalo na podpisový arch.⁸⁶

24. listopadu se na havířovském gymnáziu na ulici Jana Ámose Komenského uskutečnila debata zástupců studentů vysokých škol s ředitelem školy. Mimořádné třídnické hodiny s obsahem aktuálního společenského dění začaly, již den předtím. Naprostou většinou studentů bylo také přijato prohlášení podporující požadavky vysokoškolských studentů. Kromě toho se studenti na protest zúčastnili celostátní generální stávky.⁸⁷

25. listopadu vychází další číslo Zpráv Karvinska. Na titulní straně se objevil článek s názvem "Klid a prostor pro práci". Novináři v něm chválili obyvatele Karviné za jejich píli a pracovitost, a zvláště vyzdvihovali úspěšnou realizaci deváté pětiletky. Až další část textu novin přináší informace o stanovisku předsednictva ÚV KSČ, které na mimořádném zasedání 21. listopadu projednalo prohlášení vlády ČSSR. Předsednictvo odsuzuje vše, co dělají *"nezodpovědní avanturisti, kteří se vydávají za průkopníky demokracie"*. Článek především vyzdvihuje pracovitost a svědomitost našeho okresu. Dělníci a lidé nadále plní své společenské povinnosti a aktivně podporují cíle komunistické strany, zejména horníci a hutníci. Žádají, aby o názorech pracujících, kteří volají po klidu a pořádku, informovala média. Vadí jim, že Pražané, umělci a vysokoškoláci reprezentují názory naší země. Zároveň apelují na umělce a studenty, aby si uvědomili přínosy, které jim socialistická společnost přináší. S tímto stanoviskem souhlasí jak okresní správa SNB, tak předsednictvo okresní odborové rady. K tomuto stanovisku se připojuje i předsednictvo okresní odborové rady a okresní správa SNB. Ti dodávají, že 17. listopad byl zneužití manifestace k uctění památky Jana Opletala a jedná se o narušování klidu a veřejného pořádku.⁸⁸

V neposlední řadě jsou zde zmíněny i názory občanů okresu Karviná, kteří podporovali politiku KSČ. Na jednu stranu je třeba vzít v úvahu, že tyto názory jsou otištěné

⁸⁵ Zprávy Karvinska. *Smutné jubileum*. č. 46. 18.11.1989, s. 1.

⁸⁶ Kronika města Havířova: rok 1989 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1989>

⁸⁷ Zprávy Karvinska. *Diskuse na gymnáziu*. č. 49. 9.12.1989, s. 3.

⁸⁸ Zprávy Karvinska. č. 47. 25.11.1989, s. 1.

v novinách, které vycházely pod okresním výborem KSČ. Každá mince má však dvě strany a je tedy jasné, že ne všichni občané byli připraveni, či ochotni přijmout změnu režimu. Každý občan měl jistě své osobní důvody pro svůj politický postoj. Mnoho lidí v tomto hornickém kraji bylo spokojených, jelikož měli dobře placenou práci, na kterou společnost pohlížela s respektem. Báli se i vzniku podobné situace jako byla například v Polsku. I právě tyto názory byly otištěny v novinách. Pan Mečislav Guziur, předák přípravařské BSP v dole Prezident Gottwald, novinám sděluje: *„Vždyť právě my, zde na severní Moravě, máme možnost v televizi na polském příkladu vidět, kam vedou stávky. I já jsem kdysi pracoval v mládežnickém hnutí, a jsem přesvědčen, že kdyby byli mladí a zejména studenti tak aktivní v běžné svazácké práci, jak se projevují nyní, mohli bychom jim všichni jejich výsledky závidět. Vůbec si myslím, že by si studenti měli uvědomit, jak nákladné pro socialistický stát je jejich bezplatné studium.“* Další názor vyjadřuje Vladimír Jablečnick, duchodce z Havířova: *„Myslím, že by mělo být připomenuto také našim umělcům a samozřejmě studentům, že mohou hrát, zpívat a studovat jenom díky obětavé práci našich horníků, hutníků, zemědělců a dalších pracujících a že by tuto péči měla naše inteligence splácet uvědomělou prací a cílevědomým studiem, a ne protisocialistickými postoji“.* Nesouhlasné reakce k protestům však zní z mnoha dalších podniků a profesí. *„Jsme připraveni úspěšně plnit úkoly hospodářského plánu letošního roku tak, jak se to stalo tradicí v minulých letech a vytvořit předpoklad pro splnění úkolů osmé pětiletky.“* (účastníci VČS ROH Restaurací Karviná). *„Rozhodně odsuzujeme pouliční demonstrace, nerozvážné jednání žáků a studentů středních a vysokých škol, kteří se nechali zmanipulovat lidmi, kteří si svobodu vysvětlují po svém. Nedovolíme provokatérům, aby k nám zavlékli stávky a prvky destabilizace. Chceme pod vedením KSČ a celé NF pokračovat v nastoupené cestě přestavby a demokratizace, v cestě budování socialismu v naší vlasti a takto si přejeme vychovávat i naši mládež.“* (ZŠ Majkovského, Karviná – Mizerov) *„Cílem naší práce v závěru roku je úspěšné splnění úkolů hospodářského plánu letošního roku, plné uspokojení spotřebitelské veřejnosti a vytvoření předpokladu pro splnění úkolů osmé pětiletky. Ke své práci potřebujeme klid, pořádek a příznivé politické klima. Odsuzujeme veškeré pokusy a politický rozvrat naší socialistické společnosti.“* (odštěpný závod Zelenina Karviná)⁸⁹

Mnoho organizací stávkovalo, i když jen symbolicky, navzdory výzvám, aby jednotlivci zůstali na svých pracovištích a nepřipojili se k vyhlášené celostátní stávce. Přesto naprostá většina zaměstnanců závodu Svitů nadále pracovala u svých strojů. Skutečného

⁸⁹ Zprávy Karvinska. č. 47. 25.11.1989, s. 2.

protestu před budovou MěstNV v Havířově se zúčastnilo pouhých třicet pracovníků. K protestu se připojili i manifestačně, zahráním státní hymny, dělnice šicí dílny. Šička Alice Michálková poskytla týdeníku následující komentář k situaci: „*Souhlasím s tím, co se děje, i když jsem se ke stávce nepřipojila. Jsem nevyučená a dělám pouze ruční práce, a podle toho jsem také, přes svou snahu, málo honorována. Myslím si, že v těchto otázkách by se ke snaze pracovníků mělo více přihlížet.*“⁹⁰

Obrázek 2: Stávka v Havířově před magistrátem. Autorem fotografie: Kamil Till

V pondělí 27. listopadu se před budovou havířovského magistrátu sešlo přes tisíc lidí, aby vyjádřili podporu požadavkům studentů a Občanského fóra. Po dvouhodinovém shromáždění a průvodu městem se účastníci a další občané sešli v kině Radost na diskusním klubu, kde vystoupili zástupci vedení města a okresu i Občanského fóra. Diskuse byla připravená studenty ostravské Vysoké školy báňské. Debata měla bouřlivý charakter, zejména když došlo na téma, zda by komunistická strana měla i nadále hrát významnou roli ve společnosti. „*V současné době se na rozvoji země musejí podílet všechny strany a společenské organizace stejnou měrou. A KSČ, ta chce jít na dialog se všemi. Vždyť bychom měli mít společné cíle, aby socialismus sloužil lidem, a ne lid socialismu*“⁹¹ řekl předseda MěstV KSČ Milan Kleman. Z pódia zazněla kritika na adresu řady vedoucích představitelů,

⁹⁰ Zprávy Karvinska. *Většina ve Svitě pracovala*. č. 48. 2.12.1989, s. 1.

⁹¹ Zprávy Karvinska. *I v Havířově se diskutuje*. č. 48. 2.12.1989, s. 1.

kteří jsou považováni za viníky klesající popularity strany. Byly zmíněny neadekvátní postoje, výhrůžky Občanskému fóru a organizátorům generální stávky a další chyby

Obrázek 3: Stávka v Havířově. Autorem fotografie: Kamil Till

předchozích let. Zazněly názory, že strana KSČ by měla spíše využít svého úsilí, lákavého programu a důsledné vnitřní očisty k boji o své místo v dnešní společnosti. Četné hlasy se také hlásily k základům socialismu, které byly vytvořeny během čtyř desetiletí. Kritika se snesla na obě strany, jak vůči představitelům země na nedělním shromáždění na Letné, tak i na regionální, okresní a hornický tisk za neobjektivní zpravodajství.⁹²

Místopředseda okresního národního výboru Vladislav Šipula zahájil a řídil plenární zasedání ONV v úterý 28. listopadu v kulturním domě v Havířově. Na jednání byli přítomni i tajemník OV KSČ Milan Flasar a předseda ONV Josef Dorňák. Ten ve svém projevu zdůraznil nutnost zvládnout složitou politickou situaci s rozvahou, aby byl minimalizován dopad na rozvoj ekonomiky. Zdůraznil, že je důležité zajistit dodávky energie a zásobování, a také lékařskou péči. Kriticky se vyjádřil k ústředním orgánům, které byly o nedostatcích situace informovány, ale neučinily nic pro nápravu. Dal jasně najevo, že je pro konstruktivní dialog se všemi, kdo se hlásí k socialistické věci. Plně se postavil za Karla Urbánka, generálního tajemníka ÚV KSČ. „Nelze trvat na přežitých dogmatech, ale je naší povinností

⁹² Tamtéž.

pomoci novému generálnímu tajemníkovi zvládnout rozjiřenou situaci. Proces demokratických přeměn je nezvratný.“⁹³

Během diskuse byly rovněž zkoumány demokratické transformace a společenské trendy, které se objevily, ale nesouvisí s procesem demokratizace. Na jednání, jehož cílem bylo nalézt společná východiska, která mohou být přínosná, proběhla rozsáhlá debata. Po jednání se všechny organizace sdružené v Národní frontě dohodly na jednotné strategii a bylo vyhlášeno následující stanovisko: politické strany a společenské organizace budou nadále působit pod záštitou Národní fronty. Na její půdu pozvali i zástupce Občanského fóra a informovali o předpokladu oboustranného dialogu.⁹⁴

V pondělí 4. prosince uvítali na středním odborném učilišti dolu Dukla Havířov (nyní střední škola Sýkorova) první skupinu pražských vysokoškoláků i s jejich pedagogem, aby předali bezprostřední svědectví o událostech 17. listopadu. Jednalo se s přímými účastníky této manifestace. Ti odpovídali také na dotazy přítomných žáků i vychovatelů. Protože však jejich návštěva byla víceméně nečekaná, sešlo se pouze asi šedesát posluchačů. Aby SOU Dukla zajistila větší informovanost všech žáků a zaměstnanců, zorganizovali v rámci mimoučební výchovy další besedu ve společenském sále SOU, která byla naplánována na 6. prosince. Této druhé besedy se zúčastnili čtyři studenti ČVUT Praha a přišlo je vyslechnout na 500 občanů.⁹⁵

Stejného dne, tedy 4. prosince vzniklo havířovské Občanské fórum.⁹⁶ Mluvčí Havířovského Občanského fóra Martin Šigut, sdělil konkrétní požadavky OF Havířov, v rozhovoru pro Zprávy Karvinska. Mezi požadavky patřilo poskytnutí plakátovací plochy a pracovního místa v centru města. Přesto se plakáty OF vyskytovaly prakticky všude ve městě. Umožněno bylo také použití městského rozhlasu, podle stanovených požadavků OF. Další požadavky byly shodné s koordinačním centrem. Musí být zrušeny LM, pracoviště musí být méně zpolitizovaná, musí být umožněn rozvoj nezávislých odborů a tisk musí poskytovat objektivní informace. Kromě toho se OF chce aktivně podílet na všech činnostech, které přispívají k rozvoji ekonomických a územně-správních podmínek, včetně

⁹³ Zprávy Karvinska. *Řešit složitou situaci*. č. 48. 2.12.1989, s. 1.

⁹⁴ Zprávy Karvinska. *Řešit složitou situaci*. č. 48. 2.12.1989, s. 1.

⁹⁵ SOkA Karviná, fond: Střední škola Sýkorova, Havířov – Šumbark, NAD: 678, inventární číslo: neinventarizováno, pořadové číslo: 682, typ kroniky: školní, místní označení: Šumbark. KRONIKA SOU HORNICKÉ DOLU DUKLA HAVÍŘOV-ŠUMBARK - UL. SÝKOROVA 1. Zápisy pro léta: 1984-1991.

⁹⁶Kronika města Havířova: rok 1989 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1989>.

sestavování nadcházející pětiletky. V neposlední řadě se pořádají debatní kroužky nebo besedy pro učitele a studenty ve snaze zvýšit informovanost středoškoláků.⁹⁷

9. prosince se konala mimořádná okresní konference, která byla svolána na základě rozhodnutí ÚV KSČ ve složité a nepřehledné politické i společenské situaci. Cílem bylo posoudit současnou politickou situaci v okrese, sjednotit se na východiscích a postupu jejího řešení. Konferenci zahájil Štefan Hanec, tajemník OV KSČ. Ve svém úvodním proslovu připustil, že potřebují kvalitativně novou stranu, bez stereotypu myšlení, bez obhajoby dogmat. Tato změna se nedá dělat se starým vedením nejenom v centru, proto plenární zasedání okresního výboru v Karviné provedlo dne 7. prosince nezbytné kádrové změny v předsednictvu a plánu okresního výboru strany. Celé předsednictvo a tajemníci odstoupili z funkcí. V tajných volbách pak bylo zvoleno zúžené jedenáctičlenné předsednictvo, ve kterém jsou tito soudruzi: Vladimír Mládek, Flasar, Hanec, Hes, Smetana. Tajemníky byli zvoleni soudruzi Hanec, Flasar, Mládek s tím, že vedením okresního výboru strany byl pověřen Štefan Hanec. Cílem nového vedení bude pracovat na přípravě řádné okresní konference, která provede potřebné změny, pro práci strany v nových podmínkách.

Opozice byla kritizována za snahu odvést pozornost pracujících lidí od „reálných výsledků“, kterých režim dosáhl. Celá situace byla popsána jak celospolečenský chaos, který narušuje několik sociálních oblastí státu i okresů. Důraz byl kladen na nutnost nezakrývat nedostatky, naopak se z nich poučit. Vše vést s chladnou hlavou, být racionální a ne emotivní. Uveden je i příklad teorie a praxe na bratrských stranách v Polsku i Maďarsku: *„Praxe našich bratrských stran v Polsku i Maďarsku ukazuje, že překotná snaha o nápravu ve víru vášní vede, bohužel, jen k naprostému oslabení akceschopnosti a vlivu strany, případně k jejímu úplnému rozbití“*⁹⁸

Za nejsložitější byla označena situace v Havířově, z důvodu četnosti, dynamiky a kvality přípravy jednotlivých akcí. K této situaci se vyjádřil i politicky aktivní účastník konference Ladislav Bém. Dle jeho slov se do Havířova sjíždí lidé z Prahy, Olomouce a Ostravy, kteří promlouvají o událostech 17. listopadu. Situace v Havířově je podle něj pro vedení města nezvladatelná: *„...naše stranické vedení v Havířově bylo úplně bezmocné, že jsme tam byli i jako komunisté z našeho svazu protifašistických bojovníků a nabízeli jsme*

⁹⁷ Zprávy Karvinska. *Oč vlastně jde* č. 49. 9.12.1989, s. 1.

⁹⁸ SOkA Karviná, fond: KSČ – okresní výbor Karviná, číslo pomůcky: 151, inventární číslo: 27, karton 11. *Zápis z mimořádné okresní konference 9. 12. 1989.*

síly, aby nás využili a nedělalo se nic, volali jsme například po tom, aby byl svolán celoměstský aktiv komunistů v hale na zimním stadionu...“⁹⁹

Redakce týdeníku Zprávy Karvinska ve výtisku ze dne 9. prosince vyjadřuje své stanovisko k situaci. Definitivně se odklání od zastaralých centralistických metod používaných v médiích. Podporuje šíření objektivních a všestranných informací a zpřístupňuje tento týdeník všem progresivním politickým a občanským iniciativám. Zcela podporuje nedávný společenský vývoj, který tímto způsobem vede k demokracii.¹⁰⁰ Na toto stanovisko však reagují 10. prosince signatáři Charty 77 v Karviné. Žádají veřejnou omluvu všem signatářům Charty 77, které noviny v nedávné minulosti pomluvily a napadly. Požadují i odstoupení šéfredaktorů, kteří byli pověřeni vedením redakce a dali prostor nepravdivým informacím. Chtějí sestavení nové demokratické redakční rady se zastoupením Občanského fóra, a také všech stran a občanských iniciativ. Složení nové redakce, která bude zaručovat pravdivé a objektivní informace. Jelikož redakce nedala znát své stanovisko k událostem k 17. listopadu, nemůžou nyní akceptovat stanovisko ze dne 9.12.1989, které bylo v novinách zveřejněno. Vyjadřují nedůvěru tomuto tiskovému orgánu, pokud nedojde k změnám kádrů a obsahu listů.¹⁰¹

12. prosince došlo k založení dalšího Občanského fóra, a to v havírovském závodě Svit.¹⁰² Jedná se o dvacátou třetí organizaci, která působí ve městě, kde OF funguje. Prvního setkání se zúčastnilo několik desítek zaměstnanců. Hovořilo se o tom, jaké jsou základní programové zásady OF a jak pracuje v souvislosti s blížícími se volbami. OF ve Svitě zřídilo komisi k přezkoumání účelnosti funkčního zařízení některých pracovníků s možností jejich případného převedení na jinou funkci; vyzvalo také k odvolání vedoucích pracovníků, které považuje za nekompetentní, a vyžadovali nové kolo konkurzů na tyto funkce.¹⁰³

Mluvčí Občanského fóra a vyšších zastupitelských sborů se ve středu 20. prosince zúčastnili plenárního zasedání Městského národního výboru v Havířově ve Společenském domě. Jednání zahájil a řídil poslanec Městského národního výboru Antonín Kubina. V průběhu zasedání proběhla diskuse, promluvil několik poslanců, kteří často zastávali

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Zprávy Karvinska. *Stanovisko Redakce*. č. 49. 9.12.1989, s. 1.

¹⁰¹ SOkA Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 114, karton 6. *Jednání ONV Karviná se zástupci Občanského fóra okresu*, Časový rozsah: 1989-1990.

¹⁰² Kronika města Havířova: rok 1989 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1989>.

¹⁰³ Zprávy Karvinska. *OF založeno ve Svitě*. č. 50. 16.12.1989, s. 2.

diametrálně odlišné názory. Vystoupil také mluvčí Občanského fóra. Kritizována byla uplatňovaná investiční politika ve městě, jednostranná estetizace města a stav životního prostředí ve městě. Bylo také konstatováno, že předchozí městská rada, která na žádost OF 12. prosince odstoupila, neplnila plně své poslání. V této souvislosti bylo požadováno, aby členové rady, o jejímž složení se rozhodne, byli politicky, eticky a odborně na výši a aby se zavázali poctivě přistupovat k požadavkům voličů. Mluvčí OF Vlastislav Valtr vyzval občany ke spolupráci a vydal prohlášení, v němž podpořil zvolení Václava Havla prezidentem republiky. Hovořil také o nutnosti svobodných voleb, o potřebě vyloučit ty, kdo si uzurpují a zneužívají moc, a o zachování sociální úrovně pracujících. Na adresu Občanského fóra však zazněla i kritika za to, že vyvíjí nátlak na současné vedení a že se zdá, že podceňuje množství odvedené práce. Na adresu poslance Federálního shromáždění Karola Michalského vyjádřili nesouhlas s tím, že zjednodušil vztahy v oblasti cestovního ruchu s Polskem z důvodu obav, že polští turisté budou vykupovat náš trh. Po přijetí usnesení a formálním ukončení plenárního zasedání, se přítomní poslanci i hosté vyjádřili veřejným hlasováním ke kandidatuře Václava Havla na úřad prezidenta republiky. Nicméně zdroje uvádějí, že během jednání opustila místnost značná část přítomných.¹⁰⁴

V pátek 29. prosince 1989 Federální shromáždění zvolilo Václava Havla novým prezidentem Československé socialistické republiky. Kronika města také uvádí základní informace a významné zásluhy nového prezidenta.¹⁰⁵

Dne 30. prosince 1989 pak vyšlo poslední číslo Zpráv Karvinska, v němž byla věnována největší pozornost zvolení Václava Havla prezidentem Československé republiky. Redakce zpracovala stručný životopis všech Havlových poct a činů a zároveň nové hlavě státu pogratulovala. K činnosti Občanského fóra se novináři vrátili v několika příspěvcích, včetně rozhovoru s jedním z jeho členů, doktorem Miroslavem Durčákem, lékařem havířovské nemocnice.¹⁰⁶

Ve stejném vydání se objevuje i prohlášení odboru školství, mládeže a tělovýchovy ONV v Karviné k současné situaci v oblasti školství v okrese. Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Okresního národního výboru v Karviné vítá probíhající změny ve společnosti, které vnímá jako přínos ke zkvalitnění československého školství a posílení postavení

¹⁰⁴ Zprávy Karvinska. *Ve vzrušené atmosféře*. č. 51. 23.12.1989, s. 1-2.

¹⁰⁵ Kronika města Havířova: rok 1989 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1989>.

¹⁰⁶ Zprávy Karvinska. č. 52. 30.12.1989, s. 1-3.

učitelů a vychovatelů. Plně podporuje změny v ústavě státu a vyzývá Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČSR k vydání jasných a včasných pokynů k jejich implementaci, včetně zajištění rekvalifikace pedagogů. Zdůrazňuje, že prvořadým a zásadním kritériem při obsazování míst ve školství na všech úrovních musí být odbornost, pracovní zdatnost a morální kvality uchazečů, a to bez ohledu na jejich politickou příslušnost či názorové odlišnosti. Obrací se na všechny pedagogické pracovníky, kteří byli po roce 1968 z politických důvodů nuceni opustit školské služby, aby se přihlásili na odbor školství, mládeže a tělovýchovy ONV v Karviné. Mohou tak být zařazeni do dislokačního řízení pedagogických pracovníků pro příští školní rok.¹⁰⁷

Během listopadové revoluce Hlasy Havířova nevycházely a nová čísla těchto novin se k obyvatelům Havířova dostávají až v roce 1990. Vydavatelem se stal městský národní výbor.¹⁰⁸ Přesto lze ve vydáních z roku 1999, která souvisela s desátým výročím sametové revoluce, nalézt řadu článků pokrývajících tuto problematiku. Oproti novinám z roku 1989 je zde patrný rozdíl v názorech a postojích. Nenajdeme zde slova na obranu a podporu komunistického režimu a ani kritická slova na účet procesu demokratizace společnosti.

Havířovská knihovnice Jindra Zlámalová pro Hlasy Havířova poskytuje rozhovor k 10. výročí sametové revoluce. „*Jak vypukla sametová revoluce v knihovně? No hned po těch víkendových událostech v Praze byl v pondělí v naší knihovně poprask. Všechny jsme si říkaly, jak se k tomu vlastně postavíme? No, ale na to hned přijel náš tehdejší soudruh ředitel z Karviné a sdělil nám, že žádné postoje se nekonají, že se musíme chovat klidně a nic nebudeme podnikat. My byly tehdy dost ve spojení s ‚klukama‘ ze Stavoprojektu a ti nám do knihovny dodávali různé letáky a materiály co jim chodily z Prahy. Tak jsme si řekly, že dáme do obálky nějaké ty materiály a pošleme je naší tehdejší soudružce ředitelce. To jsme také udělaly a ona z toho byla dost na nervy. „přece nemůžete stávkovat...“ říkala. Ale naše kolegyně řekly, že mají také děti studenty a ty že v Praze řežou, takže stávkovat budeme a že se za ně postavíme. Do města jsme tehdy odešly stávkovat čtyři, ostatní byly v tichosti svých pracovišť a státkovaly tam. S tím průvodem jsme proběhly Havířovem a pak jsme se zase musely vrátit zpátky na pracoviště. Představte si, že řidič místní dopravy nás nechtěl vzít do autobusu.*“¹⁰⁹

¹⁰⁷ Zprávy Karvinska. Prohlášení odboru školství, mládeže a tělovýchovy ONV v Karviné k současné situaci v oblasti školství v okrese. č. 52. 30.12.1989, s. 1-3.

¹⁰⁸ Hlasy Havířova. *Jsmetady pro Vás*. č. 1. 14. 4.1990, s. 1.

¹⁰⁹ Hlasy Havířova. *Knihovnice s mnoha talenty*. č. 47. 18.11.1999, s. 3.

Zmiňuje také svou osobní angažovanost během listopadových událostí. Byla ve výboru OF s Vlastislavem Valtem a dalšími muži, kteří vedli dlouhé diskuse a pořádaly mítinky a přípravy k volbám. Vzpomíná také na propagační materiály, pozvánky k tehdejšími volbám. Později se z ní stala členka ODS v Havířově.

Paní Zlámalová vzpomíná na řadu dalších událostí. Hovoří například o rozdílu mezi nabídkou knihovny během režimu, kdy byly vyřazeny bestselery od Škvoreckého, Kundery, Filipa a dalších spisovatelů. Paní Zlámalová tyto zakázané a vyřazené tituly rozdávala známým. Po revoluci se však tyto tituly vrátily zpět do knihovny a byl o ně velký zájem.¹¹⁰ O tom se mimo jiné zmiňují i Zprávy Karvinska ze dne 30.12.1989. Informují zde o rozšíření nabídky knihovny o oblast společenských věd, a to z oborů filozofie, psychologie, pedagogiky, politologie, ekonomie, historie, sociologie, náboženství apod. Pro rozšíření a aktuálnost knihovna využila nákupu nových knih a výběr z antikvariát. Obrátila se také na občany s prosbou o spolupráci při doplňování knihovního fondu.¹¹¹

Ve stejném čísle Hlasů Havířova se dočteme o příběhu Ing. Martina Šiguty. V té době dvaadvaceti letý student VŠB v Ostravě se stal další významnou osobností polistopadových dnů v Havířově. Vše začalo na škole, kde vnímal nespokojenost mladých lidí s tehdejšími režimem. Sám ale přiznává, že z počátku neměl velký přehled či zájem o zákonitostech a filosofii politiky. Hned od prvních demonstrací a setkání v ulicích po 17. listopadu se však dostává do centra dění. Spolu s dalšími studenty VŠB vyšli v listopadu s transparenty a letáky do Nové huti Klementa Gottwalda, kde před branami stáli milicionáři se samopaly. Také na jedné z Havířovských demonstrací, chtěli funkcionáři městského NV rozehnat dav stříkačkami hasičů, ti však odmítli. Na demonstracích ve městě potkal i Vlastislava Valtra. Martin Šiguta se z počátku celého společenského napětí a změn, které sebou chartisté nesli obával. Vlastislav Valtra mu jako jeden z členů chartistů řadu věcí objasnil. Oba se stali členy OF v Havířově. Prvními kroky bylo jednání s vedením tehdejší radnice, protože šlo o kooptace nových lidí do tehdejších Měst. NV, ONV, a KNV. Také nabírali nové lidi do občanských fór. Vlastislav Valtr byl poté navržen do tehdejšího Federálního shromáždění, kde skutečně působil. Starali se tedy především o komunální politiku, jelikož ta velká byla řízena z Prahy. Dále vypráví o prvních svobodných volbách ve městě. Do funkcí tehdy nikdo nechtěl, mnozí se ani nechtěli vzdát svých dosavadních

Obrázek 4: Na fotografii je zachycen Vlastislav Valtr (čtvrtý z leva). Autorem fotografie: Kamil Till

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Zprávy Karvinska. *Havířovská knihovna oznamuje*. č. 52. 30.12.1989, s. 2.

zaměstnání. Během prvních svobodných voleb bylo Havířovské OF po Těrlicku druhé nejlepší v tom, kolik lidí přišlo a jak volilo. OF obdrželo více než 40 % hlasů.¹¹²

Obrázek 4: Na fotografii je zachycen Vlastislav Valter (čtvrtý z leva). Autorem fotografie: Kamil Till

Je však třeba zmínit, že levicově smýšlející strany měli v Havířově značný vliv a podporu voličů i po revoluci. Na to odkazuje i výzkum v diplomové práci Blanky Kissové. Ta ve svých výsledcích uvádí, že mnoho obyvatel Havířova ve věku mezi 20 a 40 lety vnímá historii města, coby sídla horníků a dělníků, jako klíčovou pro smýšlení jeho obyvatel. Značná část starší generace stále smýšlí levicově a volí komunistickou stranu. To potvrzují i výsledky komunálních voleb z roku 2010, kdy zvítězila ČSSD s 30,23 % hlasů, následovaná KSČM s 24,29 % a ODS s 11,96 %. Zatímco starší generace vnímá dobu před rokem 1989 jako formující pro smýšlení Havířovanů, mladí lidé si myslí, že tento vliv je patrný spíše u jejich rodičů a prarodičů. Sami na sobě a svých vrstevnících žádný zásadní dopad nevnímají. Období socialismu se u starší generace projevuje v jisté apatii k okolnímu světu, v pocitu, že "svět není podle jejich představ, ale oni s tím nic nemohou dělat, o všem rozhodují ti nahoře, na které oni nemají vliv." Tato myšlenka se objevovala u většiny

¹¹² Hlasy Havířova. *Za deset let na vzpomínky prach neusedl.* č. 47. 18.11.1999, s. 3.

dotazovaných nad 50 let. Přesto jsou to právě oni, kteří aktivně chodí k volbám, protože "je to správné a chtějí dát svůj hlas tomu, komu věří."¹¹³

Novinám poskytuje několik svých vzpomínek k revoluci i MUDr. Jirka Musál. Popisuje úplný začátek sametové revoluce, kdy z reakce na události v Praze bylo zřejmé, že musely reagovat i další obce včetně Havířova. Přestože tato oblast měla vždy velmi levicové obyvatelstvo, někteří občané s vládou nesouhlasili. Ti odvážnější se vydali do ulic a aktivně se účastnili demonstrací, či dokonce vystoupili a hovořili na shromážděních. Diskutovali o nezákonnosti lidových milicí, porušování lidských práv a neudržitelnosti policejního systému. Ti méně odvážní, poté podporovali události spíše pasivně, z bezpečí svých domovů. Na shromážděních se nacházeli i lidé, kteří s odporem nesouhlasili a shromáždění si tak pro potřeby tehdejší STB filmovali a zapisovali si jména. Vzpomíná na podobné události jako Martin Šiguta a zmiňuje se o hasičích, kteří odmítli zasáhnout proti demonstrujícímu davu vodním dělem.¹¹⁴

5.2 Palčivé téma životního prostředí okresu Karviná

Důvody účasti na demonstracích během sametové revoluce byly mnohé, pro spoustu lidí se jednalo o možnost vyjádřit svůj nesouhlas s tehdejší politikou režimem. Za protesty v moravskoslezském regionu však stála ještě jedna motivace, která je dnes zastíněna převládajícím výkladem historických událostí: nespokojenost s ekologickými podmínkami v těchto oblastech a s tím související obavy o životní prostředí jako celek i o vlastní zdraví. Kromě toho, a v některých případech dokonce především, protestovali lidé za ohleduplnější přístup k životnímu prostředí v Karviné, Třinci, Ostravě a dalších okolních městech. Tato situace však nebyla ojedinělá jen pro oblast Moravskoslezského kraje.

Nedostatečná informovanost občanů měla zásadní vliv na jejich postoj k životnímu prostředí. Vzhledem k tomu, že občané neměli přístup k informacím o skutečném stavu životního prostředí a jeho důsledcích pro lidské zdraví, mohli být méně motivováni k podniknutí kroků ke změně svých zvyklostí a chování. Bez adekvátních informací nemohli lidé plně pochopit negativní ekologické důsledky různých lidských aktivit a nedostatečně

¹¹³ KISSOVÁ, Blanka. Havířov – město v proměnách režimů Online. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. 2011. Dostupné z: <https://theses.cz/id/4e2noh/>. [cit. 2024-03-28].

¹¹⁴ Hlasy Havířova. *Lékař-politik*. č. 47. 18.11.1999, s. 3.

informování občané tak mohli pokračovat v chování, které škodilo životnímu prostředí a jejich vlastnímu zdraví.¹¹⁵

Rok 1989 byl v Československu významným obdobím pro otázky životního prostředí. Během tohoto roku se intenzivněji začaly prosazovat ekologické téma a ochrana životního prostředí se stala důležitým společenským a politickým tématem. Nezávislé občanské iniciativy se angažovaly v boji za zlepšení stavu životního prostředí a prosazovaly ekologické změny. Vznikaly petice, demonstrace a veřejné akce zaměřené na ochranu přírody a životního prostředí. V roce 1989 se také formovaly nové ekologické organizace a iniciativy, které se snažily aktivizovat společnost k většímu úsilí o zachování životního prostředí. Tato období před listopadem 1989 naznačovala rostoucí důležitost ekologických témat a ukazovala, že ochrana životního prostředí se stává klíčovým prvkem ve společenských a politických změnách v Československu¹¹⁶

Jednou z důležitých událostí byla demonstrace v Teplicích. Vlivem každoročně se opakujících podzimních inverzí bylo ovzduší v celém Podkrušnohoří prosyceno směsí oxidů síry a dusíku a těžkých kovů. Tato situace vedla k obavám o zdraví obyvatel a k rostoucí aktivitě veřejnosti v oblasti ochrany životního prostředí. Na začátku událostí stojí výskyt plakátů v Teplicích dne 8. listopadu 1989, které vyzývaly k účasti na protestním shromáždění jako projevu nesouhlasu s „nelidským přístupem vůdců politického režimu“. Následně se v sobotu 11. listopadu na stanoveném místě skutečně sešlo 800–1000 demonstrantů, kteří měli přes ústa roušky a byli vybaveni plynovými maskami, zatímco vyjadřovali své požadavky. Mezi provolávanými hesly zaznělo „Chceme čistý vzduch!“, „Kyslík!“, „Chceme zdravé děti!“. Policie byla zjevně překvapena velkým počtem lidí a na začátku byla bezradná, teprve když se průvod začal pohybovat městem, začala provádět kontroly občanských průkazů. Na závěr se ozvalo volání "Zítřka zase tady!" Demonstrace trvaly následující tři dny a v neděli a zejména v pondělí došlo ke srážkám s policií, která nasadila psy a vodní děla. Největší pondělní demonstrace, které se účastnilo více než tisíc lidí, byla posílena pohotovostními jednotkami z Ústí nad Labem. Teplické demonstrace byly prvními významnými protesty mimo Prahu, které byly policejně rozehnány, a ukázaly, že nespokojenost obyvatel není omezena pouze na Prahu.¹¹⁷

¹¹⁵ VANĚK, Miroslav. Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989, s. 152.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 179-181.

¹¹⁷ VANĚK, Miroslav. Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989, s. 234-236.

Zprávy Karvinska z ledna roku 1990 poskytují hodnocení znečištění ovzduší v Havířově a jeho okolí. V okrese Karviná, významné průmyslové oblasti, dochází k souboji mezi průmyslovými aktivitami a ochranou životního prostředí. Je důležité si uvědomit, že ekologická stabilita tohoto okresu je ohrožena kvůli koncentrované těžbě uhlí, těžkému průmyslu včetně energetiky a hustému osídlení. Největší rizika představují jednostranné snahy průmyslových subjektů zvyšovat produkci bez ohledu na negativní vlivy na životní prostředí, což se ukázalo například při nedávné výstavbě nového závodu v oblasti Stonavy.

Okresní hygienická stanice v Karviné sleduje množství prašného spadu na 39 stanovištích rozmístěných po celém území okresu. Tato měření provádí metodou sumační sedimentace, která poskytuje informace o množství usazeného prachu v tunách na čtvereční kilometr za rok. Od roku 1981 jsou tyto hodnoty vyjadřovány veličinou $\text{g/m}^2/30$ dnů. Vzorky se sbírají každých 28 dní, což představuje třináct měření ročně. Hygienicky přijatelná hodnota prašného spadu je stanovena na 150 t/km^2 za rok, tj. v nové platné veličině $12,5 \text{ g/m}^2/30$ dnů.

Měření prašného spadu provádí hygienická stanice již od roku 1961, kdy byly zaznamenány výrazné hodnoty v některých městech, jako je Karviná s $1000 \text{ t/km}^2/\text{rok}$, Orlová s $800 \text{ t/km}^2/\text{rok}$, Havířov $600 \text{ t/km}^2/\text{rok}$ a Bohumín až s $2000 \text{ t/km}^2/\text{rok}$. Během šedesátých let docházelo k instalaci odlučovačů na zdroje prachu, což vedlo ke snížení hodnot prašného spadu na úroveň kolem stanovené normy. Nicméně koncem sedmdesátých let došlo k opětovnému nárůstu prašného spadu z důvodu opotřebení existujících odlučovačů prachu, spalování méně kvalitních paliv a zvýšení průmyslové produkce. V současnosti jsou koncentrace prašného spadu většinou pod hygienicky přijatelnými hodnotami, s nejhorší situací v oblasti dolů v Karviné.

Od roku 1981 laboratoře okresní hygienické stanice měří i koncentrace tuhého aerosolu, oxidů síry a oxidů dusíku na 9 stanovištích. Pro měření byla vybrána města s počtem obyvatel nad 30 000, jako jsou Havířov, Karviná a Orlová. Ve spolupráci s městskými národními výbory v Českém Těšíně a Bohumíně byla měřící síť rozšířena kvůli znečišťování ovzduší z blízkých průmyslových zdrojů, jako jsou železárny v Třinci a chemické výroby v Ostravě. Měření znečištění ovzduší v Českém Těšíně začalo v srpnu 1988 a v Bohumíně v lednu 1989.¹¹⁸

¹¹⁸ Zprávy Karvinska. *Hodnocení znečištění ovzduší v okrese Karviná*. č. 1. 6.1.1990, s. 5.

16. prosince 1989 sepsalo Občanské fórum žen v Českém Těšíně dopis předsedovi městského národního výboru. V dopise se ženy vyjadřují k životnímu prostředí v sídlišti Svibice, kde dochází k volnému spádu nečistot z Třineckých železáren. V dopise stanovují několik požadavků. Jedním z nich je jednání s Třineckými železárnami, především jejich vedením a žádostí o konkrétní oznámení kroků, které podstoupí pro zlepšení ovzduší. V dopise také stojí, že Třinecké železářny „Podvodným způsobem vypouští v noci do ovzduší škodliviny s tím, aby to občané nepostřehli.“ Železářny nijak nezareagovali na článek ze Zpráv Karvinska z 18. listopadu, kde se v článku „Ekologie za humny“ v závěru píše: „Slyšeli jste již, že je lépe v noci neotevřít okno? Co prý nám z těch Třineckých železáren všechno do vzduchu pouštějí...“ Železářny také údajně z úsporných důvodů v noci vypínají odlučovače prachu. V dopise je dále zmíněn zápach, který se v noci šíří a způsobuje zdravotní potíže. Děti často trpí nemocemi horních cest dýchacích. Důležitým požadavkem je také prošetření kvality vody, zvláště teplé, která je často rezavá. Výsledky šetření by pak měly být veřejně známé všem občanům. Mezi dalšími požadavky je například vysázení stromů, odstranění vadných kontejnerů na odpadky, či informace o tom, jak se rodiny před škodlivým ovzduším mají chránit.¹¹⁹

Dopis byl přeposlán i řediteli Třineckých Železáren, který na něj reaguje následovně. Záměrné vypnutí odlučovačů prachu popírá, slibuje však, že celou věc prošetří, v případě, že by se jednalo o závadu. Upozorňuje na to, že ovlivnění ovzduší v Českém Těšíně se může projevit pouze při klidovém stavu nebo jižním větru. Při převažujícím směru větru, který jde ze severozápadu mohou být zdroje znečištění i jiné podniky. V dopise jsou uvedeny i informace o úniku prachu na počátku 60. let, který při výrobě 2,1 milionů tun oceli tvořil 130 000 t a 32 000 t oxidu siřičitého (SO₂). V roce 1988 údajně při výrobě 3,1 milionů tun oceli činil úlet prachu 11 000 t a výron SO₂ 17 000 t. Do roku 1995 je naplánováno dalších 6 významných investičních opatření, které jsou zaměřeny na zlepšení čistoty vod a snížení prašnosti a výskytu SO₂.¹²⁰

Obdobné problémy se řešili i v Dětmovicích. Z výročních členských schůzí NF vzešel 4.prosince požadavek na zřízení minimálně jednoho měřicího bodu pro měření popílku a spádu SO₂. Dále bylo požadováno, aby se výsledky měření byla veřejnost seznamována prostřednictvím místního rozhlasu. Jedním ze zásadních problémů okresu

¹¹⁹ SOKA, fond: Městský národní výbor Český Těšín, číslo pomůcky: 245, inventární číslo: CZ227203010//235//1/9/2//2, karton 259/4. Znečišťování životního prostředí Časový rozsah: 1981-1990.

¹²⁰ Tamtéž.

Karviná byla nedořešená otázka likvidace popelovin z Elektrárny Dětmárovice. Tím také nebyla plněna jedna ze zásadních podmínek veřejno-správních orgánů stanovená v územním rozhodnutí a v rozhodnutí o přípustnosti stavby. Součástí stavby elektrárny byla i výstavba agloporitového závodu, který měl zpracovávat jemný elektrárenský popílek. Ve skutečnosti závod nikdy nenaběhl do plného provozu, naopak byl jeho provoz omezován. V důsledku nezajištěného zpracování tak byla velká část popílku vyvážena na havarijní skládku, která se nacházela na katastru města Orlové. Toto obrovské množství odpadového materiálu znehodnocovalo životní prostředí, způsobilo odumírání rostlin a dřevin poblíž skládky.¹²¹

Zprávy Karvinska se od 13. ledna 1990 přejmenovaly na Karvinské Noviny. V tomto vydání bylo uvedeno další hodnocení znečištění ovzduší. K celkové orientaci o znečištění ovzduší v okrese byly uvedeny roční průměry všech měření na stanovištích v daném městě z roku 1988. Z tabulky vyplývá, že imise oxidu síry v městech okresu Karviná již dosahují úrovně stanovené hygienickými předpisy a jsou srovnatelné se znečištěním v Ostravě. Ve srovnání s oblastí severních Čech jsou tyto imise nižší.

Pokud jde o polétavý prach (tuhý aerosol), naše okresní město dosahuje průměrné roční koncentrace asi 2-2,5krát vyšší než doporučená úroveň. Tato úroveň se vyrovnává s Ostravou a severními Čechami, které jsou známé jako nejvíce znečištěné oblasti v ČSSR. Imise oxidu dusíku v okrese Karviná patří mezi nejvyšší v ČSR. Pro tuto látku nebyla stanovena doporučená hodnota pro roční průměrnou imisní koncentraci. Namísto toho je uvedeno procento překročení nejvyšších přípustných denních koncentrací. Průměrně byly tyto denní koncentrace překročeny o 20 % v Havířově a v Karviné a o 10 % v Českém Těšíně. Vývoj znečištění ovzduší ukazuje nárůst imisí oxidu síry a tuhého aerosolu od roku 1983 do roku 1987, avšak v roce 1988 došlo k poklesu, který je přičítán mírné zimě.¹²²

Od listopadových událostí až do poloviny roku 1990 se v regionálních novinách Zprávy Karvinska ekologie neustále objevovala na titulních stranách. Hlavním tématem byla především plánovaná výstavba koksovny ve Stonavě.

Stonava, ležící na ložisku černého uhlí, se nachází uprostřed trojúhelníku tvořeného městy Karviná, Havířov a Český Těšín, pouhé dva až tři kilometry od československo-polské

¹²¹ SOKA Karviná, fond: Místní národní výbor Dětmárovice, číslo pomůcky: 193, inventární číslo: 826, karta 264. Opatření na ochranu čistoty ovzduší s výhledem do roku 2000 Časový rozsah: 1988.

¹²² Karvinské Noviny. *Hodnocení znečištění*. č. 2. 13.1.1990, s. 2.

hranice.¹²³ Na hranici s Horní Suchou v roce 1960 postaven Důl 9. květen. Ve východní části obce byl vybudován Důl ČSM. Provoz zahájil v prosinci 1968 a skládal se ze závodů ČSM-Sever a ČSM-Jih. Na severní hranici obce, poblíž karvinské hranice, byl v roce 1982 vybudován Důl Darkov. V 80. letech 20. století byla zahájena výstavba koksovny, která téměř ohrozila existenci vesnice. Byla prakticky dokončena, ale nikdy nebyla uvedena do provozu kvůli politickému rozpoložení, které se změnilo po roce 1989.¹²⁴

Právě tento návrh postavit koksovnu, se stal hlavním podnětem ke vzniku ekologického klubu na severní Moravě. Koksovna měla být podle původních plánů největší v bývalé RVHP. Ročně se zde měly zpracovávat více než dva miliony tun černého uhlí. Výstavba koksovny právě v této oblasti měla jasné vysvětlení. Pásové dopravníky mohly dopravovat až 60 % uhlí z přilehlého dolu. Výstavba sebou přinášela řadu nebezpečí. Největší potíže by pocítilo Polsko. Podle údajů o větrném proudění mělo až 80 % vzniklého popela a dalších znečišťujících látek dopadnout právě na polské území. Dvacet kilometrů od místa stavby se nacházelo jezero, které poskytovalo pitnou vodu, a další emise by způsobily, že lesy v oblasti, která již byla zasažena katastrofálními podmínkami ovzduší, by umíraly mnohem rychleji. Pokud by došlo k neštěstí v čističce odpadních vod koksárenského podniku, mohla by toxická kapalina proniknout do řeky Olše, a nakonec do Odry. O vlivu na zdraví obyvatelstva je zbytečné diskutovat. Dalším rizikem výstavby budovy této velikosti pak bylo poddolování celého území staveniště.¹²⁵

Ještě 11. listopadu 1989 se o koksovně ve Stonavě psalo velmi pozitivně. Noviny uvádějí, že výstavba koksovny, která má novou moderní technologii by měla mít pozitivní dopad na životní prostředí v okrese. Největší znečišťovatel byla v té době Koksovna OKK ČSA. Zastaralý závod byl v té době starý 146 let a způsoboval velké množství emisí (až 7 kg na jednu tunu vyrobeného koku).¹²⁶

O měsíc později však Zprávy Karvinska, přinášejí poněkud jiné zprávy. Na dřívějších tiskových konferencích byli novináři ubezpečováni o hodnotách emisí a také byla vyzdvižována spolupráce a nákup zařízení od západoněmeckých firem. Nikdo však

¹²³ GRYGAR, J. (2007): Sociální sítě a možnosti politické participace: Zastupitelé, občané a šachty ve Stonavě na Těšínsku. Biograf (42): 96 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v4201>.

¹²⁴ Stonava: Historie [online]. [cit. 2024-02-26]. Dostupné z: <https://stonava.cz/o-obci/historie>.

¹²⁵ HORNOVÁ, Alice. Dissent na severní Moravě v 80. letech Orální historie [online]. Brno, 2013 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ip4ws/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Denisa NEČASOVÁ.

¹²⁶ Zprávy Karvinska. *Ve starém myslí na nové*. č. 45. 11.11.1989, s. 3.

neinformoval o insolventnosti s. p. OKD a o nerozhodnutí otázky státní dotace i o problematické efektivnosti této stavby. Naopak úvahy některých novinářů o opodstatnění této stavby byly v minulosti striktně odmítány.¹²⁷

V rámci řešení důležitých společenských otázek se tak v našem okrese velký důraz kladl i na řešení problematiky životního prostředí. 192 zaměstnanců podniku OSP Karviná, kteří byli členy tamního Občanského fóra, se sešlo dne 5. prosince a odhlasovalo několik požadavků. Mezi požadavky s politickým charakterem patřilo například sestavení nové prozatímní koaliční federální vlády a odstoupení prezidenta republiky. Dále také okamžité zrušení lidových milic. Zbytek požadavků se zaměřoval na ekologickou situaci v okrese. Žádali o zveřejnění ekologické situace ve městě a okrese a následnému programu její nápravy. Zastavení budování koksárenského závodu ve Stonavě a předání této budovy do užívání široké veřejnosti.¹²⁸

Týdeník Zprávy Karvinska o této problematice několikrát na titulní straně poskytuje občanům nejnovější informace. „Pravda o životním prostředí“ byla hlavním tématem shromáždění Občanského fóra na náměstí v Karviné, které se uskutečnilo 7. prosince. Shromáždili se zde jak pracující a studenti z blízkého okolí tak i praští a ostravští herci a studenti z pražské DAMU, VŠB a Univerzity Palackého v Olomouci. Účastníci shromáždění požadovali zveřejnění objektivních informací o stavu životního prostředí v okrese a životního pracovního prostředí a jejich dopadů na zdraví obyvatelstva. Dále vyslovili nesouhlas s výstavbou nového koksárenského závodu ve Stonavě.¹²⁹

Plenární zasedání MěstNV se tématu věnovalo i v Bohumíně dne 12. prosince. I zde stejně jako v celé průmyslové aglomeraci, dochází k narušování životního prostředí. Na tom se podílejí vysoké pece, ocelárny, chemický průmysl, koksovny, a to vše se negativně odráží na zdravotním stavu obyvatelstva.¹³⁰ Ve stejném dni proběhlo plenární zasedání MěstNV Karviná, kde v diskusi vystoupil zástupce OF s okruhem požadavků k řešení. První bod byl věnován životnímu prostředí města a okresu Karviná. Zde se například dožadovali zveřejnění informací o hlavních znečišťovateli ovzduší, vod a půdy. Tyto nebezpečné provozovny z hlediska toxického vlivu na životní prostředí pach dožadovali okamžitě

¹²⁷ Zprávy Karvinska. *Hra na pravdu*. č. 51. 23.12.1989, s. 2.

¹²⁸ SOkA Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 114, karton 6. *Jednání ONV Karviná se zástupci Občanského fóra okresu*, Časový rozsah: 1989-1990.

¹²⁹ Zprávy Karvinska. *Pravda o životním prostředí*. č. 49. 9.12.1989, s. 1.

¹³⁰ Zprávy Karvinska. *Ekologie v centru pozornosti*. č. 50. 16.12.1989, s. 3.

uzavřít. V druhém bodě se zajímali o zdravotní stav obyvatelstva okresu. Zlepšit chtěli jak primární prevenci, pracovní podmínky, rehabilitace pracovníků, tak i materiálně technické vybavení zdravotnických pracovišť. Třetí bod obsahoval návrhy na využití komplexu OV KSČ v Karviné. Čtvrtý bod přináší požadavky na masové sdělovací prostředky okresu Karviná. Požadovali větší množství výtisků nezávislých periodik, a očištění tiskovin od vlivu strany. Dále také odstranění zprofanovaných hesel a nápisů rozmístěných po území okresu, které oslavují vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Poslední pátý bod přinášel několik podmínek, mezi nimi byl požadavek o zrušení rozhodnutí o likvidaci Lázní Darkov, kvůli jejich významné hodnotě v ekologii města. Zákaz výstavby jakéhokoli zařízení, které by přispívalo k dalšímu znečišťování ovzduší v okolí Karviné. Mimo jiné bylo zmíněno například i okamžité ukončení činnosti jednotek Lidových milic v okrese.¹³¹

19. prosince byla za účasti OF, novinářů z regionálního, okresního a podnikového tisku uspořádána tisková beseda. Řídil ji předseda ONV Josef Dorňák a byla zaměřena na oblast tvorby a ochrany životního prostředí. Účastníci byli seznámeni s celou problematikou a s dalšími návrhy ONV k novému vládnímu usnesení pro následující pětiletku. Ta měla klást velkou váhu na investiční politiku v okrese a také na starost o životní prostředí a rekultivační činnost. Řešila se také pozastavená výstavba koksárenského závodu ve Stonavě.¹³²

17. března 1990 dokonce vychází najevo, že přestože od prosince 1989 byla veřejnost informována o tom, že stavba koksovny je pozastavena, opak byl pravdou a v plánu je stavět dále. Spekulovalo se tak o tom, zda byl záměr dovést stavbu do takového stádia, kdy už bude na změno využití stavby pozdě. V levicově orientovaném periodiku Nová svoboda dne 12. března 1990 opět dochází k dezinformacím. Uvedeny jsou zde pozměněné údaje Hydrometeorologického ústavu v Ostravě, které se snaží přesvědčit čtenáře, že směr převládajících větších nevaně směřem na Karvinou. Jakým jiným údajným směrem vítr vane, zde však ani není uvedeno.¹³³

Vzhledem ke zvýšenému zájmu veřejnosti k otázkám souvisejícím s životním prostředím týdeník Hlasy Havířova pravidelně seznamuje své čtenáře se situací znečištění ovzduší. V Havířově byly zřízeny tři měřící stanice, které zjišťují hodnoty oxidu siřičitého,

¹³¹ SOKA Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 114, karton 6. *Jednání ONV Karviná se zástupci Občanského fóra okresu*, Časový rozsah: 1989-1990.

¹³² Zprávy Karvinska. *K otázkám rozvoje okresu*. č. 51. 23.12.1989, s. 1.

¹³³ Karvinské Noviny. *Opět koksovna*. č. 11. 17.3.1990, s. 1.

oxidu dusíku a polévatého prachu. Z dlouhodobého sledování je oblast Havířova souborně hodnocena jako nejčistší z okresu Karviná. Přesto zde však nebyla nejlepší situace v koncentraci tuhého aerosolu a oxidu dusíku. V zimním období dochází i překračování obsahu SO₂.¹³⁴ Nejzávažnější byla situace na Šumbarku. Dlouhodobým pozorováním OHES Karviná zjistila, že množství polévatého prachu na starém sídlišti Šumbark je nejvyšší z celého okresu. Vliv zde mají větry, přinášející prach z Nové hutě Ostrava a také blokové kotelny. Ty mají komíny v mnoha případech nižší, než je okolní zástava. O zvýšení komínových nadstavců se neuvažuje. „Proč také, když topné médium je koks a topení koksem je podle „odborníků“ ekologicky čisté“. Dodává autorka novinového článku Alena Horynová sarkasticky. V tomto smyslu totiž odpovídali v minulé době kompetentní orgány na stížnosti obyvatel. V době inverze je v topném období vzduch v okolních domech téměř nedýchateľný. Kraj se již na zdraví podepsal jak starým lidem, tak i dětem, které od narození trpí alergiemi a nemocemi horních cest dýchacích.¹³⁵

Je tedy zřejmé, že ochrana životního prostředí okresu Karviná patřilo mezi hlavní požadavky občanů, kteří se domáhali změn ve společnosti. Jak již bylo zmíněno výše, koksovna ve Stonavě nikdy do provozu uvedena nebyla. Přejít z centrálně plánované na tržní ekonomiku v roce 1989 vedl k významným změnám v průmyslovém sektoru. Již v roce 1990 byly sníženy státní dotace těžebním a hutním podnikům a domácí poptávka po výrobcích těžkého průmyslu prudce poklesla. Restrukturalizace se nejvíce dotkla těžebního průmyslu. V hutnictví také došlo k výraznému útlumu, neboť zde probíhala ekologizace výroby a technologický pokrok.¹³⁶

¹³⁴ Hlasy Havířova. *Kvalita ovzduší*. č. 1. 14. 4.1990, s. 2.

¹³⁵ Hlasy Havířova. *Přežijeme rok 2000 na Šumbarku?* č. 11. 1. 9.1990, s. 2.

¹³⁶ ČAČKOVÁ, Tereza. Socioekonomický vývoj okresu Karviná po roce 1989. [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2024-02-29]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/0ajmot/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jan Macháček.

6 Z POHLEDU UČITELŮ OBČANSKÉ VÝCHOVY

Ve snaze o hlubší pochopení a následně zlepšení vlastních výukových metod týkajících se tématu sametové revoluce, jsem se rozhodla zaměřit na praktické zkoumání tohoto tématu ve školní praxi. Cílem mého snažení bylo nejen identifikovat nedostatky a problémy, ale také objevit a analyzovat osvědčené pedagogické přístupy, které bych mohla využít jako základ pro návrh efektivních výukových strategií. S cílem získat realistický vhled do současné praxe a zkušeností učitelů s výukou sametové revoluce, jsem se obrátila na tři pedagogy ze základních škol v Havířově a jeho okolí. Jednalo se o generace pedagogů, která má se 17. listopadem osobní zkušenosti. Rozhovor se tak opírá o metodu orální historie, jejímž cílem je přiblížit historické události z perspektivy těch, kteří je prožili. Ve snaze zjistit, jak přistupují k výuce moderních dějin s důrazem na sametovou revoluci, jsem s nimi provedla rozhovory. V rámci rozhovorů s učiteli jsem se zaměřila na čtyři klíčové oblasti, které byly zásadní pro pochopení celkového kontextu a specifik výuky sametové revoluce:

- **Postoj učitelů a žáků k výuce sametové revoluce:** Zajímalo mě, jak učitelé vnímají důležitost a relevantnost sametové revoluce v současné výuce. Současně jsem se snažila zjistit, jaké jsou postoj žáků k této tématice – zda ji považují za zajímavou, důležitou a jak na ni reagují během hodin.
- **Podpora a požadavky školy a výuka regionálních dějin:** Tato část rozhovorů se týkala podpory ze strany školních institucí v oblasti začleňování výuky do regionálních dějin. Chtěla jsem zjistit, zda školy podporují učitele v začleňování regionálních aspektů a událostí do výuky a jaké zdroje a materiály jsou jim pro tento účel poskytovány nebo doporučovány.
- **Metodická podpora:** Zjišťovala jsem, jaký druh metodické podpory mají učitelé k dispozici při plánování a realizaci výuky sametové revoluce. To zahrnovalo dotazy na dostupné učební materiály, metodické příručky, doporučené strategie. Zároveň jsem se snažila zjistit, jak učitelé tuto metodickou podporu hodnotí a zda existují oblasti, ve kterých by uvítali další pomoc nebo zlepšení.
- **Osobní zkušenosti pedagogů:** Nakonec jsem se dotazovala na osobní zkušenosti učitelů se sametovou revolucí. Chtěla jsem pochopit, jak jejich vlastní prožitky ovlivňují způsob, jakým tuto tematiku prezentují a diskutují se svými žáky. Bylo pro mě

obohacující zjistit, zda a jak tyto osobní příběhy a zkušenosti využívají ve své pedagogické praxi.

V následujících odstavcích se pokusím shrnout klíčové myšlenky a postřehy získané z těchto rozhovorů. Toto shrnutí bude sloužit jako základ pro další část mé práce, v níž navrhu vlastní metodické plány a strategie pro výuku tohoto důležitého období naší nedávné historie. Abych zajistila dodržení etických principů a ochranu osobních údajů respondentů, rozhodla jsem se ve své práci neuvádět jejich jména ani další identifikační údaje a zachovat tak jejich anonymitu.

1. Otázka: Jak velký důraz kladete na události českých dějin 20. století v hodinách občanské výchovy?

Učitel A: Jedná se o učitele, který klade poměrně značný důraz na události českých dějin 20. století, zejména v 9. ročníku, kde je časová dotace určena na jednu hodinu týdně. Stejná časová dotace je i v dalších ročnících. Během tohoto školního roku se věnoval 2 až 3 hodiny specificky událostem 20. století, což je významný podíl vzhledem k širokému spektru tematických celků, které je třeba probírat. Je potřeba dodat, že jeho druhou aprobací je dějepis, který na škole také vyučuje. Snaží se tak efektivně využít svých dvou předmětů a propojit poznatky z dějepisu a občanské výchovy. Ve výuce dějepisu se podrobněji věnuje klíčovým událostem 20. století, jako je například první a druhá světová válka. Tento přístup mu umožňuje v hodinách občanské výchovy navazovat na již probírané historické kontexty a rozvíjet je s důrazem na občanské principy a hodnoty. Občanská výchova je podle něj disciplínou, která vyžaduje integraci poznatků z různých oborů, a proto je zde důležité, aby žáci viděli souvislosti mezi historickými událostmi a jejich vlivem na současnou společnost a občanské právo a povinnosti.¹³⁷

Učitel B: Události 20. století jsou nesmírně důležité pro pochopení současného společensko-politického uspořádání a našich občanských práv a povinností. V hodinách občanské výchovy klade, značný důraz na porozumění základům demokracie, právního státu, občanských práv a svobod, což jsou všechno témata úzce spjatá s moderními dějinami České republiky. Nicméně, s ohledem na omezený čas a široký rozsah témat, která občanská výchova pokrývá, nemůže věnovat událostem českých dějin 20. století tolik prostoru, kolik

¹³⁷ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

by si možná zasloužily. Proto většinou spoléhá na to, že studenti získají hlubší a detailnější poznatky o těchto dějinách během hodin dějepisu.

V občanské výchově se snaží využívat znalosti českých dějin k vytvoření kontextu pro diskusi o současných otázkách a problémech. To znamená, že i když nemůže udělat celou "exkurzi" do minulosti, pokouší se alespoň o stručné připomenutí a propojení s aktuálními tématy. Závěrem dodává, že i když je občanská výchova oborem, který má velký potenciál pro propojení mezipředmětových vztahů, realita je taková, že musí učitel často pragmaticky rozhodovat v tom, co a jak můžeme studentům nabídnout, s ohledem na časová omezení a široký rozsah témat, které občanská výchova zahrnuje.¹³⁸

Učitel C: Ve velké míře se shoduje s výpovědí Učitele B. V rámci omezeného počtu hodin, kterými disponuje se snaží provázat co nejvíce událostí z našich dějin. Zatímco se z jeho pohledu dějepis často soustředí na jména, data a konkrétní historické události, v občanské výchově se učitel zaměřuje na hlubší pochopení těchto událostí. Učitel zde tedy přistupuje k historii z více analytického a reflexivního hlediska, klade otázky typu "Proč k těmto událostem došlo?" a "Jaký měly vliv na vývoj společnosti a co si z nich můžeme odnést?".¹³⁹

2. Otázka: Zaměřujete se v hodinách na téma sametové revoluce? Kde téma nejčastěji zařazujete?

Učitel A: V rámci hodin občanské výchovy je téma Sametové revoluce zařazeno, avšak neprochází úplnou hloubkovou analýzou. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o jednu z více než desíti klíčových událostí 20. století, prostor pro detailní prozkoumání každé z nich je omezený. Sametová revoluce je tedy představena jako jedna z významných přelomových situací, ale v rámci občanské výchovy se jí věnuje přibližně v rámci jedné vyučovací hodiny.¹⁴⁰

Učitel B: Toto téma nejčastěji zařazuje do hodin věnovaných demokracii. Zde je sametová revoluce zmíněna v rámci zdůraznění, že demokracie není v České republice samozřejmostí a nebyla zde vždy. Vytváří tak přirozený přechod k prozkoumání toho, jaké události vedly k demokratizaci naší společnosti. Sametovou revoluci zařazuje obvykle do výuky 6. a 7. tříd. Téma demokracie je "spirálově" zařazeno napříč ročníky, tento způsob

¹³⁸ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹³⁹ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁴⁰ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

zařazení umožňuje metodiku výuky, kdy se téma demokracie a související historické události opakovaně probírají a prohlubují v různých kontextech napříč ročníky. Tímto způsobem studenti nejenže získají pochopení klíčových momentů českých dějin, ale také se naučí, jak tyto události ovlivňují a formují naši současnost. Postupně tak budují hlubší a komplexnější porozumění demokracii jako takové.¹⁴¹

Učitel C: Učitel převážně nezařazuje samostatně téma sametové revoluce do výuky občanské výchovy. Zmiňuje období komunismu v rámci hodin věnovaných demokracii a totalitním režimům. Při diskusi o demokracii a totalitních režimech mu slouží sametová revoluce jako příklad přechodu od jednoho systému k druhému a ilustrace boje za občanské svobody a demokratické principy. Obecné informace související s komunistickým režimem zařazuje častěji. Například v kontextu hospodářství, kdy učitel porovnává centrálně plánované hospodářství komunistického Československa s tržním hospodářstvím současné České republiky a poukazuje na praktické důsledky obou systémů. Kromě toho, když se ve výuce občanské výchovy rozebírá role médií a důležitost kritického přístupu k informacím, může být sametová revoluce použita jako příklad ukazující, jak média ovlivňovala veřejné vnímání a jak byla využívána politickými režimy k šíření propagandy.¹⁴²

3. Otázka: Je něco, co vnímáte jako překážku k zařazení tématu do výuky (např. nedostatek času, nedostatek materiálů, ...)?

Učitel A: Vidí několik překážek, které ovlivňují výuku tématu sametové revoluce a českých dějin 20. století obecně. Hlavní obtíží není zařazení tématu do výuky samotné, ale spíše možnost věnovat se mu hlouběji a podrobněji. Na čemž, se ostatně shodují všichni respondenti. I když je k dispozici dostatek materiálů, učitel poukazuje na výzvu najít a efektivně využít ty nejrelevantnější a nejkvalitnější z nich. Přestože jsou materiály dostupné, jejich velké množství může být překážkou, protože vyžaduje čas a úsilí procházet je a rozhodovat, které jsou nejpřínosnější pro výuku. Výběr vhodných materiálů je klíčový pro kvalitní představení tématu žákům, ale současně je časově náročný a vyžaduje od učitele důkladnou přípravu.¹⁴³

Učitel B: Hlavní problém vidí v časové dotaci. Občanská výchova má často přiděleno pouze jednu vyučovací hodinu týdně, což je značně omezující, zvláště pokud se snažíme

¹⁴¹ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁴² Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁴³ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

pokryt široké spektrum témat. Kromě toho je umístění těchto hodin často nevýhodné – například na konci dopoledne, kdy už žáci mají sníženou pozornost a jsou unavení. „*Poslední hodinu musím končit 5 minut před zvoněním, aby měli čas třídu uklidit, sbalit se a zvednout židle. Stejně už mě před koncem neposlouchají a kroutí se mi tam na židli. Už je zajímá jen aby stihli být brzo na obědě.*“

Dalším významným faktorem je školní kalendář s mnoha přerušeními, jako jsou státní svátky, prázdniny, a školní akce typu výletů nebo divadel, což může vést k situacím, kdy se s určitými třídami několik týdnů učitel nevidí. Učitel B uvádí, že jeden rok se s třídou, kvůli různým akcím a prázdninám neviděla na hodinách občanské výchovy dva měsíce. K tomu všemu, vzhledem k požadavkům školního řádu na minimální počet známek za pololetí, je značná část dostupného času spotřebována testováním a hodnocením, což znamená, že na samotnou výuku zbývá méně času. V takovém kontextu se často stává, že „*pokud je třeba někde časově šetřit, volím zkrácení obsahu na témata jako je sametové revoluce s tím, že se domnívám, že žáci získají podrobnější informace v hodinách dějepisu. To samozřejmě není ideální, ale někdy jsou kompromisy nevyhnutelné kvůli časovým omezením.*“¹⁴⁴

Učitel C: Stejně jako ostatní, vidí hlavní překážku v časovém omezení během hodin občanské výchovy. V tomto předmětu je potřeba probrat mnoho důležitých témat, a tak není snadné najít dostatek času na každé z nich. Učitel se snaží experimentovat a zjišťovat, která témata studenty nejvíce zaujmou a které metody jsou nejúčinnější, ale to se může lišit podle konkrétní třídy a zájmu žáků. Některé třídy se nadchnou téměř pro každé téma, zatímco u jiných je těžké najít něco, co by je skutečně zaujalo a zapojilo do výuky. To znamená, že motivace žáků je další klíčovou výzvou. Někdy učitel narazí na třídu, kde se studenti zapojují bez problémů, ale jsou i takové, kde je těžké najít téma, které by je opravdu zaujalo. Takže i když má učitel k dispozici materiály a chuť témata probrat, musí často balancovat mezi omezeným časem a různorodými zájmy žáků, což může být náročné.¹⁴⁵

4. Otázka: Jak vnímáte informovanost či zaujatost žáků k tomuto tématu?

Učitel A: Učitel vnímá informovanost a zaujatost žáků ohledně tématu Sametové revoluce a obecně českých dějin 20. století jako velmi rozmanitou. Tato rozmanitost v úrovni znalostí a zájmu o historii často reflektuje rodinné prostředí, z něhož žáci pocházejí. Někteří studenti jsou dobře informováni díky rodinné historii nebo díky osobnímu zájmu o historii,

¹⁴⁴ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁴⁵ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

zatímco jiní mohou mít omezené nebo žádné předchozí znalosti. Učitel si je vědom, že pro některé žáky může být historie stará třicet let vnímána jako velmi vzdálená a nesouvisející s jejich současným životem, podobně jako pro něj mohou být vzdálené současné trendy, například v oblasti počítačových her. Toto srovnání pomáhá učiteli lépe chápat, proč se někteří studenti k historii nehlásí s větším nadšením. Nicméně, učitel také zaznamenává momenty, kdy se žáci projevují zvýšeným zájmem, jak ukázal nedávný případ, kdy se studenti po hodině přišli ptát na dodatečné informace o roce 1989. Tyto momenty jsou pro učitele povzbudivé, i když nejsou běžné, a naznačují, že alespoň někteří žáci vykazují individuální zájem o historii a chtějí rozšířit své poznatky mimo rámec standardního vyučování.¹⁴⁶

Učitel B: Hodnotí zaujatost žáků jako téměř neexistující. To je částečně dáno generací, do které patří – narodili se a vyrostli v době, kdy Česká republika už byla stabilní demokratickou zemí, a demokracie pro ně je něco samozřejmého a daného. Každoročně před 17. listopadem se v hodinách občanské výchovy snaží připomenout význam tohoto dne a ptá se žáků, proč si myslí, že mají z tohoto dne volno. Bohužel často zjišťuje, že mnoho z nich má problémy si pamatovat, co tento svátek představuje, a nevidí v něm nic víc než jen den volna. To poukazuje na fakt, že pro dnešní generaci je sametová revoluce spíše vzdálenou historickou událostí než něčím, co by mělo pro ně bezprostřední význam. Z tohoto důvodu je důležité téma učit zajímavě a interaktivně. Přestože žáci mohou pociťovat určitou míru odloučení od tématu, což může ovlivnit jejich informovanost a angažovanost, je naší rolí jako vyučujících neustále hledat nové způsoby, jak téma učinit relevantním a zajímavým pro současnou generaci.¹⁴⁷

Učitel C: Zde se všichni učitelé shodují. I Učitel C si všimá, že jeho žáci o historických tématech, jako je sametová revoluce, toho moc nevědí a nezdá se, že by je to příliš zajímalo. Mnozí z nich berou historii jako něco, co prostě musí mít ve škole, ale nevidí v tom nic, co by je bavilo nebo co by se jich nějak týkalo. Když učitel přijde s nějakou zábavnou aktivitou nebo zajímavým způsobem, jak jim téma přiblížit, začnou se žáci probouzet a projevují zájem a aktivní zapojení. Ale občas to vypadá, že žáci o daném tématu slyší úplně poprvé.¹⁴⁸

5. Otázka: Jaké metody/formy využíváte při výuce toho tématu?

¹⁴⁶ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁴⁷ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁴⁸ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

Učitel A: Při výuce témat spojených s 20. stoletím, včetně sametové revoluce, učitel upřednostňuje tradiční výukové metody, jako je frontální výuka, kde dominuje výklad a diskuse. Tento přístup umožňuje žákům získat strukturované informace a podporuje jejich schopnost se zapojit do debaty a formulovat vlastní názory. Pracovní listy jsou dalším často využívaným nástrojem. Učitel je používá k zajištění interaktivity a k podpoře samostatného myšlení žáků. Rozdělení třídy do skupin nebo dvojic pak podporuje spolupráci mezi studenty a umožňuje jim sdílet názory a získávat nové pohledy od spolužáků. Videomateriály, zvláště ty, které shrnují klíčové historické momenty, jsou významným zdrojem pro ilustraci událostí 20. století. Učitel například zmiňuje „Slavné dny“, které obsahují krátká, výstižná videa, která žáky baví a pomáhají vizualizovat a pochopit kontext doby. Didaktické hry, jako je například Kahoot, jsou používány k oživení výuky a k zajištění aktivní účasti studentů. Tyto hry umožňují žákům testovat a prohlubovat své znalosti v dynamickém a zábavném způsobu. Pokud je to možné, učitel se také snaží organizovat besedy nebo exkurze, které mohou poskytnout žákům další perspektivy a praktické poznatky. Nicméně, realizace těchto aktivit je časově náročnější a vyžaduje pečlivé plánování, často ovlivněné rozvrhem, suplováním a dalšími školními povinnostmi. Vzhledem k omezení výuky na 45minutové hodiny je těžké takové aktivity účinně začlenit do běžného programu.¹⁴⁹

Učitel B: Při výuce tématu sametové revoluce využívá nejčastěji výklad, který je občas doplněn obrazovým materiálem, který pomáhá učinit výklad více vizuálním a zapamatovatelným.

Několik let zpět škola dokonce zorganizovala celodenní projektový den, zaměřen na sametovou revoluci. Tento projekt studentům umožnil prožít den plný aktivit souvisejících s tématem, což jim pomohlo lépe pochopit a ocenit historický kontext revoluce. Součástí tohoto projektu byla například interaktivní aktivita, kde studenti využívali staré psací stroje k přepisu textů a následně se pokoušeli texty kopírovat pomocí kopíráku (přenosového papíru). Tato aktivita nejenže podpořila technické a praktické myšlení, ale také poskytla cenný vhled do obtíží a omezení, kterým lidé čelili v běžném životě v době před digitalizací. Další aktivitou bylo zapojení hraček z předrevoluční doby, což bylo pro žáky taktéž zajímavé. Učitel B však také uvádí, že interaktivní a praktické elementy výuky byly pro žáky

¹⁴⁹ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

sice atraktivní a zábavné, což podporovalo jejich chvilkový zájem o historii, ale o 14 dní později zapomněli, co přesně nám 17. listopad připomíná. Proto mírně pochybuje o efektivitě projektových dnů, které trvají 6 vyučovacích hodin, ale přináší stejné výsledky, jako běžná výuka.¹⁵⁰

Učitel C: Využívá různorodé metody a formy při výuce, aby udržel pozornost žáků a zároveň jim poskytl hlubší porozumění tématu. Frontální výuka a diskuse jsou však stále jednou z nejpoužívanějších metod. Audiovizuální materiály, jako jsou výňatky z televizních seriálů (např. „Vyprávěj“), jsou oblíbeným způsobem, jak žákům přiblížit historickou atmosféru a třeba je i motivovat, aby si sami doma pustili zbytek pořadu. Virtuální prohlídky (například použití Google map) různých významných míst například v Praze, které souvisí se sametovou revolucí, jsou další užitečnou metodou. Tyto prohlídky pomáhají žákům lépe pochopit historický kontext událostí a dávají jim možnost vidět a „prožít“ místa, o kterých se učí. Zvláště efektivní je to, pokud žáci tyto lokality již navštívili, což může jejich zapojení a zájem ještě zvýšit. V posledních letech klade škola důraz na čtenářskou gramotnost. To se promítá do používání pracovních listů, které mohou sloužit jako alternativa nebo doplněk k frontální výuce. Pracovní listy umožňují žákům pracovat samostatně nebo ve skupinách, rozvíjet schopnost analyzovat texty a informace.¹⁵¹

6. Otázka: Uvítali byste učební materiály pro výuku tohoto tématu? Vyhovuje vám po této stránce učebnice OV, kterou používáte?

Učitel A: V zásadě považuje učebnici občanské výchovy, kterou používá, za adekvátní, ale zmínil několik aspektů, které by mohly být zlepšeny nebo upraveny. Jedním z hlavních problémů je, že učebnice mohou být někdy příliš obsáhlé a mohou obsahovat více informací, než je možné efektivně zpracovat během vyučovacích hodin. Učitel chápe potřebu souvislostí a složitějšího jazyka, který stimuluje myšlení a rozvoj jazykových dovedností studentů. Ve výuce 9. ročníku se učitel rozhodl omezit práci s učebnicí a místo toho poskytuje žákům vytištěné zápisy, což považuje za účinnější způsob, jak ušetřit čas a zvýšit produktivitu hodin. Ve nižších ročnících kombinuje tradiční zápisy s vytištěnými materiály, pokud je třeba učivo probrat efektivněji. Zdůrazňuje také nedostatek materiálů pro nižší ročníky, které by byly zábavnější a interaktivnější. V občanské výchově se učitel obrací k učebnici autora Milana Valenty a nakladatelství Práce, kterou považuje za

¹⁵⁰ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁵¹ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

výjimečnou díky svému přístupu založenému na příběhu. Tento narativní přístup, kdy žáci sledují příběhy skupiny spolužáků a na základě toho jsou jim vysvětlovány různá témata, je vnímán jako velmi pozitivní, zvláště pro mladší žáky, neboť jim umožňuje lépe se s látkou ztotožnit a pochopit ji v kontextu běžného života.¹⁵²

Z těchto postřehů je možné říct, že učitel by uvítal více zdrojů, které by pomohly učinit výuku interaktivnější a více orientovanou na žáka, zejména pro mladší ročníky, kde by hravé metody mohly výrazně zvýšit zájem o učivo.

Učitel B: vnímá učebnici občanské výchovy, kterou využívá, jako užitečnou podporu pro výuku, využívá ji primárně jako zdroj informací a inspiraci pro aktivity, které může začlenit do vyučovací hodiny. Pro děti také mnohdy slouží místo zápisů. I když je na internetu k dispozici mnoho doplňkových materiálů, které mohou obohatit a zpestřit výuku, učitel upozorňuje, že časové omezení v hodinách někdy neumožňuje jejich plné využití. Také zdůrazňuje, že ačkoliv jsou tyto doplňkové zdroje cenné pro zatraktivnění výuky, často je využívá selektivně, tedy pouze určité části materiálů, které jsou nejrelevantnější pro dané téma nebo které nejlépe zapadají do časového rámce hodiny.¹⁵³

V tomto kontextu tedy předpokládám, že vítané jsou materiály, které by byly flexibilní a snadno začlenitelné do výuky, poskytovaly by konkrétní informace a byly by dostatečně přizpůsobivé, aby mohly být využity v různých vyučovacích situacích a časových možnostech.

Učitel C: Učitel preferuje vytváření nebo vyhledávání vlastních materiálů pro výuku, místo toho, aby spoléhal pouze na učebnice. Přijde mu, že učebnice často obsahují víc informací, než je skutečně potřeba, a raději využívá materiály, které jsou přímo zaměřené na to, co chce žákům předat. Má rád, když může do výuky zařazovat aktivity nebo materiály, které lépe odpovídají zájmům a potřebám jeho žáků. Proto hledá zdroje mimo standardní učebnice nebo vytváří vlastní materiály, které jsou interaktivní, zajímavé a přizpůsobené úrovni a stylu učení jeho třídy.¹⁵⁴

Z těchto informací lze vyvodit podobné závěry, jako u Učitele A.

7. Otázka: Nabízejí se podle vašeho názoru některé regionální historické události, osobnosti nebo památky, na kterých je možné žákům učivo přiblížit?

¹⁵² Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁵³ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁵⁴ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

Učitel A: Učitel uznává, že přímé propojení města Havířov s významnými českými historickými událostmi je obtížné, vzhledem k jeho relativně krátké historii. Havířov, jako město, které se rozvinulo zejména po druhé světové válce, nemá přímou spojitost s mnohými klíčovými historickými momenty, které jsou předmětem výuky v oblasti českých dějin. Nicméně učitel využívá regionální historii a kulturní památky z širšího okolí, jako je například Těšínsko, aby studentům zprostředkoval výuku českých dějin.¹⁵⁵

Učitel B: Věří, že regionální historické události, osobnosti a památky mohou významně přispět k výuce a dodávají lokální perspektivu. Nicméně v případě výuky občanské výchovy se zaměřuje spíše na současná regionální dění než na historická témata, která považuje za hlavní doménu dějepisu. Cítí, že regionální příklady by mohly udělat výuku více zajímavou a relevantní pro žáky. Přesto se v rámci občanské výchovy soustředí na aktuální události a problémy, které jsou přímo spojené s životem studentů a jejich bezprostředním okolím. Například to, že žáci neznají ani znak města, vnímá jako urgentnější téma pro občanskou výchovu, neboť ukazuje na slabé povědomí o lokální identitě a společenství, což jsou klíčové prvky občanské angažovanosti.¹⁵⁶

Učitel C: Přestože regionální kontext může být užitečný, učitel nenachází v regionu nic, co by výuku významně posunulo. Výuka tedy čerpá z širších, ne regionálně specifických zdrojů, a často využívá zmíněné audiovizuální materiály. Příkladem může být pouštění videí, která ukazují, jak vypadaly demonstrace v Praze. I když regionální příklady by mohly přidat hodinám osobitější dimenzi, učitel se domnívá, že obecnější přístup a využívání široce dostupných audiovizuálních zdrojů jsou pro tuto chvíli dostatečné pro efektivní výuku.¹⁵⁷

8. Otázka: Jaká je školní praxe ve výuce regionálních dějin (zakotvení v ŠVP, kooperace pedagogů)? Má škola v této oblasti nějaké požadavky?

Učitel A: Ve škole, kde učitel působí, je přístup k výuce regionálních dějin flexibilní a poskytuje pedagogům určitou volnost v tom, jakým způsobem a do jaké míry začleňují regionální historii do svého učiva. I když školní vzdělávací program nemá doslovně formulované požadavky na "regionální zaměření", vnímá využívání regionální historii jako prostředek k učinění výuky více relevantní a zajímavé pro žáky. Tento přístup pomáhá

¹⁵⁵ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁵⁶ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁵⁷ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

žákům lépe chápat a zapamatovat si historické informace, protože je mohou spojit s místy, která znají, nebo o kterých mají alespoň základní představu.¹⁵⁸

Učitel B: V rámci školní praxe a Školního vzdělávacího programu (ŠVP) na škole není výuka regionálních dějin přímo zakotvena. Přesto si osobně klade důraz na začleňování regionálních prvků do výuky, přičemž se zaměřuje více na současnost než na historii. To znamená, že se snaží žáky seznamovat s významnými památkami, přírodními charakteristikami regionu, jako jsou řeky či hory, a s aktuálními politickými představiteli a důležitými událostmi v našem regionu.

Třídy na naší škole také často podnikají výlety do okolí, což je skvělá příležitost pro žáky, aby se prakticky seznámili s místními zajímavostmi a historií. Výlety poté podporují jejich orientaci a vztah k regionu. Pokud jde o kooperaci mezi pedagogy, i když výuka regionálních dějin není explicitně propojena mezi jednotlivými předměty v ŠVP, učitelé se často neformálně domlouvají a koordinují, aby výukové obsahy byly co nejvíce relevantní a zajímavé pro studenty. Například informace získané během výletů mohou být následně využity ve výuce dějepisu, zeměpisu nebo občanské výchovy.¹⁵⁹

Učitel C: Specificky k zakotvení v ŠVP nedokáže na místě poskytnout více informací. Přibližuje však kooperaci učitelů. Škola využívá metodiky předmětových skupin, které zahrnují dějepis, občanskou výchovu a češtinu. Zde probíhá kooperace učitelů, kteří se navzájem informují, jak dané téma učí oni sami a jak na sebe témata mohou navazovat, což vede k efektivnější výuce. Díky této kooperaci se snaží zajistit, aby se informace v různých předmětech neopakovaly zbytečně. Místo toho chtějí, aby žáci poznávali stejná témata z různých úhlů. K propojení informací o sametové revoluci tak například dochází v češtině, kde se žáci učí o exilových spisovatelích, v dějepise, kde se toto období zkoumá z historického hlediska, a v občanské výchově, kde se diskutuje o významu a přínosech demokracie.¹⁶⁰

9. Otázka: Jak jste prožíval/a období Sametové revoluce?

Učitel A: Během období Sametové revoluce byl dotyčný sedmnáctiletý a jeho postoj k politické situaci byl spíše pasivní. Patřil mezi ty, kteří se o politice bavili skrytě, s jistou mírou ironie a odstupu. Neidentifikoval se ani s disidenty, ani s komunisty, ale s nadsázkou

¹⁵⁸ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁵⁹ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁶⁰ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

říkal, že si z režimu dělal legraci. Byl si vědom, že skutečnost je jiná, než byla prezentována v médiích a že v zahraničí jsou věci také jinak. Avšak na Ostravsku, které bylo silně průmyslové a komunisticky orientované, bylo veřejné vyjadřování nesouhlasu riskantní.

Jako student střední školy v Ostravě neměl prostor pro politické vyjádření nebo účast na protirežimních akcích. Připomíná moment, kdy ředitel školy ve třídě apeloval na žáky, aby se nezúčastňovali generální stávky, což ukazuje na atmosféru strachu a represe v té době. Nakonec však dodává, že přes všechnen strach se lidé nakonec stejně začali bouřit.

V Havířově se zúčastnil jedné menší demonstrace, ale v Ostravě, kde trávil více času kvůli škole a autoškolě, zažil demonstrace častěji, někdy i náhodně. Poukazuje také na to, že v regionu šla ruka v ruce nespokojenost s ekologickou situací a politickým režimem. *„Lidé byli zvyklí na to, že si ani nedokázali představit jinou situaci. Že jinak by se to ani přece dělat nemohlo. Kdysi byly týdny, kdy díky klimatickým a tepelným podmínkám, bylo ovzduší peklo. To jsem už v posledních letech nezažil, a jestli, tak jen výjimečně, třeba v rámci jednoho dne.“*¹⁶¹

Učitel B: V období sametové revoluce měla 26 let a prožívala jej jako žena na mateřské dovolené s ročním dítětem. Žila na vesnici, kde společně s rodinou opravovali dům. Její každodenní život byl soustředěný převážně na osobní starosti a rodinu, a tak velké politické změny vnímala značně okrajově. Izolovaná od okolního světa bez telefonu, s televizí, která vysílala jen útržky informací, a rádiem, které poskytovalo neúplné zprávy, se o událostech 17. listopadu dozvěděla se zpožděním.

V té době se v jejím okolí začaly šířit zprávy o revolučních událostech, ale význam těchto momentů byl pro ni i pro mnohé ve vesnici obtížně chápateľný. Všichni pociťovali strach z opakování událostí podobných roku 1968. Pražané možná měli k dispozici více informací, ale v její vesnické komunitě panovala z počátku pouze nejistota a opatrnost. Generální stávku neprožila spolu se svými kolegy, jelikož byla na mateřské dovolené. Zmiňuje však obavy zaměstnanců podniku, kteří nevěděli, zda se ke stávce přidat či nikoli. Strach byl všudypřítomným faktorem.

S postupem času, kdy už do veřejnosti začalo prosakovat více informací zažívala pocity naděje a štěstí. Když už byla revoluce v pohybu a sledovala události v televizi, popisuje své pocity jako „obrovská a upřímná euforie“ a při vzpomínce na tyto okamžiky stále dostává „husí kůži“. Pochází také ze silně věřící rodiny. Víra pro ni osobně

¹⁶¹ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

neznamenal tolik, ale byla velmi zásadní pro rodiče. Jejich vztah k víře v době komunistického režimu v mnoha směrech ovlivňoval a omezoval jejich životy. Popisuje tak, jak obrovská úleva byla vidina svobody pro její rodinu z tohoto ohledu.

Zmiňuje také událost, při které se neplánovaně ocitla na jedné z demonstrací v Olomouci. Lidé cinkali klíči a hromadně zpívali „Ach synku, synku“. Tyto chvíle kolektivní naděje a touhy po změně zanechaly v její paměti silný dojem. V době, kdy se formovalo Občanské fórum, bylo setkání s jeho politiky pro ni a její okolí vzrušující a plné naděje, což výrazně kontrastuje s dnešní politickou atmosférou. Dnes si nedokáže představit situaci, kdy by lidé tak nadšeně a s plnou nadějí vítali a zdravili politické představitele.¹⁶²

Učitel C: Na období sametové revoluce vzpomíná jako období kdy „*se v mnoha směrech ocitl na rozcestí*“. Jako čerstvý absolvent střední školy stál před velkým rozhodnutím. Pokračovat ve studiu na vysoké škole nebo se vydat na pracovní dráhu. Toto dilema bylo pro něj o to větší, protože jeho rodiče byli členy komunistické strany, což mu otevíralo některé možnosti, které nebyly dostupné všem, jako právě studium vysoké školy.

Jeho každodenní život byl jako na houpačce mezi dvěma světy. Na jedné straně stál s kamarády, kteří „*měli plné zuby režimu a chtěli změnu*“. Na druhé straně doma vládla skepse a negativní postoj k dění kolem revoluce. Názor jeho rodiny na Václava Havlova, kterého do té doby nevnímali jako výraznou osobnost schopnou přinést změnu, svědčil o hlubokém skeptickém vnímání politického dění té doby.

Ve škole, kde byli jen dva otevřenější učitelé, byly debaty o politice hodně omezené. Vládl strach z neisté budoucnosti a učitelé se báli o práci. Většina z nich si pamatovala rok 1968. To vše vedlo k tomu, že během revoluce zůstal spíš „pozorovatelem“, který čekal, co bude. Také vzpomíná na jednoho ze svých blízkých kamarádů, který se po revoluci rozhodl využít otevřené hranice a odjel za rodinou do Rakouska. Jeho kamarád byl mezi těmi, kteří si nebyli jisti, zda změny po revoluci jsou skutečně trvalé a zda je komunismus skutečně u konce.¹⁶³

10. Otázka: Využíváte při výuce tohoto tématu vlastních zkušeností? Jak je do výuky integrujete?

Učitel A: Využívá své osobní zkušenosti při výuce tématu sametové revoluce, ale dělá tak spíše sporadicky než systematicky. Když v rámci výuky narazí na konkrétní situaci,

¹⁶² Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁶³ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

kteřá souvisí s jeho vlastními zážitky, může se o tyto vzpomínky podělit se svými žáky. Občas se i samotní žáci ptají a chtějí vědět více o osobních zkušenostech, učitel tyto příležitosti využívá k zapojení svých vzpomínek do třídní diskuse.¹⁶⁴

Učitel B: Využívání vlastních zkušeností považuje za klíčový prvek, který přináší do výuky autentičnost a živost. Cílem je, aby studenti pochopili historii nejen skrze učebnice nebo filmy, které mohou někdy poskytnout zkreslený pohled, ale také skrze osobní vyprávění a svědectví. Filmy často zobrazují historické události dramaticky, a mohou tak vytvářet představu, která je buď romantizovaná nebo naopak příliš negativní. Při výuce se snaží tyto nerealistické pohledy vyvážit tím, že sdílí své vlastní zkušenosti. Například, když mluví o volebním procesu za minulého režimu, sděluje studentům, jak volby probíhaly z její perspektivy – bez možnosti skutečné volby a se zmanipulovanými výsledky. Dalším příkladem je osobní zkušenost s cestováním a omezením informací. Vysvětluje, jak bylo těžké získat pravdivé informace o dění ve světě, nebo jak omezené byly možnosti cestování do zahraničí.

Velmi konkrétně pak mluví o každodenním životě, například o nedostatku zboží, který byl tehdy běžný. „Příkladem může být, jak jsem vnímala vůni mandarinek, které jsme dostávali jen v období Mikuláše, a jaký to byl v té době luxus“. Tyto příběhy pomáhají studentům lépe pochopit, jaký význam měly pro nás tehdy zdánlivě obyčejné věci a jak se to liší od jejich současného života. „Žáci si už neváží věci jako jsou mandarinky. Pokud je dostanou na oběd, vidím je rozházené a rozdupané kolem školy.“¹⁶⁵

Učitel C: Odpovídá téměř identicky jako Učitel A. Pokud si zrovna něco vybaví, co se tématu týká, nebo mají žáci otázky, sděluje své osobní zkušenosti. „Jinak jim to moc netlačím, já si taky myslel svoje o problémech a názorech starší generace, když nám nutili svoje moudra.“¹⁶⁶

¹⁶⁴ Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁶⁵ Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

¹⁶⁶ Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

7 METODICKÉ LISTY

Na základě informací získaných během rozhovorů s učiteli jsem vypracovala metodické listy, které slouží jako návrhy pro strukturování hodin se zaměřením na sametovou revoluci. Metodické listy jsou určeny především pro druhý stupeň základních škol, některé z aktivit jsou však (s možnými úpravami) vhodné i pro střední školy a gymnázia. K plánování hodin jsem využívala metody E-U-R. Jedná se o metodu, která se zaměřuje na aktivní zapojení žáků do procesu učení. Jejím cílem je co nejvíce se přiblížit přirozenému učení a umožnit žákům budovat vlastní poznatky a dovednosti. Metoda je rozdělena do tří fází:

1. Evokace: V této fázi si žáci vybavují, co o tématu již vědí, co se domnívají, že vědí, a jaké otázky je napadají. Učitel klade otázky, diskutuje se žáky a používá různé aktivity, aby aktivoval jejich znalosti a zkušenosti.

2. Uvědomění: V této fázi žáci zpracovávají nové informace a zařazují je do své poznatkové struktury. Učitel prezentuje učivo, žáci čtou texty, pracují s materiály a řeší úkoly.

3. Reflexe: V této fázi žáci reflektují, co a jak se učili. Diskutují o tom, co se jim podařilo, co se jim nedařilo a co se naučili. Reflexe pomáhá žákům uvědomit si, jaký pokrok udělali, a zároveň jim umožňuje sdílet své zkušenosti a učit se od sebe navzájem.¹⁶⁷

Učitelé během rozhovorů uvedli, že považují za užitečné zapojení regionálních specifik do výuky, ale často jim chyběly konkrétní nápady. Na základě toho jsem navrhla využití dobového místního tisku a fotografie. Dalším častým jevem bylo pozitivní hodnocení využívání didaktických her ve výuce, protože tyto aktivity jsou pro žáky zábavné a zvyšují jejich zapojení. V metodických listech jsem proto zařadila návrhy her, které jsou přímo svázány s učivem a pomáhají tak posilovat pochopení témat. Učitelé také zdůraznili význam skupinové práce, kde jsou žáci aktivními účastníky procesu učení, a ne pouhými pasivními posluchači. V metodických listech jsem proto navrhla strukturované skupinové aktivity,

¹⁶⁷ Metodický portál RVP. *E-U-R* [online]. [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/E/E-U-R.

které žáky vedou k diskusi a společné práci. Často diskutovaným tématem byla také potřeba klást důraz na čtenářskou gramotnost a práci s textem. V reakci na to jsem do metodických listů zařadila aktivity zaměřené na analýzu textů, jejich kritické čtení a práci s informacemi. Nakonec jsem se snažila vytvořit aktivitu, která je časově méně náročná a velmi flexibilní, aby ji bylo možné snadno zapojit do různých částí vyučovací hodiny.

Součástí metodických listů jsou obrázky většího rozlišení, pracovní listy a další materiály k vytištění. Z důvodu přehlednosti jsou tyto materiály uvedeny v přílohách.

Jelikož jsem neměla možnost hodiny prakticky odzkoušet a odučit, požádala jsem jednoho z učitelů o zpětnou vazbu, která je u metodických listů zmíněna. Na základě zpětné vazby byly v metodických listech provedeny úpravy, které jsou na konci zhodnocení popsány.

7.1 Pracovní list – Demokracie a svobodné volby

Cílová skupina	2. stupeň základních škol (7. třída)
Výchovně vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> • Žáci dokáží popsat základní pojmy týkající se sametové revoluce, demokracie a svobodných voleb • Žáci si uvědomují důležitost svobody a demokracie • Žáci oceňují význam sametové revoluce pro vývoj demokracie v České republice
Návaznost na RVP ZV	<ul style="list-style-type: none"> • Člověk stát a právo
Očekávané výstupy (RVP ZV)	<ul style="list-style-type: none"> • Žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů
Klíčové kompetence	<ul style="list-style-type: none"> • kompetence k řešení problémů • kompetence sociální a personální • kompetence komunikativní • kompetence občanské
Průřezová témata	<ul style="list-style-type: none"> • Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech • Výchova demokratického občana
Výukové metody	Práce s textem, práce s obrazovým materiálem, diskuse
Organizační formy vyučování	Hromadná výuka, samostatná práce
Mezipředmětové vztahy	Dějepis
Pomůcky	Pracovní list, psací potřeby
Časová dotace	40 minut (+ 5 min organizace hodiny)

Plán hodiny podle E-U-R metody: Pracovní list – Demokracie a svobodné volby

Úvod hodiny a organizace (5 minut)

1. Expozice (10 minut)

Práce s fotografiemi¹⁶⁸ a definice:

- Rozdejte všem žákům pracovní list. Žáci individuálně prohlíží fotografie a odpovídají na otázky zaměřené na svobodné volby a demokracii.
 - Jakmile jsou žáci hotovi s první stránkou (alespoň odpovědi na otázky A, B) probíhá společná kontrola odpovědí.
- Žáci diskutují o tom, co znamenají svobodné volby a demokracie a pokusí se identifikovat kontext a příležitost, při které byla fotografie pořízena.
 - Otázky k diskusi: *Proč si myslíte, že je důležité, aby lidé mohli volit?*
 - *Jaké si myslíte že jsou výhody a nevýhody v demokracii?*

 - Náповědné otázky k fotografii: *Jak si myslíte, že je fotka stará?*
 - *Při jaké příležitosti se lidé na fotografii asi sešli?*
 - *Poznáváte okolní budovy na fotografii?*
 - Odpovědi: 27.11.1989, generální stávka, tehdejší budova MěstNV a nyní Magistrát města Havířova

2. Upevnění (20 minut)

Výklad:

- Učitel doplní výklad v závislosti na znalosti žáků.
 - V případě nižších ročníků, kdy se jedná o novější učivo je vhodné s žáky vytvořit zápis. Z časových důvodů doporučuji žákům donést již vytištěný zápis. V rámci výkladu tento zápis učitel projde a dovysvětlí.
 - Výklad/zápis by měl obsahovat pojmy: demokracie, stát, občan, volby

Roztřídění příkladů – Před a Po roce 1989:

- Žáci individuálně vypracují úkol roztřídění příkladů činností do dvou sloupců: "Předtím" (před rokem 1989) a "Nyní" (po roce 1989).

¹⁶⁸ Autorem fotografie je Kamil Till

- V zadávání druhého úkolu učitel zmíní, že není třeba opisovat celé věty a postačí uvést písmena A-L
- Jakmile žáci cvičení dokončí probíhá společná kontrola

3. Reflexe (10 minut)

Diskuse a reflexe:

- Po pracovních listech následuje třídní diskuse o tom, jak se život v Československu/České republice změnil po roce 1989 v kontextu svobody a demokracie.
- Učitel vede diskusi, aby žáci reflektovali nad tím, jak změny ovlivnily životy obyčejných lidí a jakou roli svobodné volby a demokracie hrají ve společnosti.
 - Otázky k diskusi: *Jaké nové svobody si lidé mohli užívat po roce 1989, které předtím neměli?*
 - *Myslíte si, že přechod k demokracii změnil Československo/Českou republiku k lepšímu nebo k horšímu? Proč?*
 - *Jaký význam má pro vás osobně žít v demokratické společnosti?*
- Žáci mohou vymyslet další příklady podobné úkolu 2.
 - V případě, že je vše probráno a na tuto aktivitu zbývá čas.

Závěrečné myšlenky:

- Učitel shrne klíčové body diskuse a podtrhne význam pochopení historických změn pro současné občanské povědomí.

Zhodnocení aktivity učitelem¹⁶⁹:

Pozitiva:

- Expozice tématu vhodně propojuje dobové materiály s učivem.
- Otázky jsou jasně definované.
- V celkovém dojmu je aktivita dobře propracovaná a realizovatelná např. pro 7. třídu.

¹⁶⁹ Metodické listy nebylo možné aplikovat v praxi, požádala jsem tedy jednoho z učitelů o zhodnocení metodických listů. Toto zhodnocení je uváděno v neupravované verzi a z tohoto důvodu je psáno v první osobě (z pohledu učitele).

- Případným časovým problémům se učitel dokáže vyhnout, pokud třídu zná a je tak schopen efektivně upravit časové dotace pro jednotlivé fáze aktivity podle potřeb žáků.

Návrhy na zlepšení:

- Chybějící časový prostor pro organizační záležitosti.
- V části upevnění tématu by bylo vhodné počítat i s časem věnovanému zápisu látky. V případě, že si mají žáci udělat zápis, je možné, že se tato část výrazně protáhne.
- Zkrátil bych čas na závěrečnou diskusi a předem si pro ni nachystal otázky/oblasti, kterým bych se věnoval.
- Také bych v zadání druhého úkolu zmínil, že není potřeba přepisovat celé věty, ale stačí do tabulky vepsat pouze písmeno značící danou větu.
- Z vlastní zkušenosti vím, že může být takovéto zamýšlení nad významem a definicí demokracie prvotním pokusem žáků. Tudiž diskuse z toho vyplývající nemusí být zcela plodná. Proto jak již bylo zmíněno, doporučuji připravit si otázky a cíl diskuse. Zejména pokud učitel tuto aktivitu aplikuje poprvé.

Vlastní poznámky: Na základě zpětné vazby jsem uvedla možné otázky k diskusi. Plán hodiny byl mírně upraven, aby měl učitel čas na organizaci hodiny. Poslední aktivita byla dodána jako možnost pro vyplnění případného zbývajících času.

7.2 Práce s novinovým článkem

Cílová skupina	2. stupeň základních škol (8. a 9. třída), střední školy, víceletá gymnázia
Výchovně vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> • Žáci se seznámí s dobovým tiskem z období sametové revoluce • Žáci jsou schopni pracovat s textem a vyhledávat v něm relevantní informace • Žáci si uvědomují důležitost svobody slova a plurality médií v demokratické společnosti
Návaznost na RVP ZV	<ul style="list-style-type: none"> • Člověk ve společnosti
Očekávané výstupy	<ul style="list-style-type: none"> • Žák kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí
Klíčové kompetence	<ul style="list-style-type: none"> • kompetence k řešení problémů • kompetence sociální a personální • kompetence komunikativní • kompetence občanské • kompetence digitální
Průřezová témata	<ul style="list-style-type: none"> • Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech • Výchova demokratického občana • Mediální výchova • Environmentální výchovy
Výukové metody	Práce s textem, diskuse
Organizační formy vyučování	Hromadná výuka, skupinová a kooperativní výuka
Mezipředmětové vztahy	Dějepis, Český jazyk a literatura
Pomůcky	Kopie novin, psací potřeby, počítač/tablet/telefon – přístup k internetu
Časová dotace	40 minut (+ 5 minut organizace hodiny)

Plán hodiny podle E-U-R metody: Práce s novinovým článkem

Úvod hodiny a organizace (5 minut)

1. Expozice (10 minut)

Úvod a rozdělení materiálů:

- Učitel rozdělí žáky do skupin (3-4 žáci) a rozdá kopie Zpráv Karvinska.¹⁷⁰ Instruuje je, aby zatím text nečetli a soustředili se na název, datum vydání a grafickou úpravu.

Vedená diskuse:

- Učitel klade otázky týkající se vizuálních aspektů novin a jejich historického kontextu
 - Otázky: *Víte, k jakému významnému období našich dějin se noviny pojí?*
 - *Dokážete objasnit rudou barvu, hvězdu a heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“?*
- Učitel poskytne krátký výklad k historickému kontextu Zpráv Karvinska a jejich vztahu k sametové revoluci.
 - Základní informace o týdeníku Zprávy Karvinska jsou uvedeny v kapitole 5.1

2. Upevnění (20 minut)

Čtení a analýza článků:

- Každá skupina dostane úkol přečíst jeden ze čtyř článků
 - (Nezanedbat žádný pracovní úkol, Nové vedení OV KSČ v Karviné, Pravda o životním prostředí, Stanovisko redakce)
- Každá skupina připraví shrnutí informací pro zbytek třídy.
 - Učitel zadá požadovanou délku. Například limit 2 minut na odprezentování informací.
- Žáci by měli mít možnost vyhledávat informace online pro objasnění nejasností nebo pro nalezení dodatečných informací o tématech článků.
 - Učitel může určit role žáků v každé skupině, aby zamezil zneužívání telefonu/počítačů pro jiné aktivity.

¹⁷⁰ Kopie Zpráv Karvinska je uvedena v příloze 1.

- Role: zapisovatel, prezentující, hledač informací, koordinátor/pomocník

Prezentace skupin: Každá skupina postupně prezentuje obsah a hlavní body svého článku.

- V případě, že jsou žáci rozděleni na více než 4 skupiny, bude na jednom článku pracovat více skupin. Skupiny tak mohou porovnávat pochopení článku.
- Prezentace by měly zahrnovat klíčové informace a významné body z článků.
 - Nezanedbat žádný pracovní úkol → Centrálně plánované hospodářství – pětiletky
 - Nové vedení OV KSČ v Karviné → Kádrová politika, KSČ
 - Pravdu o životním prostředí → Občanské fórum, životní prostředí v okrese, koksárna ve Stonavě.
 - Stanovisko redakce → Svoboda slova – cenzura

3. Reflexe (10 minut)

Diskuse:

- Žáci mají možnost vyjádřit své vlastní názory na události z roku 1989 a mohou je porovnat s aktuální politickou a společenskou situací.
 - *Otázky: Jaké informace o životě v Československu v roce 1989 tento článek obsahuje?*
 - *V čem se liší od života v aktuální společenské situaci?*

Shrnutí a závěrečné myšlenky:

- Učitel shrne klíčové poznatky z hodiny, zdůrazní význam historického kontextu pro porozumění současnosti a poděkuje žákům za jejich účast a příspěvky k diskusi.

Zhodnocení aktivity učitelem:

Pozitiva:

- Využití dobových a regionálních materiálů žákům zajímavým způsobem přibližuje dobu.
- Rozbor textu vhodně rozvíjí kritické myšlení.
- Práce žáků ve skupině vede k rozvíjení komunikace a aktivního zapojení žáků.

- V části reflexe jsou vhodně připraveny možné otázky a určitě bych zdůraznil fázi porovnávání s aktuální situací. Možná by bylo i vhodné závěrečnou diskusi postavit na samotném porovnávání dob, tak aby bylo dosaženo vzdělávacích cílů.

Návrhy na zlepšení:

- Pokud by se jednalo o třídu s 30 žáky, tak je podle mého názoru rozdělení na 4 skupiny neadekvátní.
- V takovémto počtu bych předpokládal, že rozbor a prezentace proběhnou v mnohem rychlejším časovém intervalu, než je 25 minut a pedagog (zvláště nezkušený) by se tak mohl dostat do nepříjemné situace, pokud by mu zbylo více času, než plánoval.
- Články nejsou tak obsáhlé a ani dohledávání informací by nezaměstnalo celou skupinu. Bylo by tak větší riziko toho, že by žáci nepracovali.
- Vhodné by také bylo sdělit žákům, jaké doplňující informace k článkům na internetu mohou nebo mají hledat.

Vlastní poznámky: Na základě zpětné vazby jsem pozměnila rozdělení třídy ze 4 skupin na X skupin v závislosti na velikosti třídy. Uveden je pouze počet žáků na skupinu. V části reflexe byla diskuse zkrácena a zaměřena pouze na porovnání s aktuální situací.

7.3 Role play – Argumentace

Cílová skupina	2. stupeň základních škol, střední školy, víceletá gymnázia
Výchovně vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> • Žáci si osvojí znalosti o daném tématu z různých úhlů pohledu. • Žáci jsou schopni argumentovat a prezentovat svůj názor • Žáci respektují a tolerují odlišné názory
Návaznost na RVP ZV	<ul style="list-style-type: none"> • Člověk ve společnosti
Očekávané výstupy (RVP ZV)	<ul style="list-style-type: none"> • Žák objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám
Klíčové kompetence	<ul style="list-style-type: none"> • kompetence k řešení problémů • kompetence sociální a personální • kompetence komunikativní • kompetence občanské
Průřezová témata	<ul style="list-style-type: none"> • Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech • Výchova demokratického občana • Osobnostní a sociální výchova • Multikulturní výchova
Výukové metody	Inscenační metoda, diskuse
Organizační formy výuky	Hromadné, skupinová a kooperativní výuka
Mezipředmětové vztahy	Dějepis, Český jazyk a literatura
Pomůcky	Kartičky s rolemi
Časová dotace	40 minut (+ 5 minut organizace hodiny)

Plán hodiny podle E-U-R metody: Role play – Argumentace

Úvod hodiny a organizace (5 minut)

1. Expozice (10 minut)

Úvod do činnosti:

- Učitel vysvětlí žákům koncept role play a úkol, který budou plnit. Cílem je, aby se žáci vžili do rolí různých osobností během událostí sametové revoluce a argumentovali pro nebo proti komunistickému režimu v roce 1989.
- Žáci jsou rozděleni do potřebného množství skupin. Každý žák si ve své skupině vylosuje jednu fiktivní postavu, kterou bude reprezentovat. Učitel zajistí, aby se každá postava ve skupině vyskytovala pouze jednou.

2. Upevnění (20 minut)

Příprava argumentace:

- Ve skupinách budou žáci mít čas připravit své argumenty pro nebo proti komunistickému režimu z pohledu své role.
 - Učitel poskytne studentům základní informace nebo materiály, které mohou pro svou přípravu využít.

Role play:

- Po přípravné fázi následuje vlastní role play, kde každý žák představí svou postavu a její argumenty.
 - Diskuse by nejdříve měla probíhat ve skupinách. Učitel skupiny monitoruje. V případě, že diskuse ve skupinách je u konce, nebo neprobíhá efektivně proběhne diskuse třídní. Učitel vyzve žáky zastupující danou postavu, aby odprezentovali své názory.

3. Reflexe (10 minut)

Skupinová diskuse:

- Po role play následuje třídní diskuse. Žáci reflektují nejen obsah argumentů, ale také pocit z převzetí role a ztotožnění se s názory dané postavy.

Vzájemná zpětná vazba:

- Žáci mohou poskytnout zpětnou vazbu svým spolužákům na jejich vystoupení, způsob argumentace a přesvědčivost. První zpětnou vazbu může poskytnout i učitel.
 - Návrhy bodů pro zhodnocení: *Jaké argumenty žáci používali a jak dobře byly podloženy/přesvědčivé?*
 - *Jak dobře žáci reagovali na protiargumenty svých spolužáků?*
 - *Jaké lekce si žáci odnesli z diskuse a celkové aktivity?*
 - *Jak žáci hodnotí pocit ztotožnění se s názory a situací dané postavy?*
- Učitel může vést diskusi o tom, jak se názory a argumenty vyjádřené během role play vztahují k současnému politickému a společenskému kontextu.
 - Pouze v případě, že je na tuto aktivitu stále čas.

Shrnutí a závěrečné myšlenky:

- Učitel shrne klíčové momenty z hodiny, poděkuje žákům za jejich účast a aktivní zapojení a zdůrazní, jak důležité je chápat různé perspektivy při hodnocení historických událostí.

Zhodnocení aktivity učitelem:

Pozitiva:

- Zajišťuje velkou mírou aktivizace žáků.
- Role-play aktivity žáky baví a dávají jim prostor k seberealizaci.
- Žáci rozvíjí komunikační dovednosti, vytváří argumenty a jsou vedeni k respektování názorů druhých.
- Aktivita je časově velmi flexibilní a pedagog si ji tak může jednoduše nastavit přesně podle svých potřeb.

Návrhy na zlepšení:

- Pro fázi vzájemné zpětné vazby, bych pro žáky nejprve provedl první zpětnou vazbu nebo bych přesně vytyčil 2-3 body, které mají zhodnotit. Tímto by pedagog mohl předejít situacím jako: „bylo to fajn“ „já nevím“ a zajistil by kvalitnější zpětnou vazbu.

Vlastní poznámky: Na základě zpětné vazby jsem vytyčila možné body pro zhodnocení.

7.4 Václav Havel

Cílová skupina	2. stupeň základních škol (6. třída)
Výchovně vzdělávací cíle	<ul style="list-style-type: none"> • Žáci znají základní životopisné údaje o Václavu Havlovi. • Žáci dokáží pracovat s informacemi z různých zdrojů. • Žáci si oceňují zásluhy Václava Havla a jeho roli v budování demokratického státu.
Návaznost na RVP ZV	<ul style="list-style-type: none"> • Člověk ve společnosti
Očekávané výstupy (RVP ZV)	<ul style="list-style-type: none"> • Žák objasní účel důležitých symbolů našeho státu a způsoby jejich používání <ul style="list-style-type: none"> ◦ Pozn. Zde se vztahuje především k části očekávaného výstupu, a to učivu „významné osobnosti, významné dny“
Klíčové kompetence	<ul style="list-style-type: none"> • kompetence k řešení problémů • kompetence sociální a personální • kompetence komunikativní • kompetence občanské
Průřezová témata	<ul style="list-style-type: none"> • Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech • Výchova demokratického občana • Mediální výchova
Výukové metody	Didaktická hra, názorně-demonstrační (video), výklad, diskuse
Organizační formy výuky	Hromadná výuka, skupinová výuka, samostatná práce
Mezipředmětové vztahy	Dějepis, Český jazyk a literatura
Pomůcky	Dataprojektor – video, počítače/tablety (křížovka online), pracovní listy (křížovka tištěná)
Časová dotace	40 minut (+ 5 minut organizace hodiny)

Plán hodiny podle E-U-R metody: Václav Havel

Úvod hodiny a organizace (5 minut)

1.Expozice (10 minut)

Úvodní hra "Hádej, kdo jsem":

- Učitel připraví kartičky se jmény významných osobností českých dějin a zahájí hru. Žáci budou pokládat otázky, na které lze odpovědět "ano" nebo "ne", aby uhodli, kdo je na kartičce. Žák, který jako první postavu uhádne si vylosuje kartičku a hra pokračuje.
 - Osobnosti pro hru:
 - Karel Gott – přelom 20. až 21. století, zpěvák
 - Božena Němcová – 19. století, spisovatelka, Babička
 - T. G. Masaryk – 19. až 20. století, první československý prezident
 - Bedřich Smetana – 19. století, hudební skladatel, hymna – Vltava
- Po několika kolech hra končí (dle časové náročnosti). V posledním kole hru vede učitel a žáci se pokusí uhodnout osobnost Václava Havla.

Základní informace o Václavu Havlovi:

- Po hře učitel položí doplňující otázky o Václavu Havlovi a zjistí, co žáci o něm již vědí.
 - *Otázky: Co dalšího jste mi schopni o Václavu Havlovi říct?*
 - *Víte něco o jeho životě?*
 - *Slyšeli jste někdy název Charta 77?*

2. Upevnění (20 minut)

Edukační video:

- Pro doplnění potřebných informací a poskytnutí širšího kontextu učitel pustí edukační video o Václavu Havlovi.
 - Edukační video: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/8770-vaclav-havel>

Křížovka:

- Po videu dostanou žáci křížovku, která vychází z klíčových informací ve videu.

- Křížovku mohou žáci vyplnit v tištěné¹⁷¹ či online verzi.
- Odkaz na křížovku: <https://www.toglic.com/cs/sdilej-aktivitu/301bf60-f4f6-43dc-9a24-7becd7373bb>

Diskuse:

- Po vyplnění křížovky a zkontrolování odpovědí proběhne diskuse nad významem tajenky křížovky (17. listopad).
 - Otázky: *Co o tomto dni víte?*
 - *Víte, jak se jmenuje svátek/y, které v tento den slavíme?*
 - *Připomínáte si doma tento svátek?*
- Učitel se ptá žáků na další významné dny/svátky spojené s naší historií.
 - Otázky: *Jaké další významné dny či svátky znáte?*
 - *Víte, jaké události si připomínáme 1. ledna, 6. července, 28. září...?*

3. Reflexe (10 minut)

Zápis učiva:

- Pokud učitel uzná za vhodné, vytvoří krátký zápis s informacemi o Václavu Havlovi, který vytištěný rozdá žákům.
 - Učitel zápis ve stručnosti projde a zopakuje klíčové informace.

Reflexe a vztah k současnosti:

- Učitel žákům položí závěrečné otázky:
 - *Jaké hodnoty reprezentoval Václav Havel a jak mohou být tyto hodnoty významné v dnešní společnosti?*

Zhodnocení aktivity učitelem:

Pozitiva:

- Celkově je aktivita „hádej, kdo jsem“ zajímavá a flexibilní. Pedagog s ní může jednoduše pracovat a přizpůsobovat svým vlastním požadavkům a vědomostem žáků napříč ročníky.
- Žáci se v této aktivitě taktéž učí správně formulovat otázky.

¹⁷¹ Křížovka k vytištění je uvedena v příloze 2.

- Videa žáky baví, je to pro ně „oddechová aktivita“.
- Křížovka pomůže identifikovat důležité informace z videa a vhodně tak aktivity propojí.

Návrhy na zlepšení:

- Osobně bych pro účely aktivizace zúžil okruh na československé a české prezidenty a úkolem by bylo kolektivní hádání žáků a učitel odpovídá na otázky ano – ne. Bude tak zajištěno větší správnosti odpovědí i lepší časová kontrola.
- Opět je důležité stanovit si, jestli žáci mají provádět zápis informací o V. H. Jedná se o důležitý faktor z hlediska časové dotace aktivity.

Vlastní poznámky: Na základě zpětné vazby jsem doplnila pokyny k zápisu učiva. I přes poznámky učitele, jsem se rozhodla zanechat původní verzi hry „hádej, kdo jsem“. Tuto aktivitu jsem během své praxe využila. Zařazena byla do 6. třídy, kde navazovala na předešlé hodiny, věnované významným osobnostem českých dějin. Z mé zkušenosti zde nebyl problém. Doporučuji k lístečkům osobností uvést zmíněné klíčové informace, které žákům napoví. Věřím, že každý učitel si tuto hru upraví podle svého uvážení.

7.5 Vědomostní hra na téma Sametové revoluce

Odkaz na hru: <https://jeopardylabs.com/play/sametov-revoluce>

Účel hry:

- Hra " slouží k zopakování a upevnění znalostí o sametové revoluci. Skrze interaktivní online platformu si žáci procvičí informace o důležitých datech, událostech, osobnostech a obecném přehledu o tématu.

Hra může být využita několika způsoby:

- Na začátku hodiny pro motivaci žáků a k posouzení jejich dosavadních znalostí.
- Na konci vyučovací hodiny jako reflexe k posouzení nově nabytých znalostí.
- Na začátku další vyučovací hodiny jako zopakování/otestování probraného učiva.
 - Učitel může žáky motivovat i známkovým ohodnocením vítězné skupiny.

Technická příprava:

- Ujistěte se, že máte dostatečně silné internetové připojení a funkční projektor nebo interaktivní tabuli.
- V opačném případě je možnost vytištěné formy hry (platforma nabízí možnost tisku)

Organizační příprava:

- Rozdělte třídu do menších skupin v závislosti na počtu žáků (ideálně 3-5 žáků ve skupině).
- Vysvětlete pravidla hry, včetně systému bodování a možnosti odpovídat na otázky.
- Navrhněte časový limit pro zodpovězení otázky (1 minutu)

Zahájení hry:

- Vylosujte tým nebo žáka, který začne, a nechte jej vybrat kategorii a bodovou hodnotu.

Pravidla hry:

- Tým nebo žák odpovídá na otázku zvolenou podle kategorie a bodové hodnoty.
- Pokud tým nebo žák správně odpoví, přičte se daný počet bodů.
- V případě nesprávné odpovědi může mít jiný tým šanci odpovědět. Pokud o otázku nemá zájem jiná skupina, body se odečítají.

- V případě, že má o otázku zájem více skupin zaveďte pravidla, která rozhodnou, jaká skupina dostane možnost odpovědět (kdo se dříve přihlásí, losování...)
- Hra pokračuje, dokud nejsou vyčerpány všechny otázky (nebo dokud nedosáhnete časového limitu, který na hru máte).

Interakce a zapojení:

- Povzbuzujte žáky, aby spolupracovali ve svých týmech a diskutovali o možných odpovědích.
- Po každé odpovědi krátce prodiskutujte správnou odpověď a poskytněte dodatečné informace nebo kontext, pokud je to nutné.
- Do aktivity se jinak nezapojujte, skupinám neradte.

Zhodnocení aktivity učitelem:

Pozitiva:

- Multifunkční využití v různých fázích hodiny.
- Snadná „recyklovatelnost“ aktivity pro jiné učivo.
- Možnost tištěné formy a hraní bez nutnosti techniky.
- Forma hry poskytuje motivaci žáků.

Návrhy na zlepšení:

- Občas může velká míra motivace i uškodit a je potřeba žákům zdůraznit, že se jedná pouze o hru s účelem procvičování učiva.
- Určitě je důležité, aby učitel žádným způsobem nenapovídal a v rozporuplných situacích pevně stál za svým rozhodnutím a jednoznačně tyto situace posuzoval. Předjdeme tak možným konfliktům mezi žáky i mezi žáky a učitelem.

Vlastní poznámky: Na základě zpětné vazby jsem doplnila několik pravidel hry.

ZÁVĚR

Diplomová práce nabízí ucelený pohled na sametovou revoluci v Havířově a její začlenění do výuky občanské výchovy. Cílem bylo přiblížit dění během revoluce v regionálním kontextu a ukázat možnosti, jak tuto historickou událost zařadit do školní výuky.

Kapitola o kurikulárních dokumentech poskytla přehled o rámci, kterým se řídí výuka občanské výchovy a sledovala, jak se kurikulární dokumenty vyvíjely v průběhu času. Analýza Rámcového vzdělávacího programu a vybraného Školního vzdělávacího programu prozradila, že existující programy nabízejí určitou flexibilitu pro začlenění moderní historie a demokratických principů do výuky, což bylo využito pro navrhování konkrétních výukových aktivit.

Druhá kapitola poskytuje základní informace o Havířově a podrobněji se věnuje jeho historii. Zvláštní pozornost je věnována období komunismu, zejména roku 1968 a normalizaci, které měly značný vliv na sociální a politickou strukturu města.

Třetí kapitola se soustředí na politické a společenské klima v Československu před rokem 1989 a popisuje klíčové události vedoucí k pádu komunistického režimu. V kapitole jsou zkoumány příčiny, které přispěly k revoluční atmosféře, včetně ekonomických problémů, politické represe a rostoucí nespokojenosti mezi lidmi.

Kapitola o sametové revoluci v Havířově zkoumá specifické lokální události a atmosféru města během klíčových dnů v listopadu 1989. Popisuje, jak se místní obyvatelé zapojili do celonárodních protestů a jaké byly lokální specifika těchto událostí. Podkapitola o životním prostředí se zaměřuje na ekologické dopady průmyslové činnosti v regionu a jejich vliv na kvalitu života obyvatel. Znečištění způsobeno těžbou uhlí a průmyslové produkce vedlo k poškození ovzduší, vod a půd, což se projevilo negativním dopadem na veřejné zdraví.

Praktická část práce byla zaměřena na interview s učiteli občanské výchovy a následně tvorbu metodických materiálů, které slouží jako nástroje pro začlenění tématu sametové revoluce do výuky. Cílem interview bylo zjistit, jak učitelé vnímají důležitost a aktuální zastoupení tématu sametové revoluce v kurikulu a jaké mají zkušenosti a přístupy při jeho výuce. Rozhovory se zaměřují na identifikaci výzev a překážek, s nimiž se učitelé

setkávají, a na strategie, které používají pro zapojení žáků. Na základě analýzy rozhovorů a současného stavu kurikula byla vytvořena sada metodických materiálů. Všechny tyto materiály jsou navrženy s důrazem na kritické myšlení, diskusi a aktivní zapojení žáků. Jsou zde také zařazeny náměty pro práci s regionálními historickými zdroji, což studentům umožňuje lépe pochopit historický kontext a důsledky revoluce pro současnost.

SEZNAM ZDROJŮ

Literatura:

BUREŠ, Jan. Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4283-0.

BÁRTA, Miloš a Miloš. Československo roku 1968. Praha: Parta, 1993. ISBN 80-901-3378-9.

BĚLINA, Pavel. Dějiny zemí Koruny české. II., Od nástupu osvícenství po naši dobu. 6. vyd. Praha: Paseka, 1999, c1993. ISBN 80-7185-258-9

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

EMMERT, František. Sametová revoluce: cesta ke svobodě. V Brně: CPress, 2019. ISBN 978-80-264-2834-3.

PETIŠKOVÁ, Tereza. Československý socialistický realismus 1948-1958. Praha: Gallery, 2002. ISBN 80-86010-61-9.

PROKOP, Radim. *Havířov 1955-2005*. Havířov: Statutární město Havířov, 2005. ISBN 80-239-4423-1.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0456-5.

RADOVANOVIČ, Dušan, ed. *Znovu 89: týden po týdnu, den po dni*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5410-9.

STANĚK, Antonín. *Výchova k občanství a evropanství*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 978-80-7182-224-0.

SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize*. Vydání třetí. Praha: Prostor, 2020. Obzor (Prostor). ISBN ISBN:978-80-7260-448-7.

VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-893-7.

ŽÁČEK, Rudolf a Věra TOMOLOVÁ: Havířov. Havířov: Statutární město Havířov, 1995.

Archivní zdroje:

Hlasy Havířova. *Jsme tady pro Vás*. č. 1. 14. 4.1990.

Hlasy Havířova. *Knihovnice s mnoha talenty*. č. 47. 18.11.1999.

Hlasy Havířova. *Kvalita ovzduší*. č. 1. 14. 4.1990.

Hlasy Havířova. *Lékař-politik*. č. 47. 18.11.1999.

Hlasy Havířova. *Přežijeme rok 2000 na Šumbarku?* č. 11. 1. 9.1990.

Hlasy Havířova. *Za deset let na vzpomínky prach neusedl*. č. 47. 18.11.1999.

Karvinské Noviny. *Dopis, který nepotěšil*. č. 11. 17.3.1990.

Karvinské Noviny. *Hodnocení znečištění*. č. 2. 13.1.1990.

Karvinské Noviny. *Opět koksovna*. č. 11. 17.3.1990.

SOkA Karviná, fond: KSČ – okresní výbor Karviná, číslo pomůcky: 151, inventární číslo: 27, karton 11. Zápis z mimořádné okresní konference 9. 12. 1989

SOkA Karviná, fond: Místní národní výbor Dětmárovice, číslo pomůcky: 193, inventární číslo: 826, karton 264. Opatření na ochranu čistoty ovzduší s výhledem do roku 2000 Časový rozsah: 1988

SOkA Karviná, fond: Městský národní výbor Havířov, NAD: 290, inventární číslo: bez inventárního čísla, pořadové číslo: 149, typ kroniky: obecní, místní označení: Havířov. Kronika 1988. Zápisy pro léta: 1988.

SOkA Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 114, karton 6. Jednání ONV Karviná se zástupci Občanského fóra okresu, Časový rozsah: 1989-1990.

SOkA Karviná, fond: Okresní národní výbor Karviná, číslo pomůcky: 141, inventární číslo: 114, karton 6. Jednání ONV Karviná se zástupci Občanského fóra okresu, Časový rozsah: 1989-1990.

SOkA Karviná, fond: Střední škola Sýkorova, Havířov – Šumbark, NAD: 678, inventární číslo: neinventarizováno, pořadové číslo: 682, typ kroniky: školní, místní označení: Šumbark. KRONIKA SOU HORNICKÉ DOLU DUKLA HAVÍŘOV-ŠUMBARK - UL. SÝKOROVA 1. Zápisy pro léta: 1984-1991

SOkA Karviná, fond: Městský národní výbor Český Těšín, číslo pomůcky: 245, inventární číslo: CZ227203010//235//1/9/2//2, karton 259/4. Znečišťování životního prostředí Časový rozsah: 1981-1990.

Zprávy Karvinska. *Diskuse na gymnáziu*. č. 49. 9.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Ekologie v centru pozornosti*. č. 50. 16.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Haviřovská knihovna oznamuje*. č. 52. 30.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Hodnocení znečištění ovzduší v okrese Karviná*. č. 1. 6.1.1990.

Zprávy Karvinska. *Hra na pravdu*. č. 51. 23.12.1989.

Zprávy Karvinska. *I v Haviřově se diskutuje*. č. 48. 2.12.1989.

Zprávy Karvinska. *K otázkám rozvoje okresu*. č. 51. 23.12.1989.

Zprávy Karvinska. *OF založeno ve Svitě*. č. 50. 16.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Oč vlastně jde*. č. 49. 9.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Pravda o životním prostředí*. č. 49. 9.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Prohlášení odboru školství, mládeže a tělovýchovy ONV v Karvině k současné situaci v oblasti školství v okrese*. č. 52. 30.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Smutné jubileum*. č. 46. 18.11.1989.

Zprávy Karvinska. *Stanovisko Redakce*. č. 49. 9.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Ve starém myslí na nové*. č. 45. 11.11.1989.

Zprávy Karvinska. *Ve vzrušené atmosféře*. č. 51. 23.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Většina ve Svitě pracovala*. č. 48. 2.12.1989.

Zprávy Karvinska. č. 47. 25.11.1989.

Zprávy Karvinska. č. 52. 30.12.1989.

Zprávy Karvinska. *Řešit složitou situaci*. č. 48. 2.12.1989.

Internetové zdroje:

ČAČKOVÁ, Tereza. Socioekonomický vývoj okresu Karviná po roce 1989. [online]. Olomouc, 2015 [cit. 2024-02-29]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/0ajmot/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Mgr. Jan Macháček.

Česká školní inspekce. Tematická zpráva: Občanské vzdělávání v základních a středních školách. [online]. 2016. [cit. 2021-02-25] Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/2016_TZ_obcanske_vzdelavani.pdf.

GRYGAR, J. (2007): Sociální sítě a možnosti politické participace: Zastupitelé, občané a šachty ve Stonavě na Těšínsku. *Biograf* (42): 96 odst. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v4201>

Haviřov v číslech [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z:

<https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/havirov-v-cislech/havirov-v-cislech>
Havířov – city [online]. 2008 [cit. 2023-09-23]. Paměťihodnosti. Dostupné z:
<https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/pametihodnosti/pametihodnosti>
HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* [online]. Praha: Portál, 2005
[cit. 2024-03-27]. ISBN 80-736-7040-2. Dostupné z:
https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/882806/mod_resource/content/1/06%20Hendl%2C%20J.%20-%20Kvalitativn%C3%AD%20výzkum%3B%2024-63.pdf
Historie a současnost [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://www.havirov-city.cz/historie-soucasnost/historie-soucasnost/historie-soucasnost>
HORNOVÁ, Alice. *Disent na severní Moravě v 80. letech* Orální historie [online]. Brno, 2013 [cit. 2024-02-28]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ip4ws/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Denisa NEČASOVÁ.
KISSOVÁ, Blanka. *Havířov – město v proměnách režimů* Online. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. 2011. Dostupné z: <https://theses.cz/id/4e2noh/>. [cit. 2024-03-28].
KREJČOVÁ, Soňa. *Debata o reformě českého školství v letech 1989–2004* [online]. Brno, 2012 [cit. 2023-10-20]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/e84c0/>. Master's thesis. Masaryk University, Faculty of Social Studies. Thesis supervisor Lubomír KOPEČEK.
Kronika města Havířova: rok 1969 [online]. [cit. 2024-01-10]. Dostupné z: <http://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1969>
Kronika města Havířova: rok 1989 [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné z: <https://www.kronikahavirov.cz/doku.php?id=rok1989>
Metodický portál RVP. E-U-R [online]. [cit. 2024-04-10]. Dostupné z: https://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/E/E-U-R
MĚSTSKÁ KNIHOVNA HAVÍŘOV. *Historie města Havířov* [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné z: <https://mkh65.cz/historie-mesta-havirova/>
MŠMT. *MŠMT OD ROKU 1848 DO SOUČASNOSTI* [online]. [cit. 2024-02-17]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy>
PECHNÍK, Ondřej. *Reflexe událostí pražského jara na Havířovsku v regionálním tisku* [online]. Brno, 2017 [cit. 2023-10-05]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/h6pk0/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Jaroslav VACULÍK.

POLOLÁNIKOVÁ, Martina. Od totality k demokracii v rámci kurikula občanské výchovy [online]. Brno, 2022 [cit. 2024-02-27]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/vsddn/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Radim ŠTĚRBA.

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2023-10-25]. Dostupné z: https://www.edu.cz/wp-content/uploads/2023/07/RVP_ZV_2023_cista_verze.pdf

Stonava: Historie [online]. [cit. 2024-02-26]. Dostupné z: <https://stonava.cz/o-obci/historie>

SUKUBA, Dušan. K problému laické morálky a občianskej náuky a výchovy na školách v buržoáznej ČSR. *Pedagogika* [online]. 1961, 3/1961, 318-333 [cit. 2024-03-14]. Dostupné z: <https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=5838%20title=>

VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989* [online]. Praha: Maxdorf, 1996 [cit. 2024-03-14]. Historia nova. ISBN 80-858-0058-6. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/63/71/66/nedalo_se_tady_dychat.pdf.

Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Základní škola Havířov – Šumbark Marie Pujmanové [cit. 2023-11-01]. Dostupné z: https://www.zsph.cz/modules/download_gallery/dlc.php?file=245&id=1637935698&sid=120.

Vlastní zdroje:

Učitel A, interview, 21. 3. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

Učitel B, interview, 8. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

Učitel C, interview, 4. 4. 2024, rozhovor vedla Nikola Sasinová.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSSR = Československá socialistická republika

ČVUT = České vysoké učení technické

KSČ = Komunistická strana Československa

MěstNV = Městský národní výbor

Např. = Například

OF = Občanské fórum

ONV = Okresní národní výbor

OV = Okresní výbor

RVP ZV= Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SNB = Státní národní bezpečnost

SOkA = Státní okresní archiv

StB = Státní bezpečnost

ŠVP = Školní vzdělávací program

ÚV = Ústřední výbor

VPN= Verejnost proti násiliu

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Témata zařazená do výuky OV řediteli ZŠ (podíl ZŠ v %) (Zdroj: Česká školní inspekce, 2016)	18
Obrázek 2: Stávka v Havířově před magistrátem. Autorem fotografie: Kamil Till	43
Obrázek 3: Stávka v Havířově. Autorem fotografie: Kamil Till	44
Obrázek 4: Na fotografii je zachycen Vlastislav Valter (čtvrtý zleva). Autorem fotografie: Kamil Till.....	51

PŘÍLOHY

Pracovní list – demokracie a svobodné volby

Autorem fotografie je Kamil Till

1. Prohlédni si fotografie a odpověz na otázky:

A) Co jsou to svobodné volby?

B) Co je to demokracie?

C) Poznáš kde a při jaké příležitosti byla fotografie pořízena?

2. Do tabulky roztríd' příklady toho, co lidé **mohli/nemohli** dělat **před** a **po** roce 1989.

PŘEDTÍM	NYNÍ

- A) Můžeš jet na dovolenou kamkoli chceš.
- B) Můžeš si koupit pouze oblečení, které je v omezeném množství dostupné v obchodech.
- C) Ve škole se můžeš učit o různých politických systémech.
- D) Pro dovolenou v zahraničí musíš dostat speciální povolení.
- E) Nemůžeš poslouchat západní hudbu. Rocková a punková hudba je zakázána.
- F) Můžeš si přečíst jakoukoliv knihu chceš.
- G) Máš na výběr omezené množství povolených knih.
- H) Ve škole je hlavním rozebíraným politickým systémem komunismus a jeho přínosy.
- I) Můžeš nosit co chceš, klidně i oblečení zahraničních značek.
- J) Na výběr máš neomezené množství hudby, posloucháš, co se ti líbí.
- K) Až ti bude 18 můžeš jít k volbám a dát hlas komu chceš.
- L) Volby jsou pro všechny povinné a musíš volit pouze komunisty.

Proletáři všech zemí, spojte se! • Proletariatusze wszystkich krajów, łączcie się

Sporná Karwinška

Wiadomości Karwińskie

Orgán ONV a OV NF • Roč. XXXVIII • Sobota 9. 12. 1989 • Číslo 49 • 0,50 Kčs

Nezanedbat žádný pracovní úkol

ALBRECHTICE (mh) — V kulturní místnosti zdejšího hospodářství se ve středu 6. prosince sešel přední aktiv Státního statku Karviná, aby zhodnotil stav v plnění hospodářských úkolů, současnou politickou situaci a sjednotil se na dalším postupu při plnění úkolů po XI. sjezdu JZD.

Ředitel statku Ing. Pavel Sikota konstatoval, že jak celý statek, tak jednotlivá střediska si vedou dobře a své výrobní hospodářské a ekonomické úkoly, plní. Do posledního roku pětiletky vstoupil a předstihem a je reálný předpoklad, že i s úko-

ly 8. pětiletky se čestně vyrovná ke spokojenosti naší společnosti.

Současné politické dění vyvolává i na státním statku diference, cílci, probíhá dialog, bylo zde ustaveno Občanské fórum, je po-těšitelné, že generální stávkou

Jako delegát XI. sjezdu JZD přiblížil pak Ing. P. Sikota atmosféru sjezdu, některá vysvopení na sjezdu a také dění v ulicích Prahy. Pořé seznámil přítomné s hlavními zásadami postupu, vedle toho dokument bude předložen na všech hospodářských střediscích a doplňován o jejich iniciativní návrhy. Hlavní úkolem vedení statku na zajištění výrobních ekonomických úkolů a řešení sociální oblasti. Jde především o usměrnění iniciativy pracujících na lepší plnění úkolů v zásobování trhu potravinami, o zlepšování pracovních a sociálních podmínek a životního prostředí. Přítom budou hledány

Nově vedení OV KSC v Karvině

Před mimořádnou konferencí KSC

Karviná (za) — Ve čtvrtek odpoledne tento týden se uskutečnilo mimořádné zasedání členů OV KSC, na kterém byla projednána obsahová, organizační a kádrová příprava dnešní mimořádné konference KSC. Zároveň plenární zasedání OV KSC schválilo kádrové změny ve vedení okresní stranické organizace. Odstopilo celé předsednictvo OV KSC a všichni tajemníci OV KSC rovněž kooptovali za svého člena soudruha Richarda Wolfa a přivedl za kandidátů za členy OV KSC soudruhy Kateřinu a J. Venglaře. V tejších volbách pak bylo zvoleno nové předsednictvo OV KSC, jehož hlavním úkolem je následná organizace a kádrová příprava řádné konference (podobně).

Plenární zasedání ustavilo pracovní skupinu, jejíž úkolem bude v nejbližším období předložit alternativní řešení na využití částí prostor budovy OV KSC pro jiné činnosti (například pronajmutí budovy DPV pro potreby LŠU, OPOS, KAVOZ, tiskářských závo-

Z jednání komunistů v Petřvaldě

ZKVALITŇOVAT PRÁCI STRANY

Záběr ze čtvrtečního mítinku občanů a Občanského fóra v Karvině.

Foto: ZK

ZE SHROMÁŽDĚNÍ OBČANSKÉHO FÓRA V KARVINĚ Pravdu o životním prostředí

KARVINÁ (sm) — To bylo hlavní krédo čtvrtečního shromáždění Občanského fóra na náměstí 9. května v Karvině-Frýštátě. Mezi karvinské pracující a studenty zavítali pražští a ostravští herci a studenti z pražské DAMU, VSB a Univerzity Palackého v Olomouci.

Ke shromážděným občanům promluvil herec SDO Ctirad Ondráček, laureát státní ceny a zařadil se do seznamu lidí, kteří se slouží umělec, herec Divadla na Vinohradech Ilja Prachař, horník Vladimír Fojtík z Dolu 1. máje, závod v Dáru, studenti uvedených škol a další. Částníci shromáždění požadovali zveřejnění objektivních informací o stavu životního prostředí v okrese a vyslovením nesouhlasu s výstavbou nového kokosárského závodu ve Stodně. Dále požadovali zveřejnit výši nákladů investovaných do výstavby sekretariátu OV KSC a uspořádání referenda o jejím dal-

Stanovisko redakce

V současné době prochází naše společnost složitým dějinným údobím, které ji zavedlo na cestu demokracie, rozesílých občanských práv a politického pluralismu. Z ní nechce sejit ani naše redakce, ale napaak se k ní plně bláží. Definitivně se tak rozcházejí se starými centralistickými praktikami dosud uplatňovanými v masových sdělovacích prostředcích. Jme pro širokou a objektivní informovanost a přístupnost našeho listu všem progresivním politickým a občanským iniciativám.

V souvislosti s tím redkce připravuje zcela novou koncepci našeho listu, včetně změny názvu, hlavičky, a dalších úprav. Tyto změny budou platit po vyřízení nezbytných registračních povinností.

Máme nepochybný zájem o přezř našich čtenářů a věříme, že jejich důvěra, nezklašená.

Chránit práva pracujících

Odbyry, jako ochránce práv dělníků v naší společnosti, neplní svou funkci a nově vzniklé politické struktury se zabývají především politickým dialogem. Proto považujeme za nutné vyláit mezeru v této důležitě oblasti.

Nejme a nechceme se stít politickou stranou ani se na žádnou vládu. Dialog je pro nás prostředkem k realizaci ochrany práv pracujících, která je naším základním cílem. Proto budeme podporovat každého, kdo bude us-

tech a vystrhly se všeho, co obrojuje normální chod ekonomiky. Apelujeme na všechny politiky, aby obezřetně zvažovali prostředky, které použijí při prosazování svých požadavků a zájmů. Naším cílem je vybudovat no-

Role play – argumentace

Alena, 45 let:

Alena žije v malém městě se svým manželem, který je dělník v místní továrně, a dvěma dětmi. S rodinou žijí v panelákovém bytě, který jim přidělil stát. Alena pracuje jako učitelka na základní škole již 15 let. Vyučuje matematiku a dějepis. Ve své výuce se snaží vštěpovat žákům socialistické hodnoty, jako je kolektivismus, rovnost a solidarita. Vnímá to jako svou vlasteneckou povinnost. Věří, že komunismus je jediný spravedlivý systém. Oceňuje stabilitu a sílu režimu, který zajišťuje mír a prosperitu. Je vděčná za bezplatné školství a zdravotnictví, které jsou dostupné všem.

Jaroslav 53 let:

Jaroslav je muž s pevným charakterem, formovaným drsným prostředím dolů. Vystudoval Vysokou školu báňskou v Ostravě. Po studiích nastoupil na Důl Dukla, kde prošel všemi pozicemi od řadového horníka až po vedoucího směny. Díky své pílí a talentu byl po 20 letech jmenován ředitelem dolu. Je ženatý, má dva syny a je aktivním členem KSČ. Věří v socialistické ideály a v to, že KSČ je jedinou silou, která dokáže zajistit spravedlivou společnost pro všechny. Je přesvědčen, že hornictví hraje klíčovou roli v socialistické ekonomice.

Anna 70 let:

Anna se narodila do chudé dělnické rodiny v roce 1919. Otec pracoval v továrně a matka se starala o pět dětí. Žili v malém bytě a sotva vycházeli s penězi. Anna si od mala uvědomovala těžkosti života dělnické třídy a toužila po změně. Po druhé světové válce se Anna s nadšením stala členkou Komunistické strany Československa (KSČ). Věřila, že komunismus je cesta k lepší budoucnosti pro ni i pro celou zemi. Po nástupu normalizace v roce 1968 Anna postupně ztrácela iluze o komunismu. Byla zklamaná z potlačování lidských práv a z rostoucí korupce. Stále věří v ideály socialismu, ale kritizuje některé praktiky režimu.

Karel, 28 let:

Karel je talentovaný hudebník, který má sny o kariéře rockového zpěváka. Jeho texty obsahují kritiku režimu, kvůli které nemůže oficiálně vystupovat a nahrávat alba. Své písně šíří undergroundově na kazetách a koncertuje v utajení. Státní bezpečnost ho několikrát zatkla a vyslýchala. Hrozilo mu vězení, ale i přes to se nebál dále tvořit a vystupovat. Nyní je členem Občanského fóra.

Vladimír, 16 let:

Vladimír je nadějný student, kterého baví jazyky. Ve svém studiu chtěl pokračovat na gymnáziu. Přestože měl nadprůměrné studijní výsledky na gymnázium nemohl nastoupit, jelikož jeho rodiče nejsou členi strany, a navíc jeho bratranec Karel veřejně vystupuje proti režimu v jeho písních. Nyní nastoupil na hornické učiliště, kde není spokojený, protože se nikdy nechtěl stát horníkem. S režimem nesouhlasí, ale nemá tolik odvahy jako jeho bratranec Karel.

Správně vyplněná křížovka:

Václav Havel

Václav Havel byl ___ (číslovkou) prezidentem Č...

Dokument, který kritizoval porušování lids...

V jaké kulturní instituci bylo V. Havlovi zak...

Jaké bylo povol...

Jak se jmenovala kav...

___ s názvem "Několik vět" v...

Jméno partnerky V. Havla, které...

Na sjezdu ...

V. Havel je ___ několika...

Název chalupy, kde V. Hav...

1 **7** **7**

C **H** **A** **R** **T** **A** **1**

D **I** **V** **A** **D** **7**

S **T** **A** **V** **E** **B** **N** **Í** **1**

Ž **E** **N** **Ý** **R** **7**

S **L** **Á** **V** **I** **E** **7**

P **E** **T** **I** **C** **E** **7**

O **L** **G** **A** **7**

S **P** **I** **S** **O** **V** **A** **T** **E** **L** **Ů** **7**

H **R** **Á** **D** **E** **Č** **E** **K** **7**

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Nikola Sasinová
Katedra:	Katedra společenských věd
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.
Rok obhajoby:	2024

Název práce:	Sametová revoluce v Havířově a výuka této problematiky v hodinách občanské výchovy
Název práce v angličtině:	The Velvet Revolution in Havířov and the Approach to this Theme in Civic Education
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá tématem sametové revoluce v Havířově a jejím začleněním do výuky občanské výchovy. Práce analyzuje historické události sametové revoluce s důrazem na regionální specifika města Havířov a okres Karviná a zkoumá, jakým způsobem jsou tyto události reflektovány nejen v kurikulárních dokumentech ale i v samotné výuce. Součástí práce je také interview s učitelem občanské výchovy a následné návrhy didaktických materiálů, které mají za cíl zvýšit efektivitu výuky této důležité části novodobých českých dějin.
Klíčová slova:	Sametová revoluce, Havířov, občanská výchova, kurikulární dokumenty, regionální historie, didaktické materiály, interview.
Anotace v angličtině:	The diploma thesis deals with the topic of the Velvet Revolution in Havířov and its integration into the teaching of civic education. The thesis analyses the historical events of the Velvet Revolution with an emphasis on the regional specifics of the city of Havířov and the district of Karviná and examines how these events are reflected not only in curriculum documents but

	also in teaching itself. The thesis also includes interviews with civic education teachers and subsequent proposals for didactic materials aimed at increasing the effectiveness of teaching this important part of modern Czech history.
Klíčová slova v angličtině:	Velvet Revolution, Havířov, civic education, curriculum documents, regional history, didactic materials, interviews.
Rozsah práce:	110
Jazyk práce:	Český